

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

*“inexplicable la obstrucció y retard de la venda de fincas eclesiàstiques de manera que pocas entran en subasta y sempre hi ocorren mil entorpiments”*⁶⁵⁴, i dos mesos més tard es queixava que la subhasta de la finca d’Artesa que volien adquirir s’hagué de suspendre *“por un incidente promovido voluntariamente por Gasset de Aña y Cendrós solicitando que se dividiera en pequeñas porciones”*⁶⁵⁵, és a dir com a forma de protesta davant la manera en que es desamortitzaven aquests béns, tot i que el mateix Satorras afegia que *“estoy cierto que seguirá como empezó”*. Però Satorras s’equivocava ja que el comissionat del Crèdit Públic, Josep Serra, un cop fet el primer remat, ordenà d’estudiar si aquesta finca podia subdividir-se per a la subhasta⁶⁵⁶. Encara a començaments de març de 1822, Satorras es queixava que:

*“Parece que todo se conjura por entorpecer y embrollar la venta de fincas tan recomendada por las Cortes y el Gobierno. Lo peor es que los licitadores no tienen seguridad alguna porque basta cualquier instancia particular por cabilosa e infundada que sea para dexar en las astas del toro al que entró de buena fe.”*⁶⁵⁷

III.4.2 Les dades de la desamortització eclesiàstica a Catalunya

De la importància de la desamortització durant el Trienni en dona bona mostra el valor de les vendes efectuades que, segons el comte de Toreno, pujaria a 1.045.609.788 rals (97% en paper, 3% en censos i 0,1 en metàl·lic), amb una taxació prèvia de 449.899.423 rals per les 25.177 finques que foren adquirides per 7.679 compradors⁶⁵⁸, el

⁶⁵⁴ Carta a Josep Moret de Roda amb data de 15 de novembre de 1821 (CA-50, fol.615).

⁶⁵⁵ Carta d’Antoni Satorras a Ramon Martí de Cardona amb data de 9 de febrer de 1822 (CA-50 bis, fol.52).

⁶⁵⁶ Cartes d’Antoni Satorras a Ramon Requesens de Cervera amb dates de 23 de febrer i 6 de març de 1822 (CA-50 bis, fol.72-73 i 87).

⁶⁵⁷ Carta d’Antoni Satorras a Ramon Martí de Solsona amb data de 7 de març de 1822 (CA-50 bis, fol.89-90).

⁶⁵⁸ “Proyecto de ley presentado por el Gobierno de S.M. sobre arreglo de la deuda pública”, presentada a les Corts el 9 d’abril de 1835 (DSC, 1834-5, t.III, apèndix a la sessió 192 de 9 d’abril, pàg.5). Tot i aquestes dades, Toreno aclareix que només s’ingressaren 244.579 rals en metàl·lic i 352.539.802 rals en paper, i 10.640.702 rals en censos *“la diferencia de estas sumas a la total de los remates consiste en que los compradores no pagaron a los plazos convenidos, o en que reconocieron censos sobre las fincas que habian adquirido hasta cubrir el alcance que resultaba contra ellos”* (pàg.5). Aquestes dades són les que ofereixen més serietat i són les que han estat adaptades per la majoria d’historiadors, com NADAL: El fracaso..., pàg.58, ARTOLA: La burguesia..., pàg.148 i Antiguo Régimen..., pàg.233, BELLO: Frailes..., pàg.39-40. Josep FONTANA: Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX, Barcelona, 1973, pàg.181 i ARTOLA: Antiguo Régimen..., pàg.233, assenyalen que el valor del realment pagat durant el Trienni no superarà els 450 milions de rals perquè no es pogueren completar els terminis establerts. ARTOLA: La España..., pàg.750, agafa com a bona la xifra facilitada per Pita Pizarro de 1.066.000.000 rals. GONZÁLEZ DE MOLINA: “La desamortización...”, pàg.144, en canvi, eleva fins els 1.500.000.000 rals el valor total d’aquesta desamortització (o, com a mínim, a 1.143.000.000), i fins i tot a 2.245 milions de rals (Desamortización..., pàg.168-169). William J. CALLAHAN: Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874, Madrid, 1984, pàg.130, el situa en 700 milions.

que significaria una quarta part del valor de les vendes fetes entre 1835 i 1849, tot i que sempre restem amb el dubte de si entre les d'aquest darrer període hi ha incloses les finques que es retornaren als compradors del Trienni (R.D. de 25 de gener de 1837)⁶⁵⁹. L'any 1835 la comissió encarregada d'estudiar les propostes de Toreno per amortitzar el deute públic, assenyalava respecte de la desamortització del Trienni:

*“Aun cuando se dijese y probase que las fincas se habían vendido por menos valor efectivo del que tenían, no era esto motivo justo ni político contra la base de la comisión: lo primero, porque según los estados publicados hasta 1822, las fincas que fueron tasadas en 438.321.690 reales se habían vendido en 888.553.866 reales, y por consiguiente aumentaron en su venta más de un duplo; lo segundo, porque el demérito de los créditos pende en el Gobierno por ser moneda suya y no del particular; tercero, porque aun dado caso que hubiese ejemplares de que en algunas ventas hubo vicios, esto ni destruye el vigor de la ley, ni puede ser extensivo a formar regla general; y cuarto, porque aun cuando no fuesen vendidas por créditos sino repartidas gratuitamente, tendría mayor interés el Estado en que circularasen, mejorándose por los particulares, que en el estancamiento en que yacen.”*⁶⁶⁰

A mitjan mes de juny de 1822 Canga Argüelles havia manifestat a les Corts que segons els darrers càlculs el valor de les finques aplicades al Crèdit públic era d'uns 6.000 milions de rals, i la deute pública era d'uns 4.833 milions:

*“Pues una vez que hay fincas bastantes que equivalen a la Deuda, ¿por qué no se ha de mandar que esta se amortice en un tiempo determinado? ¿Por que no fijar un plazo? ¿Por qué no ha de decir la Nación a sus acreedores: dentro de cuatro años dejaré de reconocer los créditos que no se hayan cambiado por fincas, sin perjuicio de aquellos sobre los cuales, no habiéndose presentado en dicho plazo, examinada la causa, recaiga la resolución conveniente?”*⁶⁶¹

El diputat català Surrà i Rull en una intervenció a les Corts a començaments de gener de 1823 assenyalava que *“han producido las fincas aplicadas a este establecimiento [el Crèdit públic] 213 millones, y el total de la suma de los bienes enajenados equivale a setecientos y tantos miles reales”*⁶⁶², i el mes de maig, a partir d'una informació del Crèdit públic, deia que unes quatre mil persones havien adquirit béns desamortitzats per

⁶⁵⁹ El valor de les vendes en aquest període 1835-1849 (sense comptar els censos), fou de 3.948.375.600 rals, segons les dades que facilita BELLO: Frailes..., pàg.231. FONTANA: Cambio..., pàg.181 i NADAL: El fracaso..., pàg.57, ofereixen unes dades una mica diferents: 3.820.100.00 rals, basant-se en Camilo LABRADOR: Economía político-práctica o examen del proyecto de arreglo de la deuda de España, Madrid, 1850, pàg.137 i 139. Tant si agafem les dades de Toreno com les de Pita Pizarro, el valor de les vendes de béns desamortitzats durant el Trienni significaria un 8% del valor de les vendes entre 1798 i 1895; i entre un 23% i un 33% de les realitzades entre 1820 i 1851. Josep FONTANA: “La Desamortización...”, pàg.231, també alerta que *“al calcular el volumen total de las ventas hay que tener en cuenta que en esta etapa se percibieron buena parte de las sumas que debían haberse ingresado por las enajenaciones efectuadas en 1821-1823”*.

⁶⁶⁰ “Dictamen de la Comisión sobre Proyecto de ley presentado por el Gobierno de S.M. sobre arreglo de la deuda pública” (DSC, 1834-5, t.III, apèndix a la sessió 192 de 9 d'abril, pàg.11).

⁶⁶¹ DSC, 1822, t.III, pàg. 1.990, sessió 145 de 18 de juny. Un informe de la Comissió de Crèdit Públic havia rebaixat el deute pública assenyalat en uns 14.000 milions de rals a uns 4.000 milions (DSC, 1822, t.II, pàg.1.300-1.301, sessió 89 d'11 de maig).

⁶⁶² DSC, ext.1822-1823, pàg.1.304-1.305, sessió 99 de 10 de gener.

un valor de 900 milions de rals, xifres que s'aproximen força a les de Toreno pel que fa al valor, i gens a la dels compradors⁶⁶³. A les mateixes Corts la Junta del Crèdit Públic presentà una exposició en la que valorava en 1.407.501.279 rals les finques (1.103.678.414 rals) i censos (303.822.865 rals) aplicats a l'esmentat organisme per amortització de la deute, i fixava el valor de les finques que procedien de convents i monestirs en 728.851.107 rals⁶⁶⁴. Si comparem aquestes dades amb les que ens ofereix Toreno, podem deduir que durant el Trienni es vengueren finques eclesiàstiques per valor del 62% del total incautat i que el valor total de les vendes superà els mil milions de rals.

Pel que fa a Catalunya, segons les dades esmentades del comte de Toreno, el valor de les vendes de béns desamortitzats durant el Trienni hauria estat de 102.207.545 rals, el que significaria la meitat del valor del període 1836-1845 i una setena part del valor del període 1836-1895⁶⁶⁵. En canvi, en el nostre estudi sobre el corregiment de Vilafranca, hem demostrat que el valor de la desamortització del Trienni seria igual o fins i tot superior al valor de la de Mendizábal⁶⁶⁶. Pel que fa a Catalunya, segons les dades que facilita Simón Segura, les vendes del període 1836-1844 pujarien a 227.811.390 rals,

⁶⁶³ Gaceta Española, Sevilla, de 5 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 4, pàg.54-55.

⁶⁶⁴ Dades reproduïdes per REVUELTA: Política..., pàg.283 (pàg.275-292 per la desamortització). Segons les dades que ofereix aquest historiador l'any 1821 s'haurien vengut finques eclesiàstiques per valor de 345.872.622 rals (amb un preu de venda que representava el 185% del taxat), i redimit censos per valor de 7.044.638 rals, i l'any 1822 per valor de 312.049.550 (al 219% del preu taxat), i el mes de gener de 1823 per valor de 13.134.639 rals (un 249% del preu taxat), en total doncs uns 670 milions de rals, aproximadament la meitat de les apropiades (pàg.284-286).

⁶⁶⁵ Les dades de 1836-1845 (228.111.000 rals) i de 1836-1895 (741.558.000 rals) són les facilitades per GIRALT: "La propietat...", pàg.44. Pel que fa a la província de Barcelona, segons les dades de Francisco SIMON SEGURA: "La desamortitzación de Mendizábal en la provincia de Barcelona" dins Moneda y Crédito, núm.66 (1966), pàg.121-141, durant el període 1836-1844 a la província de Barcelona es van desamortitzar béns de l'església per un valor de 36 milions de rals, cosa que significava el 80% dels que tenia l'església barcelonina, i es van vendre per 110.764.820 rals, és a dir a un 309% del valor de taxació. Segons SOLÀ: "La desamortització...", el valor de les vendes de béns desamortitzats a la província de Barcelona durant el Trienni pujaria uns 50 milions de rals, és a dir la meitat. MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.132-133, assenyalava per la província de Barcelona, en base a les dades publicades a la Gaceta de Madrid entre octubre de 1821 i febrer de 1822, unes vendes de 4.938.576 rals sobre una taxació de 2.312.449 rals, cosa que indica una puja del 113%.

⁶⁶⁶ Pel Trienni vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.102-110, i per Mendizábal, SIMÓN SEGURA: "La desamortización ...", pàg.121-141, i per la de Tarragona, Salvador J. ROVIRA GOMEZ: La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845), Tarragona, 1979, pàg.153-173. El valor total de la desamortització eclesiàstica durant el període de Mendizábal al corregiment seria d'uns 5.500.000 de rals, segons una elaboració pròpia a partir de les dades esmentades per aquests dos historiadors, és a dir aproximadament el mateix que durant el Trienni.

amb una taxació prèvia de 87.620.820 rals (un 317%)⁶⁶⁷, això significaria que les vendes del Trienni, uns 102 milions de rals, representarien la meitat d'aquest període, si dins d'aquestes no hi figuressin els retorns de les adquirides durant el Trienni, cosa que desgraciadament no sabem. Si comparem aquestes dades amb les del període 1859-1895 durant el qual a Catalunya es desamortitzaren béns per valor de 119.608.393⁶⁶⁸, ens adonem que es desamortitzà per un valor semblant al del Trienni. Aquestes dades permeten revaloritzar l'oblidada desamortització del Trienni, ja que tot sembla indicar que a Catalunya aquesta desamortització tingué molta importància dins el conjunt d'aquest procés, i tot sembla indicar que més que en altres indrets de l'estat⁶⁶⁹.

L'aproximació que hem realitzat permet d'acceptar com a força vàlides les dades que facilita Toreno per Catalunya, a manca d'estudis globals que ens permetin contrastar-les, segons les quals el valor de la desamortització a Catalunya seria d'uns 102 milions de rals. La nostra recerca a la Gaceta de Madrid dona com a resultat que es vengueren béns desamortitzats taxats en més de 18.000.000 rals, que foren rematats per uns 48.000.000 rals (vegeu el quadre III.4), xifres que considerem defectuoses per deficitàries ja que amb les dades que oferim a continuació hem documentat fins un valor de 75 milions de rals, en canvi la diferència entre la taxació i el remat (267%), coincideix

⁶⁶⁷ SIMÓN SEGURA: La Desamortización..., pàg.158-159. Unes dades semblants ofereix Jaume VICENS VIVES (dir.): Historia social y económica de España y América, Barcelona, 1972, vol.V, pàg.65-83, que dona per la desamortització entre 1836-1844 un valor total de 902.258.369 rals, és a dir una quantitat equivalent a la del Trienni (pàg.83), i pel que fa a Catalunya el valor de les vendes durant aquest període seria de 172.071.000 rals (pàg.78-79), és a dir, que les vendes del Trienni que voltaren els 102 milions de rals, significarien dues tercers parts de les de l'època de Mendizábal. No entenem d'on procedeixen les dades que ofereix MALUQUER: Història..., pàg.31, de 120.959.570 rals, un 5% del conjunt espanyol.

⁶⁶⁸ SIMÓN SEGURA: La Desamortización..., pàg.261. La taxació havia estat de 78.606.000 rals, i això vol dir que es vengueren al 152%.

⁶⁶⁹ Sobre la importància de la desamortització del Trienni vegeu, per Catalunya a SEGURA: Burguesia..., pàg.83-84 i, per Espanya FONTANA: "La desamortización...", pàg.219 i GONZÁLEZ MOLINA: Desamortización..., pàg.407: "*La Desamortización del Trienio Liberal debe, pues, ocupar en justicia un lugar relevante en los estudios sobre el largo proceso desamortizador decimonónico*". Sovint es cau en l'error de comptabilitzar les vendes del Trienni amb les de Mendizábal, cosa que engrosseix artificialment aquestes darreres xifres. Per la província de Girona per exemple les dades de Montserrat MOLÍ: La desamortización en la provincia de Gerona, 1837-1854, tesi doctoral inèdita, UAB, 1974, que coincideixen força amb les que ofereix Francisco SIMÓN SEGURA: Contribución al estudio de la desamortización en España. La desamortización de Mendizábal en la provincia de Gerona, Madrid, 1964, ens donen un total de vendes de quasi 50 milions de rals, pel que fa al Trienni, i nosaltres hem pogut documentar amb dades molt disperses, i tant sols referides a tres vendes (Convent benedictí de Sant Feliu de Guíxols, Inquisició d'Olot i monestir benedictí de Barcelona a Santa Maria de Servià), vendes per un valor superior als 4 milions de rals i a les 1.800 vessanes (les dades a l'Annex III.8, procedents del "Manual de Amortización, 1838-1843", de José María Salomé, núm.2). Una visió global de la desamortització a la província de Girona a Rosa CONGOST: "La desamortització a la província de

força amb les del conjunt de l'estat 252%⁶⁷⁰. Les dades recollides per Àngels Solà apunten a que a la província de Barcelona el valor d'aquestes vendes durant el Trienni seria d'uns 52.000.000 de rals, i només al Pla de Barcelona es vengueren 52 finques que foren rematades al preu de 34.913.627 rals⁶⁷¹. Al corregiment de Vilafranca, majoritàriament a la Província de Tarragona sabem segur que es vengueren béns desamortitzats per valor de 5.608.241 rals (un 44% per sobre del valor de taxació), però possiblement les vendes realitzades s'aproximaren als 10 milions de rals (cinquanta-una finques i cases)⁶⁷². A Lleida i els seus voltants, segons el treball de M. Jesús Llaveró, es vengueren cases, terres, granges i molins fariners, per valor 3.273.018 rals (un 114% del valor de taxació)⁶⁷³. El que destaca del cas de Lleida és que s'arrendaren els drets d'herbes d'un seguit de finques del Crèdit públic. A Girona hem pogut documentar només dades molt disperses, i tant sols referides a tres vendes: convent benedictí de Sant

Girona: mite, realitat i anècdota" dins Revista de Girona, núm.133 (1986) i Els propietaris i els altres, Vic, 1990, pàg.296-207.

⁶⁷⁰ Gaceta de Madrid, de 4 de juliol, 19 d'agost, 19 de setembre, 14 d'octubre 1 i 29 de desembre de 1821; 31 de març, 31 d'agost i 1 de novembre de 1822 i 5 de febrer de 1823. Les dades d'ARTOLA: La España..., pàg.758. MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.236-237, ofereix unes dades de taxació per l'any 1821 de 3.182.191 rals i rematades amb 6.149.724 (un 193%), i per l'any 1823 una taxació de 2.581.993 rals i un remat de 5.515.431 (214%). A l'Annex III.8bis oferim les dades de la taxació de finques del crèdit públic que es publicaren al Diario de Barcelona l'any 1822 i que puja a 19.752.245 rals.

⁶⁷¹ Les dades a SOLÀ: "Notes...", pàg.287 i "La desamortització...", pàg.375.

⁶⁷² Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.102-114. La informació de la desamortització en aquest corregiment ha estat elaborada a partir del Registre d'Hipoteques de Vilafranca (RHV), llibres dels anys 1821-1822 (Arxiu del Museu de Vilafranca); AN-AHCVP, Manual 19 (1820-1823) de Francesc Vallès; AJ-AHCVP, processos del segle XIX, caixes XVIII (1822) i XX (1823), i les notícies aparegudes a Diario de Barcelona (1821-1822). Aquesta informació està recollida detalladament a ARNABAT: Liberals i reialistes durant el Trienni..., vol.II, pàg.93-107, i resumides a ARNABAT: Liberals..., pàg.103 i 104 (quadres 6 i 7). Sobre la desamortització dels béns del monestir de Santes Creus es imprescindible la consulta de FORT i COGUL: "La desamortització..." i El senyoriu..., pàg.110, 127. També a Antoni SABATÉ i MILL: L'Alt Penedès i Santes Creus: una relació de senyoriu, Vilafranca, 1983, pàg.12, i BARRAQUER: Los religiosos..., vol.I. A la província de Tarragona la desamortització podria arribar als 20 milions segons els nostres càlculs degut a la important presència de convents i monestirs els béns dels quals foren desamortitzats, per exemple del convent de Benifassà es desamortitzaren terres per valor de 771.428 rals només a Benissanet (VINAIXA: La postguerra..., pàg.74-75).

⁶⁷³ LLAVERO: "Iniciación...", pàg.75-83. Càlcul propi a partir dels quadres estadístics que m'ha facilitat l'autora i que no estan reproduïts a l'esmentat article, sobre els béns desamortitzats pertanyents a la cartoixa d'Escalà Dei, el Priorat català de Sant Joan de Jerusalem, el monestir de Montserrat, el monestir de Poblet, el monestir de Nostra Senyora d'Escarpe. Hi podríem afegir en 377.000 rals en que estaven taxades algunes finques del mercedaris de Lleida (Diario de Barcelona, de 3 d'agost de 1822), o els dos milions en que es taxaren unes finques a Artesa (Carta a Antoni Satorras amb data de 19 de desembre de 1821 -CA-50, fol.607-608). En conjunt a la província de Lleida apuntem que podrien haver-se desamortitzat béns per valor d'uns 12.000.000 de rals. Per la desamortització de Mendizábal a Lleida vegeu Carme SOLSONA: "La desamortització eclesiàstica a Lleida (1838-1851)", dins I Congrés d'Història de l'Església Catalana des del origen fins ara, Solsona, 1993, vol.I, pàg.407-421, que ofereix

Feliu de Guíxols, Inquisició d'Olot i monestir benedictí de Barcelona a Santa Maria de Servià, vendes per un valor superior als quatre milions de rals i a les 1.800 vessanes⁶⁷⁴. Pel que fa a la cartoixa d'Scala Dei es vengueren els béns immobles situats fora del Priorat i es deixà intacte la majoria del seu patrimoni, tot i això el valor de les vendes pujà a més de 4.500.000 rals (aproximadament una tercera part del valor total dels béns de la cartoixa), i només es vengueren els béns immobles urbans de Barcelona, Lleida, Tortosa i alguna altre vila⁶⁷⁵.

Quadre III.4 La desamortització a Catalunya 1820-1823, segons la Gaceta de Madrid

<i>Data</i>	<i>bens procedents de</i>	<i>taxació</i>	<i>remat</i>	<i>augment</i>
04-07-21	8 convents i monestirs	1.511.211	3.055.979	202%
19-08-21	17 convents i monestirs	3.182.191	6.149.724	193%
19-09-21	7 convents i monestirs, 1 Inquisició i 2 Ordre S. Joan	2.198.529	5.142.651	234%
14-10-21	convents i monestirs	2.312.499	4.983.576	215%
29-12-21	convents i monestirs	2.160.300	3.345.986	155%
31-03-22	convents i monestirs	153.664	185.448	121%
31-08-22	convents i monestirs, Inquisició, Ordre S. Joan	3.887.258	14.783.801	380%
01-11-22	monestirs	1.112.769	4.772.176	429%
10-02-22	monestirs	2.582.039	5.515.431	214%
total		19.100.460	47.934.772	251%

Font: Gaceta de Madrid, 1821 (núm.199, 236, 263, 293, 343, 372), 1822 (núm.48, 92, 132, 182, 255, 342), 1823 (núm.48).

L'estudi de la desamortització durant el Trienni al corregiment de Vilafranca permet de veure un seguit de característiques que semblen força comuns arreu de Catalunya⁶⁷⁶. Primera, les finques urbanes desamortitzades es cotitzaren sempre més altes (entre el 145% i el 180% del valor de taxació) que les rurals (entre el 130% i el 140%). El preu del remat final s'aproximà al 200% del preu de taxació, tal i com mostra la desamortització en vuit lots del béns del monestir de Sant Jeroni de la Murtra a Badalona, taxat en 877.240 rals i venut per 1.644.8821, és a dir, al 187,5%⁶⁷⁷. Segona, la

la xifra de 35.298.260 rals el valor pagat i de 19.090.804 rals el valor taxat, als quals caldria afegir el valor dels censos un 4 milions de rals (pàg.408).

⁶⁷⁴ El valor exacte era de 4.151.718 rals. Les dades a l'Annex III.8, són procedents del "Manual de Amortització, 1838-1843", de José María Salomó, núm.2.

⁶⁷⁵ Les dades a GORT: Història de la Cartoixa..., pàg.409-420.

⁶⁷⁶ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.102-114.

⁶⁷⁷ Les dades al Diario de Barcelona, núm.325, de 21 de novembre de 1822.

major part de les vendes es realitzaren entre setembre de 1821 i abril de 1822⁶⁷⁸. Tercera, els principals compradors foren comerciants i hisendats de fora del corregiment, en concret, tres d'ells (Marià Vallès i Pau Tarrada comerciants de Barcelona i Pere Prats hisendat d'Hospitalet), que tot fa semblar que actuaven conjuntament, adquiriren el 96% del valor desamortitzat de les vendes de les qual coneixem els compradors (5.092.625 rals)⁶⁷⁹. Quarta, el pagament es realitzà mitjançant papers de deute públic en un 90% del seu valor i amb crèdits reconeguts per l'estat en el restant 10%⁶⁸⁰. Cinquena, les tres quartes parts dels béns desamortitzats al corregiment de Vilafranca durant el Trienni procedien dels monestirs de Santes Creus i de Montserrat. Sisena, pel que fa al tipus de béns desamortitzats fou molt divers: trenta dos finques, majoritàriament boscos (68% d'extensió) i vinyes (23%), nou molins, un forn, un teler, dinou cases, una església, un convent, i quatre granges, a més de les campanes d'alguns monestirs i convents⁶⁸¹.

El sistema de venda, en grans lots i prioritzant el vals reials, va fer que només uns quants poguessin accedir a la subhasta dels béns desamortitzats procedents dels monestirs i convents del corregiment⁶⁸². A més, la desamortització pogué ser utilitzada per aquests grans compradors com una forma de revaloritzar la devaluada paperassa dels

⁶⁷⁸ A Lleida en canvi es realitzaren la primera meitat de 1821 segons LLAVERO: "Iniciación...", pàg.77.

⁶⁷⁹ Vegeu, sinó, el nomenament del comerciant vilafranquí Joan Anton Miret, com a representant seu (AN-AHCVP, Marià Abella, manual 36 (1822), fol.94. FORT: El Senyoriu..., assenyalava que Pau Tarrada actuava com a testaferró de Joan A. Miret, Rafael Sabadell i el marquès de Casa Riera i que junts formaven una societat que adquirí d'altres béns desamortitzats del monestir de Santes Creus. En un altre cas, Pau Tarrada, declarà que actuava com intermediari d'altres persones, com en l'adquisició d'una finca que es venia dins un lot del Monestir de Montserrat situat al Bruc i Collbató, feta a favor de Joan Anton Miret (comerciant de Vilafranca) i Miquel Formosa (comerciant de Sant Sadurní) (AN-AHCVP, Marià Abella, manual 35 (1821), fol.206-207 i 228-229). La formació de societats de compra i homes de palla ha estat assenyalat per SOLÀ: "La desamortització...", pàg.386 i FONTANA: "La desamortitzación...", pàg.230 (referint-se a la de Mendizábal

⁶⁸⁰ Dades que coincideixen força amb les que facilita Toreno: 97% de paper de deute, 3% en censos i 0.06 en metàl·lic. També GONZÁLEZ MOLINA: Desamortización..., pàg.398-399: un 99% es pagà a Andalusia amb vals de deute, i el mateix passà a la província de Lugo segons Blanca MARTÍNEZ: Estudio..., pàg.60-61.

⁶⁸¹ Pel que fa a la venda de campanes, vegeu-ne una relació que publicava el Diario de Barcelona, núm.7 de 7 de gener de 1822, pàg.59: Lleida (caputxins, carmelites), Balaguer (carmelites), Avellanès (monestir), Masalcorreig (monestir de l'Escarpa), Bellvis (trinitaris), Cervera (Sant Francesc, agustins, mínims, dominics), Tàrraga (agustins, carmelites), Guissona (agustins), Agramunt (Sant Francesc), Pons (mínims), en total 27 campanes. Altres notícies al respecte al Diario de Barcelona, núm.37 i 41, de 6 i 10 de febrer de 1822.

⁶⁸² Vegeu aquesta mateixa opinió a BELLO: Frailles..., pàg.39-40, i LLAVERO: "Iniciación...", pàg.78, que assenyalava la diferència amb els arrendaments d'aquests béns que s'establia que s'havia de fer "en moneda de oro o plata contante y sonante". A Cantabria els pagaments es feren en vals de l'estat pel 72% del valor (SÁNCHEZ GÓMEZ: La desamortización..., pàg.135-136). El mateix va passar a França segons TILLY: La Vendée..., pàg.206-212; BOIS: Paysans..., pàg.331-342, i FAUCHEUX: L'insurrection..., pàg.319-347.

vals reials⁶⁸³, adquirint finques amb aquest paper i revenent-les amb moneda en metàl·lic. Per exemple, el major comprador, Marià Vallès, va revendre algunes de les peces dels lots que adquirí procedents del monestir de Santes Creus a pagesos i comerciants del corregiment. En tot cas, i deduint-ne aquestes revendes, més del 80% del valor desamortitzat anà a parar a mans dels esmentats compradors. El diputat provincial Manuel Lasala manifestava el mes de juny de 1820, que fos quin fos el camí que prenguessin les Corts, “*pienso deshacerme de los Vales e intereses que tenemos, aprovechando del primer fervor en las halagüeñas esperanzas que producirán los primeros decretos lisongeros*”⁶⁸⁴. I el mes de febrer de 1821 explicava així l’operació:

*“Estos documentos [vals reials] se admetran en pago de fincas nacionales pero com de estas se’n dona quatre vegades més de lo que estan tasadas perquè tothom conta ab lo dany que tenen los crèdits que ara és del 75% be a resultar que las fincas se compran per son just valor en diner efectiu.”*⁶⁸⁵

Tot plegat significava que els vals reials i els altres papers de crèdits contra l’estat es revaloritzaven com assenyala Lasala en la mateixa carta:

“Respecte de que són varis los interessats en lo Document de Crèdit que tenim serà millor que qualsevol interesat que lo vulga se’l queda al dany corrent per fer la distribució en diner y acabar-ne de eixir de una vegada. A nosaltres nons convé perquè sobrats altres en tenim però en cas de que V. o los altres interessats no lo vulgaso a són just preu se podrà negociar en la plasa al millor cambi posible.”

Algunes veus s’aixecaren per protestar contra la forma de pagament dels béns desamortitzats, tot i que sense cap mena d’èxit:

*“Seria muy conveniente que las fincas destinadas al crédito público se vendiesen con créditos que ganasen interés en lugar de los que no lo gana, pues al paso que se disminuirían las pensiones que paga la nación por razón de dichos créditos, se daría valor al papel moneda y se fomentaría el comercio; y aún parece sería más acertado que las citadas fincas se vendieran en dinero metálico y con él podrían devolverse los empréstitos que la nación ha tomado al extranjero.”*⁶⁸⁶

Les poques dades de què disposem referides a Girona ens confirmen aquestes línies. Per una banda, malgrat dividir-se les propietats en diferents lots, el normal es que restessin tots a mans d’un sol comprador, tal i com demostra la desamortització dels béns

⁶⁸³ Vegeu els problemes que comportà la seva possessió durant força anys en el testimoni del pagès benestant, Mata del racó a MATA: *Els Móns...*, pàg.207-230.

⁶⁸⁴ Carta de Manuel Lasala a Sagristà Soler de València, amb data de 24 de juny de 1820 (CA-47, fol.533).

⁶⁸⁵ Carta de Manuel Lasala a Ramon Clavé, d’Anglesola, amb data de 6 de febrer de 1821. Vegeu també la carta a Sagristà i Soler de València, amb data de 7 de juliol de 1821: “*en quanto al consabido papel de crédito [...] sigue con buena apariencia por la decisión que hay para las compras de fincas del crédito público*” (CA-50, fol.98 i 434).

⁶⁸⁶ “Artículo comunicado”, dins *Diario de Barcelona*, núm.161, de 9 de juny de 1822, pàg.1.538-1.539.

del convent benedictí de Sant Feliu de Guíxols amb terres en el terme d'aquesta vila, a Santa Cristina d'Aro i a Caçà de la Selva, fins un total de 1.474 vessanes que es dividiren en vuit lots, tots ells posats a subhasta el 21 de maig de 1822, però tot i així només hi hagué un comprador, l'hisendat barceloní Josep Maria Estruch, que les adquirí per 2.872.804 rals⁶⁸⁷. El mateix passà amb la finca de la Inquisició de Sant Feliu d'Esticela de quasi 300 vessanes adquirida per Esteban Vilar de Berga per 370.000 rals (21 d'agost de 1821), o la finca de Santa Maria de Servià del monestir benedictí de Barcelona amb 327 vessanes adquirida per Josep Llach de Girona per 908.914 rals (12 de juny de 1821), és a un dir un sol comprador i forà. Un d'aquests compradors, Josep Llach, revengué la finca al cap d'un any a Josep Bou Martorell, també de Girona, cosa que ens indica que alguns compraren béns desamortitzats amb l'únic objectiu de desfer-se dels vals reials per convertir-los en diners efectius i revaloritzats. A Barcelona, segons les dades que ens ofereix Àngels Solà, els comerciants monopolitzaren les compres, fins a representar un 75% del valor total⁶⁸⁸. A Lleida, segons Llaveró:

*“Los compradores y arrendatarios, en ambos casos, pertenecen a una clase social acomodada, media-alta, en el primer caso urbana, dedicados a profesiones liberales, con clara mayoría de abogados, que además, por lo que podemos comprobar en diferente documentación de la época, pertenecen a varias de las corporaciones locales más importantes del municipio, tanto sociales como políticas; así pues, son propietarios y pertenecen a la clase dirigente de la ciudad, muchos de ellos ejercen cargos políticos antes de la etapa constitucional, durante este periodo y después de él lo mismo durante la década ominosa o ya en 1835 y años posteriores. Los arrendatarios pertenecen al mundo rural, pero esto no quiere decir que su posición social sea diferente del grupo anterior, lo es solo su campo de acción.”*⁶⁸⁹

Durant la desamortització de Mendizábal a Catalunya, les dades sobre els compradors són força semblants. Per la província de Barcelona Simón Segura assenyala que el 65% dels comprador només adquiriren una finca cada un (30,9% del total), mentre el 4,7% de compradors adquiriren més de cinc finques cada un (28,4% del total), passant pels que compraren entre dues i cinc finques, 30,3% del compradors i 40,7% de les finques⁶⁹⁰. Afegeix que entre els compradors predominaven els comerciants de Barcelona i d'altres ciutats i viles, així com els hisendats. Per la seva banda Salvador J. Rovira respecte de la desamortització de la província de Tarragona, assenyala que el 77% dels compradors adquiriren menys de 5 hectàrees, i això només representava el 4%

⁶⁸⁷ Les dades a l'Annex III.8, procedents del “Manual de Amortización, 1838-1843”, de José María Salomó, núm.2.

⁶⁸⁸ SOLÀ: “Desamortització...”, pàg.384-387.

⁶⁸⁹ LLAVERO: “Iniciación...”, pàg.81.

⁶⁹⁰ Reelaboració a partir de les dades que facilita SIMON SEGURA: “La desamortización...”, pàg.125.

de les terres desamortitzades, mentre el 3% dels compradors adquiriren béns de més de 125 hectàrees amb el 77% de terres, els que adquiriren entre 5 i 125 hectàrees representaven el 20% i adquiriren el 19% de terres⁶⁹¹. La majoria dels compradors (60%) adquiriren terres dins del propi municipi, el 85% dels compradors eren de la pròpia província i adquiriren el 47% del béns, mentre els foranis adquirien el 53% del béns tot i representar només el 15% dels compradors. Per Lleida Carme Solsona assenyala que nou persones, els burgesos, adquiriren el 45% de les terres i esmerçaren el 73% dels diners, mentre els propietaris adquiriren els percentatges restants⁶⁹².

Si tornem al Trienni i ens fixem en els estudis sobre altres indrets també comprovem les mateixes tendències. Brines sobre el País Valencià assenyala que “els compradors dels béns nacionals no foren els petits pagesos ni els colons. Ben al contrari, van intervenir en l'operació la gran burgesia urbana, la mitjana burgesia i una menor proporció de mitjans i petits propietaris rurals. [...]. Des del punt de vista professional la llista de compradors és integrada per comerciants, militars, eclesiàstics, metges, advocats i escrivans”⁶⁹³; Teodoro Martín sobre Extremadura que “los compradores fueran los nobles ‘liberalizados’, los funcionarios, propietarios y clases medias de los pueblos y ciudades”⁶⁹⁴; Àngel Mateos sobre la comarca de la Sanabria que el 68% dels compradors eren de la mateixa comarca però només adquiriren per valor del 28,5% del total, mentre que els compradors forans que representaven el 32% adquiriren béns per valor del 71,5%⁶⁹⁵; Sánchez Gómez per Cantàbria diu que “los grandes

⁶⁹¹ ROVIRA GÓMEZ: *La desamortització...*, pàg.195-240.

⁶⁹² SOLSONA: “La desamortització...”, pàg.414-415.

⁶⁹³ BRINES: “Conseqüències...”, pàg.237-247, pàg.238 per la cita, que afegeix: “la classe social més beneficiada a conseqüència d'aquestes vendes fou, inqüestionablement, la burgesia urbana, en detriment dels petits i mitjans propietaris rurals, i sobretot dels arrendataris que treballaven la terra” (pàg.247). Segons les dades que proporciona aquest historiador, la majoria de compradors eren de la mateixa comarca d'on eren les terres desamortitzades, però el conjunt de terres adquirides per aquestes fou inferior a la meitat del total. En total al País Valencià es desamortitzaren béns per valor de 37.095.015 rals. Aquestes tesis són confirmades per Luis BARBASTRO: *El clero valenciano en el Trienio liberal*, València, 1985, pàg.163-217: “el proceso desamortizador valenciano benefició particularmente a un grupo reducido de personas, claramente representativas de la burguesía valenciana”, fins el punt que un petit grup de vint persones, la majoria d'ells comerciants, adquirí el 69% del valor desamortitzat (pàg.209).

⁶⁹⁴ Teodoro MARTÍN: “La desamortización en Extremadura. 1. El Trienio Liberal (1820-1823)” dins *Revista de Estudios Extremeños*, XXXI (1975), pàg.29-44, que assenyala un valor total en la taxació de 101.206.046 rals repartits en 913 lots (pàg.36-37), de les quals s'acabaren venen per un valor de taxació d'uns 65,6 milions de rals, venudes per uns 120 milions de rals (un 183% de la taxació). Vegeu també Teodoro MARTÍN: “La desamortización en la región de la Vera”, dins *Revista de Estudios Extremeños*, II, (1972).

⁶⁹⁵ Miguel Àngel MATEOS: “La desamortización en la comarca de Sanabria durante el Trienio Constitucional (1820-1823)”, dins *Desamortización y Hacienda Pública*, 2 vol., Madrid, 1986, pàg.427-

beneficiarios de la operación desamortizadora han sido los comerciantes santanderinos. La burguesía mercantil de la capital se ha hecho al primer envite con la mayor parte de las tierras puestas a la venta [83%]⁶⁹⁶, seguida dels hisendats (6%) i dels escrivans (9%)⁶⁹⁶; Jesús A. Martínez sobre Madrid que “la mayoría de compradores pertenecen a esta clase media urbana, y cuya procedencia es principalmente el comercio y la propiedad, y entre ellos existe una elite conectada al poder político local y con una elevada capacidad económica”⁶⁹⁷; Carmen Lozano sobre Saragossa assenyala que els compradors foren comerciants (30%), propietaris i ramaders (18%), funcionaris (18%), professionals (11%), menestrals (11%) i pagesos (7%)⁶⁹⁸; Blanca Martínez Domínguez sobre Lugo, assenyala que el 10% dels compradors (grans comerciants i professionals) adquiriren el 69% del valor total i el 87% de l’extensió ⁶⁹⁹.

Finalment, González Molina en el seu excel·lent estudi sobre la desamortització a Andalusia assenyala que “la desamortización constituyó ante todo un fenómeno urbano, tanto por la vecindad de los compradores como por el origen de los recursos”, entre comerciants, propietaris i professionals adquiriren el 80% de les terres, es a dir: “el campesinado no pudo acceder a la propiedad”⁷⁰⁰. A més, segons les dades que ens ofereix, a Andalusia el 62% dels compradors de finques urbanes adquiriren només una finca, però la meitat de les finques restaren a mans dels 14% dels compradors (que

447. Segons aquest historiador les adquisicions que s’efectuaren per valor de 898.463 rals, significaven el 206% del preu de taxació (pàg.442).

⁶⁹⁶ Miguel Ángel SÁNCHEZ GÓMEZ: “La desamortización eclesiástica en Cantabria durante el siglo XIX, 1808-1889”, dins Emilio La PARRA i Jesús PRADELL (eds.): *Iglesia, Sociedad y Estado. En España, Francia e Italia (ss.XVIII-XX)*, Alacant, 1991, pàg.117-137, pàg.120-125 pel Trienni, i *La desamortización eclesiástica en Cantabria durante el siglo XIX (1808-1889)*, Torrelavega, 1994, pàg.121-139. Tot i que es posaren a la venda béns per valor de 1.339.696 rals, només es vengueren els taxats per 528.980 rals que foren adquirits per 1.397.976 rals, és a dir un 250% al preu de taxació (pàg.122).

⁶⁹⁷ “La sociedad madrileña y el proceso desamortizador (1820-1823), dins *Revista de la Universidad Complutense*, 1982, vol.1, pàg.49-58, pàg.53 per la cita.

⁶⁹⁸ Carmen LOZANO: “La desamortización del Trienio Liberal en el Campo de Zaragoza”, dins Carmen LOZANO i Francisco ZARAGOZA: *Estudios sobre la desamortización en Zaragoza*, Saragossa, 1986, pàg.23-105. Al camp de Saragossa es subhastaren 852 finques taxades en 27 milions de rals, però tant sols es coneix la venda de 272 tacades en 8 milions de rals i venudes en 17 milions, és a dir a un 211% del preu de taxació (pàg.80).

⁶⁹⁹ Blanca MARTÍNEZ DOMÍNGUEZ: *Estudio de la desamortización eclesiástica durante el Trienio Liberal en la provincia de Lugo (1820-1823)*, Lugo, 1987. La desamortització afectà a 4.237 finques, la majoria (97%) cedides en arrendament, d’aquestes sortiren a subhasta 2.324 finques venudes per 9 milions de rals (un 179% de la taxació).

⁷⁰⁰ Manuel GONZÁLEZ MOLINA: “Estancamiento agrario y desamortización en Andalucía (1820-1823)” dins *Agricultura y Sociedad*, núm.30 (1984), pàg.169-197. La desamortització a Andalusia durant el Trienni tingué un valor de 200 milions de rals, sobre una taxació de 82,2 milions, és a dir es vengueren al 243% del preu de taxació (pàg.187-191), tot i que apunta que possiblement les xifres reals se situarien en els 443 milions pel que fa a les vendes (*Desamortización...*, pàg.318).

compraren cinc o més finques), per altra banda, el 8% dels compradors es quedaren amb el 45% del valor desamortitzat; i la concentració encara fou més important en l'adquisició de les finques rurals, el 6% dels compradors es quedà amb el 40% de les finques i el 12% dels compradors amb el 77% del valor total i el 87% de l'extensió⁷⁰¹. La informació que facilita González de Molina encara permet més aproximacions als compradors, en el cas de les finques urbanes el 80% de les finques resten adquirides per veïns de la mateixa ciutat, percentatge que baixa fins 37% en el cas de finques rurals, mentre que els compradors de la capital de província representen 34% de les finques, i els altres forans representen el 24%⁷⁰². Finalment González Molina assenyala que només un 2% dels compradors eren arrendataris, mentre els comerciants representaven el 20% dels compradors, el 40% del valor i el 23% de l'extensió, els propietaris o hisendats representaven el 22% dels compradors, l'11 del valor i el 9% de l'extensió, les professions liberals el 5,5%, el 4% i el 6%, i la noblesa que tot i només representar el 3% dels compradors, adquirí per valor del 9% i del 40% de l'extensió. Amb el conjunt d'aquests grups tenim el 50% dels compradors, el 64% del valor i el 78% de l'extensió.

Si deixem els estudis concrets i ens fixem en els treballs de síntesi, tornem a trobar les mateixes projeccions. Així Simón Segura assenyala que *“la mayor parte de las fincas [70%] las adquirieron gente acomodada o rica y que no se beneficiaron de las ventas los campesinos”*⁷⁰³; Moral Ruiz diu que les vendes beneficiaren a la burgesia urbana i als pagesos benestants⁷⁰⁴; i González de Molina escriu que els beneficiaris serien *“los acreedores del estado y los capitalistas especuladores que dominaban el restringido mercado del papel”*, és a dir (comerciants, 35%, propietaris 15%, pagesos 10%, eclesiàstics 5%, funcionaris 4%, noblesa 5%, professions liberals 3% i militars 3%), i que la majoria de compradors eren *“residentes en su mayoría en las grandes ciudades”*⁷⁰⁵.

Seran aquests grups socials: comerciants, hisendats i professionals liberals els que, alguns cops fins i tot formant companyies, exerciran un important control sobre els processos de subhasta de béns del Crèdit Públic. En tenim un exemple molt clar en la casa Cortadellas com demostra la carta que Antoni Satorras en representació de

⁷⁰¹ GONZÁLEZ MOLINA: *Desamortización...*, pàg.313-356

⁷⁰² GONZÁLEZ MOLINA: *Desamortización...*, pàg.357-400.

⁷⁰³ SIMON SEGURA: “La desamortización....”, pàg.76-80 (pàg.79 per la cita).

⁷⁰⁴ MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.129.

l'esmentada casa va trametre a Ramon de Requesens de Cervera:

"Siéndome absolutamente imposible estar en esa quando se verifique el primer remate de las fincas del crédito público voy a molestar a V. con el pesado encargo de agenciar por nosotros lo que entonces convenga.

Desde luego para que no puedan colegir los licitadores que también somos nosotros pretendientes, será del caso que V. escoja un sugeto callado y advertido en cuyo nombre se ponga las mandas y se sigan las subastas. A mi me ocurre si seria a propósito el Sr. Domingo Agulló sin que por esto deje V. de preferir al que mejor le parezca. Este que ofrezca las mandas siguientes para el primer remate del 4 de Enero [de 1822]:

Por los Condales

<i>Parte de la Granja y dos molinos con sus tierras anexa</i>	<i>670.000 reales</i>
<i>Parte separada de tierras según los anuncios en la Gazeta</i>	<i>230.000 reales</i>
	<i>900.000 reales</i>

Por Artesa

Según los mismos anuncios *1.000.000 reales*

*Es de advertir que a esta finca no se le ha de poner manda sino en el caso que no la pongan los SS. Martí de Cardona, lo que convendrá indagar cautelosamente por los medios que parezcan más seguros y encubiertos, de manera que si el mismo día del remate no hubiere manda, o la que fuese no perteneciese a dichos Señores entonces deberá ofrecerse la tras dicha 20.000 reales más o menos, y si fuese mayor la que otros quizás huviesen puesto se dexará correr por ahora hasta las últimas mejoras en que estaré yo por ahí. Esa prevención sirve también por los Condales. Al pronto de ningún modo conveniente que trasluzca que nosotros somos pretendientes, tenga V. la bondad de avisarme si hay alguna manda por la heredad de Albareda cerca de Prats de Rey dirigiéndome sus noticias a Tarragona por el correo de Lérida."*⁷⁰⁶

Finalment el febrer de 1822, l'home de palla utilitzat per adquirir la finca d'Artesa, Josep Torralbes de Cervera, oferí en el primer remat 1.320.000 rals per les finques d'Artesa⁷⁰⁷. Però la subhasta fou impugnada i es mantingué en suspens al llarg de la resta de l'any 1822 (aspecte del qual ja hem parlat). A començaments de l'any 1823 es confirmà la subhasta realitzada, però aparegué una impugnació en aquest cas referent a que els crèdits contra l'estat sense interès havien de tenir preferència front els altres, cosa que motivà una carta de Satorras a al jutge de primera instància de Cervera manifestant-li que:

"Yo tengo mi interés en que no se anulen las subastas de las dos últimas fincas, y en el concepto de que también lo tienen Vds. pues la responsabilidad nunca puede ser a cargo del comprador ya que no hizo más que sujetarse a lo que declaró el tribunal, he crehido oportuno

⁷⁰⁵ GONZALEZ DE MOLINA: "La desamortización...", pàg.146-147. Les dades són una mitjana del País Valencià i Andalusia.

⁷⁰⁶ Carta amb data de 19 de desembre de 1821 (CA-50, fol.607-608). En una carta posterior, d'1 de gener de 1822, Satorras diu que per Artesa pot pujar fins a un milió i mig i "*que en este concepto podrá Vd. disponer que se ponga la manda progresivamente o a la vez según crea que pueda imponer a los contrincantes*", i pels Condales es podria arribar fins els 700.000 rals per una banda i els 250.000 per l'altre, afegint que "*es más ventajoso quedar con el primer remate, pues en lugar de ir a encontrar a los demás, le viene a buscar a uno*" (CA-50 bis, fol.49).

⁷⁰⁷ Satorras agrai la tasca feta per l'home de palla: "*estimo molt la bona voluntad ab que me presta sou nom per las subastas consabudas*" (Cartes d'Antoni Satorras a Ramon Requesens de Cervera amb data de 23 de febrer de 1822 i a Josep Torralbes amb data de 6 de març de 1822, CA-50 bis, fol.72-73 i 87).

recomendar a V. que en el informe que se sirvan Vds. dar sobre el particular procuren a que quede subsistente aquel remate heho por parte del Tribunal con la mejor intención y buena fe, y ventajoso para la Nación y Acreedores en quanto no se sacaría hoy de mucho lo que ofrecieron entonces por estas fincas como es obvio y conseqüente a la variación de circunstancias generales y particulares de los licitadores.”⁷⁰⁸

Afegia Satorras que si bé les Corts desitjaven que els creditors sense interès tinguessin més participació en l’adquisició de béns desamortitzats, *“las fincas en nueva subasta van a acarrear un quebranto considerable a la Nación y a los Acreedores, quando por otra parte es tan fácil combinarla en beneficio de todos.”* Satorras exemplificava el cas: la finca de Vilbes s’havia rematat a 180.000 rals; el dia de la subhasta el canvi del paper estava al 19%, la qual cosa vol dir que els diners efectius que significaven aquests 180.000 rals eren 34.200 rals; si es distribuïen aquests 34.200 rals segons el reglament significava que dues cinques parts havien de ser de paper amb interès (13.680 rals efectius que equivalien a 72.000 rals en papers) i la resta amb paper sense interès (20.520 rals efectius que al canvi del 9% del valor del paper sense interès, es convertien en 228.000 rals en paper), tot plegat significava que s’havien d’haver rematat en 300.000 rals en les dues classes de paper, és a dir amb l’opció presa hi han guanyat l’estat (perquè hagués venut la finca per menys valor) i els creditors⁷⁰⁹.

Un altre exemple d’aquest control el tenim respecte de les finques desamortitzades de Benifassà que vigilava el corresponsal de la casa Cortadellas a Mora, Josep Tudó, on s’especula amb no participar en els primers remats per obligar el Crèdit públic a revaloritzar-les a la baixa⁷¹⁰. A mitjan mes d’abril, arriben notícies dient que sap que les finques aviat serien subhastades, però encara no havia sortit cap anunci a la premsa⁷¹¹. També controlaven la venda de finques d’Scala Dei i les que se celebraven a Tortosa, mitjançant el seu corresponsal Josep Esteve que informava respecte de les últimes que *“va ab molta calma la subhasta de las fincas del Crèdit Públich que a*

⁷⁰⁸ Carta d’Antoni Satorras a Josep Calic de Cervera amb data de 12 de març de 1823 (CA-51, fol.161-162).

⁷⁰⁹ S’encarregà de gestionar tota aquesta qüestió Josep Requesens de Cervera (vegeu la carta d’Antoni Satorras amb data de 8 d’abril de 1823, CA-51, fol.203).

⁷¹⁰ Carta de Josep Tudó de Mora a Antoni Satorras amb data de 19 de novembre de 1821 (APPTR, “Correspondència 1821-1826”) i cartes d’Antoni Satorras a Josep Tudó i a Josep Esteve de Falset amb data de 21 de febrer de 1822 (CA-50 bis, fol.71-72). També intentaren d’adquirir béns desamortitzats al País Valencià per mitjà del seu corresponsal Josep Ignasi Sagristà (carta amb data de 12 de març de 1822, CA-50 bis, fol.93).

⁷¹¹ Estaven interessats en tres finques del convent de Benifassà les que estaven a Chalamera, la Vall i la Sénia (carta d’Antoni Satorras a Josep Esteve de Falset amb data de 17 d’abril de 1822, CA-50 bis, fol.136). Aquestes finques se les va quedar finalment Antoni Satorras per 771.428 rals, i la finca de la Sénia fou traspasada pocs dies després a Josep Esteve (VINAIXA: *La postguerra...*, pàg.74-75).

par[t] una cosa monta, y entra tant alguns dels ex Frares se mantenen, y al últim creure que tot se 'n anirà entre pilotas y manehadors."⁷¹²

Molts cops les subhastes no eren més que l'escenari on es representaven els acords presos amb anterioritat pels compradors, com demostra la carta de Antoni Satorras a Ramon Martí, en la qual el primer renuncia a la finca de Vallmanya a canvi d'assegurar-se la d'Artesa:

"Hasta que se me presente ocasión de hablar con el Sr. Seriola no juzgo conveniente el escribirle sobre lo de Valmaña, pues no teniendo motivo alguno por mi parte para dudar de que me ceda la mitad de aquella finca si queda por él, estrañaría y con razón que le exigiera nuevas seguridades. V., él y yo estaremos en Lérida quando se verifiquen los últimos remates y por mi no sufrirá la menor variación lo que convenimos con V. en Igualada pues estamos en renunciar enteramente a Vallmaña si nos queda Artesa."⁷¹³

La negociació continuà al llarg dels mesos de febrer i març de 1822. Així a començaments de març Antoni Satorras es dirigia a Ramon Martí apoderat de Bagà, manifestant-li que li deixessin lliure l'adquisició d'Artesa ja que ell no intervenia en les possibles adquisicions de Bagà a altres partits judicials: *"no parece que pueda serles sacrificio mayor el no dañarnos en esta subasta ni empeñarse en que se les ceda parte, porque a la verdad ya no podría convenirnos ni convenirles reducida la finca a varias fracciones que así separadas no formarían objeto atendible"*⁷¹⁴. Ja hem assenyalat també la utilització d'homes de palla de la casa Cortadellas per a participar en els remats dels béns desamortitzables, per exemple pels de les finques d'Artesa i en les de Benifassà. En aquest darrer cas les instruccions d'Antoni Satorras a Josep Esteve de Falset són prou clares cal fer les propostes per mitjà *"de un tercer o testa ferro per no descubrir[-]Jnos ni tu ni nosaltres"*⁷¹⁵. Quan el mes de juny se subhastin aquests béns, Esteve hi participà en nom de la casa Cortadellas, provocant un conflicte amb Satorras que li recriminava que:

"Nos posa en un comprometiment difícil de desvanèixer, pues en la sessió del dia 16 se feu en las Cortes la proposició de que las societats mercantils no poguessin comprar fincas nacionals y en la del 25 passà a la Comissió, y la altre de que las que en haguessin comprat las hagen de

⁷¹² Cartes de Josep Esteve des de Falset a Manuel Lasala amb dates de 10 d'abril i 17 de juny de 1821 (APPTR, lligall "Correspondència 1821-1826"), i carta d'Antoni Satorras a Josep Moret de Roda, amb data de 2 de gener de 1823 (CA-51, fol.1). Pel que feia a les finques d'Escala Dei, Josep Esteve deia que s'anaven practicant les valoracions del monestir i les diferents finques, i que la valoració de Bonrepòs havia estat *"molt més baix a proporció del que [h]avian antes valorat lo demás"*.

⁷¹³ Carta d'Antoni Satorras a Ramon Martí de Cardona amb data de 9 de febrer de 1822. Correspondència que continuà amb dates de 24 de febrer, 7 de març de 1822 (CA-50 bis, fol.52, 76, 89-90).

⁷¹⁴ Carta d'Antoni Satorras a Ramon Martí de Cervera amb data de 7 de març de 1822 (CA-50 bis, fol.89-90).

⁷¹⁵ Carta amb data de 17 d'abril de 1822 (CA-50 bis, fol.136).

vendrer dins tant tem[p]s. Per consegüent resultarà que no habem fet res sino podeu compndre-ho en Tortosa declarant tu que procedint en esta subhasta per ordre mia cregueres que era de compte de la Societat a que pertaño quant segons te he previngut era de sol compte meu com ho corrobora lo poder que te envihi fet de fecha immediata al avís que podia tenir de haber-se verificat lo remat."⁷¹⁶

A continuació li ordenava que mirés d'arreglar-ho de paraula:

"Si bastàs la tua declaració que fou una equivocació tua dir Josep Cortadellas y Cia en compte de Anton Satorras, millor seria que ho admetessen així llanament, sens aquells detalls; pero si veges si per est medi pot conseguir-se procura que no sònia en lo expedient lo nom de Cortadellas y Cia, de manera que si se pugués mudar lo full en que consta la declaració seria molt millor. Si ja ha anat o tornat de Barcelona lo expedient no hi ha més que manejar-se en eixa, si ho consultan a Barcelona mentres me avises ab tems nos manejarem y també a Madrid.

Si vegessis que no hi ha remey a les horas ho haurian de deixar còrrer y quant nos obliguessen a vendrer comprar-ho baix altre nom. He escrit a Barcelona perquè se retàrdia un o dos correus la aprobació si encara es allí lo expedient y tingués tu tem[p]s de manejar-lo en Tortosa, en qual cas convindrà molt que lo Jutge de lletres y lo Comissionat aseguren la veritat y la probabilitat de la tua nova declaració."

Tot plegat ens mostra clarament el control que sobre el procés burocràtic de la desamortització tenien determinats sectors benestants, com els caps de la companyia Cortadellas.

Els béns adquirits durant la desamortització del Trienni hagueren de ser retornats, immediatament i sense indemnització, un cop reinstaurat l'absolutisme. Tot i així, l'intent dels monestirs de cobrar fins el darrer ral fou frenat per les autoritats reialistes que distingiren entre els particulars i aquells altres que actuaven com a funcionaris, establint que aquests no eren culpables i, per tant, no havien de respondre de les seves actuacions. L'any 1835 mitjançant el decret de 3 de setembre s'ordenava la devolució dels béns venuts durant el Trienni liberal als seus compradors⁷¹⁷.

III.4.3 La desamortització civil i els problemes econòmics dels ajuntaments

Seguint una política que s'havia iniciat amb el despotisme il·lustrat a finals de segle, els béns municipals i de reialenc serien objecte de desamortització per a amortitzar una part del deute públic i, fins i tot municipal, deute engrandit arran de la guerra del francès⁷¹⁸. La desamortització del patrimoni municipal, "*terrenos baldíos, realengos y de*

⁷¹⁶ Carta d'Antoni Satorras a Josep Esteve de Falset amb data de 10 de juny de 1822 (CA-50 bis, fol.214-215).

⁷¹⁷ REVUELTA: *La exclaustación...*, pàg.336-341.

⁷¹⁸ El mateix any 1819 es va ordenar la subhasta i venda de tots els ermots i reialencs, tret dels d'aprofitament comú. De fet, i per diferents raons, des de finals del XVIII aquest patrimoni s'havia anat reduint. Vegeu Josep FONTANA i Ramon GARRABOU: *Guerra y Hacienda*, Alacant, 1986, i Joseba de la TORRE: "Endeutamiento municipal en Navarra durante la crisis del Antiguo Régimen (1808-1820)"

propios”, es regulava pel decret de 8 de novembre de 1820 que restituïa el decret de 4 de gener de 1813, “*en beneficio de los pueblos y de los beneméritos militares*”, i pel posterior decret de 29 de juny de 1821 les Corts atorgaven fons per fer el repartiment dels propis dels pobles⁷¹⁹. Les terres ermes (“*baldíos*”), és a dir aquelles “*que perteneciendo al Común del Pueblo no se labran ni están adehesadas, bien comprendan tierras a propósito para el pasto, bien se hallen pobladas de monte o de maleza, bien se posean con título*”⁷²⁰, es distribuïrien gratuïtament entre els militars retirats i els pagesos no propietaris⁷²¹. Les terres de propis es cedirien als pagesos que volguessin a canvi d’un cànon anual d’entre el 2% (pels pagesos no propietaris) i el 3% (pagesos propietaris), amb preferència aquells que “*tengan derecho a ellos por censos, hipoteca u otra obligación*”.

La Diputació de Sevilla havia representat a les Corts el mes d’agost demanant l’aplicació immediata del decret de 4 de gener de 1813, tot i que carregant-los amb un impost pels fons municipals, i intentant afavorir amb aquestes vendes els “*braceros*”,

dins Estudios de Historia Social, núm.34-35 (1985), pàg.83-196. També NIETO: Bienes..., pàg.842-862; TOMÁS i VALIENTE: El marco..., pàg.12-65; GARCÍA GARCÍA: “Las reformas...”, pàg.437-439; i Joaquin del MORAL: “Deudas de guerra y corporaciones civiles. 1808-1850: algunos interrogantes y observaciones sobre la despatrimonialización de los ayuntamientos”, dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA: Antiguo Régimen..., vol.2, pàg.97-100. Una visió europea d’aquesta qüestió a Joan BUSQUETA i Enric VICEDO: Béns comunals als Països Catalans i a l’Europa contemporània, Lleida, IEI, 1996.

⁷¹⁹ Una reproducció dels textos d’aquests decrets a les circulars del Cap Polític de Catalunya de 21 de desembre de 1820 i de 3 de setembre de 1821. Per aquest tema vegeu Manuel GONZALEZ DE MOLINA: “El reparto de propios y baldíos en el Trienio constitucional. Una reforma frustrada” dins Trienio, núm.8 (1986), pàg.33-68, José M. DONEZAR: “Los bienes de los pueblos y la desamortización”, dins Información Comercial Española, núm.623 (1985), pàg.69-81; J. BRINES: “La problemática de la desamortización de propios y baldíos en las Cortes de Cádiz” dins CANO (ed.): Materiales...; NIETO: Bienes..., pàg.862-872 i Historia..., pàg.333-342; MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.131-145, i Vicent SANZ: La desintegración de las relaciones feudales en la Bailía de Morella. Los orígenes sociales del carlismo valenciano, tesi doctoral inèdita, Universitat Jaume I de Castelló, 1995, especialment les pàg.281-330. També Felipa SANCHEZ SALAZAR: “Los repartos de tierras concejiles en la España del Antiguo Régimen” dins ANES: La economía española..., pàg.191-258. Per Catalunya, Jordi CASAS: La configuración de la Hisenda Municipal liberal a Catalunya, 1813-1855, i Vegeu també Luis LORENTE: Revolución liberal y municipalidad. Toledo, 1820-1823, Toledo, 1993, especialment les pàg.63-111. tesi doctoral inèdita, UPF, 1994, pàg.759-803. al lligall 82 de l’AHMBP, i Ramon ARNABAT: “La Hisenda municipal durant el Trienni Liberal (1820-1823). L’exemple del Penedès”, dins III Congrés d’Història Local de Catalunya: Funcionament de les finances locals al llarg de la història, Barcelona, 1996, pàg.317-328.

⁷²⁰ Circular de 10 de juny de 1822.

⁷²¹ El diputat català Surrà i Rull s’oposà a les Corts a que els militars fossin recompensats amb terres de propis, que considerava “*inútil y perjudicial, no solo a los intereses de la Nación, sino a los de los mismos agraciados*”, i proposava de pagar-los amb capitalitzacions de l’Estat (DSC, 1822, t.III, pàg.1.822, sessió 131 de 10 de juny). Una opinió contrària, tot i que més tardana a la desamortització de béns comunals a Emiliano FERNÁNDEZ DE PINEDO (ed.): “El memorial incompleto de D. Julián de Churruca. Un exponente de los antagonismos rurales pocos años antes del estallido de la primera guerra carlista”, dins Revista de Occidente, núm.128 (1973), pàg.197-211.

“yunteros” i “*pequeños labradores*”⁷²². La Comissió d’Agricultura, de la qual formava part el diputat català Janer, es mostrà entusiasmada amb la idea per “*las grandes utilidades que han de resultar a la Nación del total repartimiento de baldíos, con que no solo se atenderá al premio debido a la benemérita clase militar, sino que se acrecentará la agricultura, fomentará la industria e interesará poderosamente en favor del sistema constitucional.*” El mes d’octubre era el diputat Moreno Guerra, en nom de la Comissió d’Agricultura que demanava la posada en marxa del decret de 4 de gener de 1813, per tal de “*reducir a dominio particular, libre y exclusivo todos los terrenos baldíos y de propios de los dominios de España, excepto los ejidos necesarios a los pueblos, prefiriendo para la enajenación a los vecinos, y después a los comuneros*”, amb tres objectius: “*auxiliar las necesidades públicas, premiar los beneméritos defensores de la Patria; socorrer a los ciudadanos no propietarios*”⁷²³. Com veiem en aquesta proposta es pretén de tenir en compte els interessos dels ciutadans no propietaris veïns i dels pobles, uns interessos que cada cop restaren més lluny de la política liberal.

El decret de 29 de juny de 1822, que ordenava que “*todos los terrenos baldíos y realengos y de Propios y Arbitrios [...] se reducirán a propiedad particular*”, empitjorà les condicions d’accés a aquestes terres per part de la pagesia pobre⁷²⁴. La meitat d’aquestes terres es destinarien a pagar deute nacional, preferentment de veïns del municipi: “*para que percibiendo el Crédito Público la parte que le corresponda, se rediman los créditos que tengan contra la Nación los particulares de los Pueblos*” i, un cop fet això, l’altra meitat es dividiria en peces de terra suficients per mantenir una família de cinc fills. Dins d’aquesta segona meitat, un primer bloc de peces es sortejarien entre els sots-oficials retirats, i les restants entre els pagesos no propietaris del municipi. L’objectiu d’aquestes mesures era aconseguir que se “*multiplique las producciones, ha de hacer felices a una porción considerable de familias que lastimosamente carecen de arraigo y aun recursos para su manutención, y de individuos que recibiendo el premio de sus fatigas en la milicia, sirvan a su patria todavía, empleando las fuerzas que les*

⁷²² DSC, 1820, t.I, pàg.752-753, sessió 59, d’1 de setembre.

⁷²³ DSC, 1820, t.III, pàg.1.977-1.979, sessió 118, de 30 d’octubre. Les propostes d’addicions que es proposaren al decret de 1813, s’aprovaren en la sessió 125, de 6 de novembre de 1820 (DSC, t.III, pàg.2.127).

⁷²⁴ Text de la llei reproduït a la circular del Cap Polític de Tarragona, de 16 d’octubre de 1822. Vegeu SANZ: *La desintegración...*, pàg.315-330.

quedan en el cultivo de sus campos”⁷²⁵. És a dir, aquesta desamortització estava plantejada, com assenyala González de Molina (i coincideixo amb ell), com una compensació als sectors més pobres de la pagesia per les repercussions negatives de la resta de la reforma liberal (evitant així, de passada, el suport a la contrarevolució) i dels militars retirats, a més d’assentar i abaratir la mà d’obra i augmentar la producció agrària⁷²⁶. Aquesta era, almenys la posició que defensava, des d’una vessant econòmica el diputat català Oliver a les Corts: “*Conviene que las suertes no sean de mucha extensión para que se labren con más esmero y se multiplique el número de agricultores*”⁷²⁷. En canvi, el diputat Moreno ho defensava des d’una òptica social: “*hacer que aquéllos que se miraban como unos seres aislados en la Nación y que nada tenían, se miren en adelante como dueños de una porción de tierra, que al paso que les estimula a labrarla y a aumentar los canales de la riqueza los obligue también a defenderla, y con ella al benéfico sistema a que se la deben*”⁷²⁸.

Malgrat la insistència de les autoritats provincials, com la Diputació de Barcelona que en fou una aferrissada defensora⁷²⁹, els ajuntaments catalans no s’acolliren massivament a la venda de finques rústiques del patrimoni municipal durant el Trienni i ni tant sols iniciaren els expedients, i aquells que ho intentaren, com el de Reus, es trobaren amb “*la morosidad de las ejecuciones, sus gastos y dificultades en hallar compradores para las fincas executadas [de propios]*”⁷³⁰. D’això es queixava, dos anys més tard, el Cap polític de Tarragona:

⁷²⁵ De la circular del Secretari d’Estat als Caps Polítics, amb data de 23 de novembre de 1821, inclosa a la circular del Cap Polític als pobles de Catalunya, amb data de 7 de desembre de 1821, on es recomanava l’acceleració de l’adjudicació als particulars de les terres de propis i ermes.

⁷²⁶ GONZALEZ DE MOLINA: “El reparto de propios...”, pàg.41 i 53 i 65. Vegeu, també, ARTOLA: *La España...*, pàg.747-749 i MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.142-143. Així ho sembla indicar el fet que en aquells llocs que es va dur a terme la majoria de les peticions foren fetes per jornalers casats, vegeu l’exemple que proposa José Mª CRUZ BELTRAN: “El reparto de tierras comunales en Puerto Real durante el trienio constitucional”, dins *Gades*, núm.7 (1981), pàg.147-157. Vegeu per Andalusia Manuel MARTÍNEZ MARTÍN: *Revolución liberal y cambio agrario en la Alta Andalucía*, Granada, 1995, pàg.168-180 amb nombrosos exemples i resultats diferents del repartiment de terres a de propis a diferents pobles: “*el reparto de Propios, aún entendido como consecuencia directa de la Revolución Liberal, es más el producto de la presión campesina en su deseo al acceso de la propiedad de la tierra y su mayor oposición a la usurpación por parte de los grandes propietarios que a la ejecución de un programa agrario definido para el fomento de la pequeña propiedad como base de una agricultura próspera*” (pàg.148-149).

⁷²⁷ *DSC*, 1822, sessió de 13 de juny de 1822.

⁷²⁸ *DSC*, 1822, sessió de 14 de juny de 1822. Més tard afegí que “*es de suma urgencia llevar a efecto el repartimiento de propios y baldíos, porque es una medida de las que más pueden contribuir a la consolidación del sistema, y porque es necesario que vean los pueblos que se cumplen y realizan las promesas que se han hecho*” (*DSC*, 1822, sessió de 22 de juny de 1822).

⁷²⁹ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 12 de setembre de 1822.

*“Como esta Diputación no haya visto aun resultado alguno acerca del particular; espera la misma que a la mayor brevedad posible se servirá prevenir a los Pueblos de este Partido que en [el] preciso término de un mes la remitan por medio de V. el expediente instructivo de cada uno de los terrenos baldíos o realengos de su término con las demás circunstancias prevenidas en el citado decreto.”*⁷³¹

També el Secretari de Governació, Moscoso, acusava els ajuntaments d'endarrerir i dificultar els procés desamortitzador dels *baldíos*, queixant-se de *“las trabas y dificultades que oponen el poco saber de los Ayuntamientos, más aun que el interés particular que no deja de contribuir bastante a la retardación, y la incertidumbre en términos y lindes de los terrenos baldíos”*, alhora que felicitava a les Diputacions i Caps polítics que *“rivalizan en zelo para allanar los óbices, y que los expedientes de Propios se instruyen con el mayor tino, solidez y circunspección.”*⁷³²

El comissionat del Crèdit Públic per les terres de Tarragona, Josep Anton Basora, informava que els ajuntaments camuflaven aquestes terres fent-les passar per propis: *“la Comisión considera infundada y arbitraria la interpretación que los citados pueblos por sus intereses particulares intentan dar a las expresiones de terrenos baldíos”*, ja que els pobles tant sols consideraven com a *“baldíos”* aquelles terres que *“nada producen, ni son capaces de ello”*, o aquelles *“que se poseen sin título”*, però en aquest cas, segons la Comissió, *“entonces sería inútil su aplicación al crédito público”*⁷³³. El cert era que la tardor de 1822 continuaven sense fer-se operacions per a la venda de *baldíos* a Catalunya, com manifestava la Diputació de Girona que assenyalava que n'hi havia pocs i que l'estat de la província impedia fer qualsevol gestió en aquest sentit⁷³⁴. Encara la primavera de 1823 continuaven les dificultats per aplicar el decret de *baldíos*, com assenyalava en el seu informe del Secretari de Governació:

“La agricultura ha recibido un impulso notable con el decreto 122, de 29 de junio último, si bien aparece que el repartimiento de terrenos propios y baldíos, de fácil ejecución en las provincias del mediodía, presenta en las del Norte ciertos obstáculos porque en estas las pequeñas labranzas y la excesiva división de los terrenos podrá ser perjudicial a la industria, [...]. No es la tierra la que falta al cultivo, sino el concurso de los medios propios para dar valor a nuestros productos, y para que

⁷³⁰ Ofici de l'ajuntament de Reus amb data de 18 de setembre de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

⁷³¹ Circular del Cap polític de Tarragona als pobles amb data de 14 de novembre de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.1). Pel conjunt de l'estat Diego GONZALEZ ALONSO: *La Nueva Ley Agraria*, Madrid, 1840, pàg.287 assenjala que els nous propietaris per aquests repartiments no superava els quatre mil.

⁷³² Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822 sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaría de su cargo, Madrid, 1822, pàg.35 (ACD, lligall 82, expedient 5).

⁷³³ Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió de 21 de febrer, doc.71, 72, 73 (AHMT).

⁷³⁴ “Actes Diputació Girona”, sessió de 31 d'octubre de 1822.

*con ellos puedan comprarse otros, reemplazarse los valores consumidos, utilizarse los capitales y animarse las empresas del cultivador.”*⁷³⁵

Una situació força comuna a la resta d'Espanya segons el Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península: “*se nota una cierta oposición de los mismos pueblos interesados, la cual no puede ser sino de los hábitos envejecidos de intereses particulares, que luchan contra el bien general, y de la dificultad que hay en renunciar a los que se tiene, aunque sea poco, por lo que espera aunque sea mucho*”⁷³⁶. De fet, aquesta alienació solament adquirí importància a partir de la desamortització de Madoz⁷³⁷. Els pocs compradors dels béns municipals venuts foren, majoritàriament, pagesos mitjans i benestants dels mateixos municipis⁷³⁸. En tot cas, cal considerar que abans difícilment se'n beneficiaven els pagesos més pobres (que, en canvi, si que podien beneficiar-se dels drets comuns sobre aquestes terres)⁷³⁹. Algunes d'aquestes vendes comportaren després problemes ja que no hi havia acord entre l'ajuntament i els compradors sobre l'extensió del terreny, tal i com demostra el cas de Garrigoles i les Olives a la província de Girona on es ajuntaments es queixaren a la Diputació que “*cinco particulares del mismo pueblo se hacen propia una gran porción de terreno, calculado a unas ochocientas vesanas, por establecimiento que dicen tener de la Intendencia, cuando este no se estiende a más de doscientas*”⁷⁴⁰

⁷³⁵ “Memoria formada por el Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península para dar cuenta a las Cortes del estado interior de la Nación en 1823”, presentada a la sessió de les Corts de 30 d'abril de 1823 (ACD, lligall 88, expedient 4).

⁷³⁶ Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península, núm.6 de 20 de març de 1823. També una circular del govern de 10 de juny de 1822, que demanava als ajuntaments que activessin la seva alienació. Vegeu GONZALEZ DE MOLINA: “El reparto de propios...”, pàg.57, on assenyala que ni de la meitat que havia de passar al Crèdit Públic, ni de les que havien de repartir els Ajuntaments, s'alienaren gaires hectàrees del patrimoni municipal. També SIMON SEGURA: “La desamortización...”, pàg.80. Pel País Basc vegeu MUTILOA: Guipúzcoa..., pàg.319-325, que assenyala que una bona part d'aquestes terres ja s'havien desamortitzat per fer front a la deute municipal, sobretot arran de la guerra del francès.

⁷³⁷ Juan GARCÍA PEREZ: “Efectos de la desamortización sobre la propiedad y los cultivos” dins Ayer, núm.9 (1993), pàg.104-173 (a la pàg.170 assenyala que, des de Madoz fins a finals del segle XIX, a Catalunya es vengueren 116.344 hectàrees en 285 lots de finques municipals). Abans del Trienni, però, alguns Ajuntaments ja havien alienat part del seu patrimoni per recaptar fons per la hisenda local, com mostra el cas del Penedès (ARNABAT: Liberals..., pàg.110).

⁷³⁸ ARTOLA: La España..., pàg.749, assenyala que “*el repartimiento de baldíos a jornaleros no sirvió a los fines previstos por la legislación*”.

⁷³⁹ Vegeu DONEZAR: “Los bienes...”, pàg.81 i TORRAS: Los alzamientos..., pàg.88-97 i Liberalismo..., pàg.48. Antonio Miguel BERNAL: “Haciendas locales y tierras de Propios: funcionalidad económica de los patrimonios municipales (siglos XVI-XIX)”, dins Hacienda Pública Española, núm.55 (1978), pàg.285-312, a la pàg.297, assenyala que “*los resultados prácticos obtenidos no fueron importantes y si bien el ramo de propios entró en un desorden total -al que se referirán los coetáneos-, las tierras, que teóricamente seguían en manos del municipio fueron objeto de expolio importante*”.

⁷⁴⁰ “Actes Diputació Girona”, sessió de 19 de desembre de 1822, fol.155.

III.4.4 Les conseqüències polítiques i socials

Tot sembla indicar que a Catalunya, malgrat la seva importància, el volum de la terra que es desamortitzà durant el Trienni fou poc comparat amb la totalitat de la terra conreada, excepte en algunes comarques (com podrien ser l'Alt Camp i el Barcelonès)⁷⁴¹. Això faria que la seva incidència en l'estructura de la propietat fos més aviat minsa, tot i que si que comportà un canvi de propietaris, tal i com indica Antoni Segura: *“les transformacions agrícoles i de les estructures de la propietat de la terra tenen molt poc a veure amb els possibles canvis de propietat que va introduir el fenomen de la desamortització”*⁷⁴². En tot cas, assenyala l'historiador esmentat, el procés desamortitzador va ajudar a consolidar dues tendències que es venien produint d'abans: la penetració del capital urbà a la terra i l'arrodoniment de la gran propietat, tot i això a Catalunya continuà predominant la petita unitat d'explotació⁷⁴³. Pel que fa a Andalusia, González Molina ha assenyalat que:

“La burguesía no fue la protagonista y beneficiaria exclusiva de los cambios agrarios liberales. La Revolución Liberal no <logró> reducir substancialmente y transformar las formas tradicionales de explotación campesina e, incluso dista mucho de haber sido esta su

⁷⁴¹ Això explicaria, segons Fontana i González de Molina, que la desamortització suscités poca oposició (GONZÁLEZ DE MOLINA: “La desamortitzación...”, pàg.142 i FONTANA: “La desamortitzación...”, pàg.226). Caldria, però, matisar aquesta opinió ja que, quan s'inicià la desamortització les autoritats es queixaren de la destrucció dels boscos del crèdit públic, mitjançant incendis o tals incontrolades, algunes, fins i tot, realitzades per grups armats i demanaren als ajuntaments que *“vigilen sobre que no se incendien ni talen bosques ni árboles de haciendas ajenas”* (la queixa té data de 10 d'octubre de 1821. El Cap Polític també es va veure obligat a instigar als batlles del corregiment que *“los ayuntamientos vigilen sobre los desórdenes que se observan en los incendios y talas de las haciendas y bosques del Crédito Público”*.

⁷⁴² SEGURA: *Burguesia...*, pàg.76-94 (pàg.76-77 per la cita), que segueix a Emili GIRALT: “La propietat i la explotació de la terra durant el segle XIX”, dins *Història de Catalunya*, vol.V, pàg.44 i 53, i que a “Tradicció...”, pàg.138-139, assenyala que *“la desamortització eclesiàstica a Catalunya no va propiciar la formació de latifundis, per la combinació de factors geogràfics i de factors històrics”*, i a més destaca la poca importància relativa que el procés desamortitzador va tenir a Catalunya ja que només representaria un 5% de tot l'estat. En la mateixa línia FONTANA: *La fi...*, pàg.380-382, per Catalunya, i GARCIA SANZ: “Crisis...”, pàg.30-35, pel conjunt de l'estat.

⁷⁴³ SEGURA: *La burguesia...*, pàg.111. GARCIA SANZ: “La agricultura...”, pàg.35-37, opina que la desamortització consolidà l'estructura de propietat, accentuà la diferenciació social, tot i que canvià de mans, i que la pagesia fou més perjudicada per la desamortització civil que per l'eclesiàstica. En el mateix sentit s'expressava GIRALT: “Tradicció...”, pàg.136-137, que assenyala que havia generat més concentració de la propietat la desamortització dels béns municipals i comunals, que la dels eclesiàstics. En la mateixa línia Juan GARCÍA PÉREZ: “Efectos de la desamortización sobre la propiedad y los cultivos”, dins RUEDA: *La desamortización...*, pàg.105-173: *“el sistema de propiedad de la tierra en España de comienzos de este siglo debe mucho más a procesos como la desvinculación de señoríos, la abolición de mayorazgos, los repartos de tierras de Propios a censo efectuado antes de 1855 y, sobre todo, el conjunto de herencias, cesiones, cambios o compraventas realizadas entre particulares que al trasvase de fincas rústicas efectuado desde las instituciones eclesiásticas o las corporaciones civiles a los propietarios individuales”* (pàg.117). Vegeu també Juan GARCÍA PÉREZ: “Revolución liberal y propiedad de la tierra. Una aproximación al impacto de las desamortizaciones en la España del siglo XIX (1836-1900)”, dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA: *Antiguo Régimen...*, vol.2, pàg.151-168.

intención, a pesar de las declaraciones de los políticos, ni la sociedad postrevolucionaria se convirtió en plena y homogéneamente capitalista nada más implementarse los cambios, ni, a partir de estos, se inició un avance imparable del predominio económico y superficial de la gran explotación.

[...] Las transformaciones agrarias revolucionarias no solo 'no consiguieron acabar' con las comunidades campesinas sino que en determinadas zonas de Andalucía vieron reforzadas sus posibilidades reproductivas, dado que muchas de las medidas del cambio agrario liberal pudieron ser manipuladas y utilizadas en beneficio del campesinado de manera exitosa"⁷⁴⁴.

La desamortització del Trienni sí que tingué èxit, però, com a mesura de reducció del deute públic, veritable motor de la desamortització pels liberals⁷⁴⁵. El preu de venda fou el 200% del de la taxació (que acostumava a ser equivalent a 33 vegades el valor de la seva renda anual) i anà incrementant-se entre 1821 i 1823, com assenyala Àngels Solà per Barcelona, del 229% (1821), passant pel 397% (1822), fins el 518% (1823), de forma paral·lela a la depreciació dels papers del Deute Públic⁷⁴⁶. Segons les dades que ofereix Moral Ruiz, l'any 1821 les vendes a la província de Barcelona es van situar en un 213% del valor de la taxació, si bé el preu real, en metàl·lic seria del 44% de la taxació per la devaluació del paper de l'estat⁷⁴⁷. Si prenem l'exemple concret de les terres de la Vall d'Hebrón del monestir de Sant Jeroni de la Murtra, la seva taxació estava fixada en 565.326 rals i es vengueren per 1.644.821, és a dir un 291% respecte del primer⁷⁴⁸. Tot i

⁷⁴⁴ Manuel GONZÁLEZ MOLINA: "Nuevas hipótesis sobre el campesinado y la revolución liberal en los campos de Andalucía", dins Eduardo SEVILLA GUZMAN i Manuel GONZÁLEZ MOLINA (ed.): Ecología, Campesinado e Historia, pàg.267-308 (pàg.268 per la cita). La mateixa opinió per Andalusia a MARTÍNEZ MARTÍN: Revolución liberal..., pàg.107-178 (especialment les pàg.157-168 per aquesta qüestió): "*Los cambios y reformas ocasionados por la Revolución Liberal en las tres comunidades a lo largo del siglo XIX favorecieron el proceso de consolidación social y económica de la burguesía agraria, a través de la afirmación de la gran propiedad pero, paradójicamente, también proporcionaron la permanencia de la pequeña explotación campesina*" (pàg.107).

⁷⁴⁵ FONTANA: "La desamortización...", pàg.234-235. Una opinió contrària a BELLO: Frailles..., pàg.40: "*La desamortización del Trienio Liberal no respondió a las expectativas deseadas ni desde el punto de vista financiero ni social, pues la deuda no se regularizó i la redistribución de la tierra esperada por los labradores tampoco se produjo.*"

⁷⁴⁶ Elaboració pròpia a partir de les dades que ofereix SOLÀ: "La desamortització...", pàg.377-382. Si agafem les dades del comte de Toreno ja citades, l'increment seria d'un 230% de mitjana durant tot el Trienni. Vegeu també MORAL RUIZ: Hacienda y sociedad..., pàg.131-135; GONZALEZ DE MOLINA: "La desamortización...", pàg.145 i Desamortización..., pàg.328: 235% 1821, 245% 1822 i 172% 1823). Unes dades semblants a MATEOS: "La desamortización...", pàg.442, concretament que assenyala un 206%, tot i que és important la distinció que fa entre béns del clergat regular (generalment grans finques) adquirides per forans i rematades a preus elevats (300%) i les del clergat secular (generalment petites finques) adquirides per gent de la comarca (140%). Dades semblants a Miguel Angel SANCHEZ GOMEZ: "La desamortización eclesiástica en Cantabria durante el siglo XIX", dins Emilio La PARRA i Jesús PRADELLS (eds.): Iglesia, Sociedad y Estado en España, Francia e Italia (ss.XVIII-XIX), Alacant, 1991, pàg.117-137 (pàg.122 per aquesta qüestió). En el cas del corregiment de Vilafranca, la cotització arribà com a màxim a un 200% de la taxació en el cas de finques urbanes, mentre les rurals es mantenien en un 140% (ARNABAT: Liberals..., pàg.102-110).

⁷⁴⁷ Les dades a MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.132-133 (quadre III) i GONZALEZ DE MOLINA: "La desamortización...", pàg.145

⁷⁴⁸ Les dades al Diario de Barcelona, de 28 d'octubre i 21 de novembre de 1822.

això, si fem cas de la valoració del comte de Toreno l'èxit no seria tant important:

“De lo expuesto resulta cuan poco ventajosa fue para la extinción de la deuda pública la venta de estos bienes, y se ve que a pesar del bajo precio del papel en gran parte de aquella época, no obtuvieron las fincas más que dos tantos y medio de sus precios pagándose de ellos poco más de una tercera parte; prueba evidente de que las convulsiones políticas de entonces no dejaron que se desplegase cual convenia la confianza pública, con cuya falta, o no se presentaron ricos capitalistas para comprar, o difirieron muchos de estos sus pagos hasta que se aclarase el oscuro horizonte que se les presentaba.”⁷⁴⁹

També s'aconseguí un altre dels objectius de la desamortització del Trienni: interessar a les classes benestants en la conservació del sistema liberal, al lligar la seva prosperitat al manteniment del règim polític, ja que els beneficiaris del procés desamortitzador foren, tal i com coincideixen a assenyalar la majoria d'historiadors que han estudiat aquest tema, la burgesia enriquida (bàsicament comerciants urbans i professionals liberals) i els hisendats del món rural⁷⁵⁰, i a força distància alguns nobles, militars, funcionaris i, fins i tot, algun eclesiàstic⁷⁵¹. Cosa bastant lògica si pensem que la compra de béns desamortitzats era l'única mesura inversora d'aquells anys amb una certa rendibilitat a curt i a mig termini, alhora que permetia desfer-se de papers de deute en devaluació contínua⁷⁵². Un altre aspecte a destacar és que els compradors de fora de la

⁷⁴⁹ TORENO: “Exposición...”, pàg.5.

⁷⁵⁰ Àngels Solà assenyala per Barcelona que els comerciants realitzaren el 75% de les compres, Llavero per Lleida diu que els compradors foren la classe acomodada de les ciutats (professions liberals), i pel què fa als arrendaments foren les classes rurals benestants, nosaltres pel cas del Penedès hem destacat que tres quartes parts del valor desamortitzat fou adquirit per comerciants forans. Vegeu també FÉLIX CASTRILLEJO: “Transformaciones en los grupos sociales de compradores”, dins Ayer, núm.9 (1993), pàg.213-251.

⁷⁵¹ SOLÀ: “La desamortització...”, pàg.384; LLAVERO: “Inicio...”, pàg.81; i ARNABAT: Liberales..., pàg.102-110. El mateix opinen GIRALT: “Tradició...”, pàg.133 on assenyala que els grans beneficiats van ser la burgesia urbana dedicada al comerç, i sobretot la burgesia barcelonina, cal recordar que aquest historiador ja havia plantejat aquest tema a la seva ponència “Principals problemes de la història agrària” al Col·loqui d'Historiadors (1974), publicada a Estudios de Historia Social, núm.1 (1977), pàg.215-223 (pàg.217 per aquesta qüestió); TOMAS y VALIENTE: El marco político ..., pàg.46; BELLO: Frailes..., pàg.40: “los beneficiarios de las ventas fueron los propietarios ricos absentistas”; BRINES: “Conseqüències...”, pàg.237-244; MORAL RUIZ: Hacienda y sociedad..., pàg.126-135, i CASTRILLEJO: “Transformaciones ...” pàg.218-219. GONZALEZ MOLINA: “Estancamiento...”, pàg.192 i “La desamortización...”, pàg.146-147, assenyala que més d'una tercera part dels beneficiats foren comerciants, seguits pels propietaris (hisendats) i els pagesos (poseïdors del paper); GOMEZ: “La desamortización...”, pàg.122, diu que a Cantàbria, el 83% de les terres i el 93% del valor quedà en mans dels comerciants de la capital; MARTINEZ MARTIN: “La sociedad...”, pàg.49-58. Vegeu també TORRAS: Liberalismo..., pàg.46-48. Una crítica a aquesta visió a FONTANA: “La desamortización...”, pàg.237-240.

⁷⁵² Segons GIRALT, “Tradició...”, pàg.131-135, aquesta tendència continuà durant la desamortització de Mendizábal a Catalunya, ja que la cotització va arribar al 260% del preu de taxació i es vengueren el 75% de les terres posades a la venda (6.574 finques) que significaven un 75% de les propietats de l'església (sobretot de la regular). De la mateixa opinió és SIMON SEGURA: “La desamortización...”, que assenyala que es va produir una forta concentració de compradors, ja que el 5% del total van adquirir el 28,4% de les finques i el 35% de compradors el 69% de les finques (la majoria eren comerciants i hisendats, però no pagesos mitjans); també BELLO: Frailes..., pàg.40.

comarca on es localitzaven els béns desamortitzats, malgrat ser pocs en nombre, foren els que s'emportaren més quantitat de terres en grans lots, tot i que això varià força a cada comarca⁷⁵³. Cal distingir, com assenyala Maria Jesús Llaveró per Lleida, entre finques venudes i finques arrendades, així, mentre dins les primeres hi havia sobretot petites indústries de transformació que es vengueren la primera meitat de l'any 1821 i que foren pagades amb vals reials; dins de les segones els arrendaments afectaren sobretot a propietats rústiques i es realitzaren entre la segona meitat de l'any 1821 i finals de 1822, pagant-se en metàl·lic i sovint restaren a mans de pagesos locals⁷⁵⁴. El problema no era tant que “*les licitacions foren poc concorregudes*” i “*les taxacions incorrectes*”, sinó que tot i que les taxacions foren força correctes, al vendre's les finques en grans lots i acceptar com a única forma de pagament el paper del deute públic, només determinats sectors socials, aquells que disposaven de capital i paper del deute en grans quantitats, podien accedir a les subhastes amb garanties de guanyar-les⁷⁵⁵.

Fins ara hem parlat de beneficiats, però hi hagué perjudicats per la desamortització, a més dels antics propietaris d'aquests béns, el clergat regular? Aquesta és una qüestió molt debatuda però poc estudiada, ja que la curta durada del Trienni dificulta la seva anàlisi. Disposem però d'algunes aproximacions que cal recordar. En primer lloc referents als censos i censals de les comunitats religioses que passaren al Crèdit Públic, junt als altres béns i que sembla que foren administrats més severament com va assenyalar Joan Mercader⁷⁵⁶. Pel que fa als antics arrendaments o contractes de

⁷⁵³ Emili Giralt, amb dades de la desamortització de Mendizábal, que equipara amb les del Trienni destaca que, malgrat que un nombre important de compradors (70%) fossin de la mateixa localitat d'on eren les terres, aquests tan sols adquiriren (en petits lots de menys de 5 hectàrees) una quantitat petita d'aquestes (4%); en canvi, els compradors de fora (9%) adquiriren més de la meitat de les terres (generalment en grans lots de més de 125 hectàrees). Les dades estan basades en les que ofereix Pascual MADDOZ: *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España*, Madrid, 1845-1850, i ROVIRA GOMEZ: *La desamortització...* Vegeu, també, GONZALEZ DE MOLINA: “La desamortización...”, pàg. 147. En el cas de la comarca de Sanabria, el 68% eren petits compradors (menys de 10.000 rals) i de la comarca i adquiriren finques per valor del 28,5% del total, i els majors compradors, eren generalment forans, de la capital de la província o de Madrid (MATEOS: “La desamortización...”).

⁷⁵⁴ LLAVERO: “Iniciación...”, pàg. 77-80,

⁷⁵⁵ Vegeu GIRALT: “Tradición...”, pàg. 128, que segueix: “*el pagament en papers del Deute Públic (depreciats fins el 33%) i els compradors (posseïdors d'aquests papers) quedaven reduïts a la burgesia urbana, alts funcionaris i persones benestants de professió liberal*”, aspectes amb els que estem més d'acord. Una opinió semblant a NADAL: *El fracaso...*, pàg. 62-64 i RUEDA: “La desamortización...”, pàg. 53-68

⁷⁵⁶ Joan MERCADER: “Incidències político-socials damunt la propietat monacal catalana el primer terç del segle XIX”, dins *I Col·loqui d'història del monaquisme català*, Santes Creus, 1967, vol. I, pàg. 183-208. A la pàg. 197, assenyala, i en dóna força exemples, que davant la permisivitat del monestir, “*l'administració estatal anomenada del Crèdit Públic es traduí en una major rigurositat en el*

les terres amortitzades, les dades indirectes que tenim també indiquen un enduriment de les condicions i de les exigències per part dels nous propietaris, com assenyalaren a les Corts l'any 1823 els diputats González Alonso i Ezequiel Díez⁷⁵⁷. El mateix González Alonso va dir uns anys més tard:

*“La revolución de Francia aumentó en millones el número de los propietarios, y la nuestra de 1822 con toda la jactancia y exageración con que un señor diputado defendió lo acordado por las cortes generales y extraordinarias, no pasaba de cuatro mil creados de nuevo. [...] Si en la precedente época constitucional se advirtió un monopolio (así lo dije en las cortes de 1822) en que el rico como individuo, y a veces como socio abusaba de la bondad absoluta de los decretos sobre las enajenaciones, hoy nos lamentamos del mismo trastorno. Se oprime al abandonado colono, y se le da la ley por el nuevo dueño en los contratos que celebra hasta el caso de creerse sucesor del clero, aumentando aquel sus rentas lo que deja de pagar por diezmo abolido hoy por una ley que hará célebre la memoria de las cortes constituyentes.”*⁷⁵⁸

En tenim un altre exemple en el cas del mas Guixà procedent dels béns desamortitzats del monestir de Montserrat situats al Bruc i comprat per Joan Casas de Sant Hipòlit de Voltregà. El nou propietari “*además de la renta cobraba de los Colonos el medio diezmo como derecho del Señorío*”, és a dir s’apropriava d’una renda que, teòricament, segons els decrets de les Corts havia d’anar a mans dels pagesos. Afegia el informant que, possiblement, això no fos un cas aïllat:

*“El proceder de Casas o de sus dependientes en este asunto me hace presumir que al estender en el Crédito público la escritura de venta no se procedió con la claridad debida, de modo que le dio lugar a creer, compraba con el terreno el derecho de Señorío; ya ve vd., señor Redactor, cuan contrario es esto al espíritu de nuestras instituciones y al de la actual legislatura y cuan criminal la ignorancia de aquellos empleados, si así ha sido; pues en este caso se crearán todos los compradores de fincas, cuyos dueños fueron partícipes de diezmos con derecho a ser indemnizados de su pérdida con arreglo a los artículo 4 y 9 del decreto de Cortes de 29 de Junio último y entonces se vería la Nación obligada a pagar lo que no había vendido e importaría tal vez, más que la que ha recibido en la venta”*⁷⁵⁹.

recobrament de les pensions atraçades, cosa realment desconeguda en l'antiga administració monaca”.

⁷⁵⁷ *Gaceta Española*, Sevilla, de 5 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 4, pàg.54-55. Ezequiel Díez ja havia dit a les Corts l'any 1821 que els pagesos que conreaven terres desamortitzades temien veure's “*despojados de las tierras que hoy disfrutan en arrendamiento, o cuando menos, subida la renta que actualmente pagan*” (*DSC*, 1821, t.II, pàg.987. Aquest text ha estat reproduït per ARTOLA: *La España...*, pàg.761 i TOMAS y VALIENTE: *El marco...*, pàg.69). Opinió favorable a aquesta tesi a MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.148-151, on exhuma el testimoni del Cap polític d'Oviedo que assenyala que les terres desamortitzades s'havien acumulat en “*cuatro o seis capitalistas ricos*” i que aquests havien expulsat als antics pagesos que hi havien treballat durant generacions o havien pujat la renda, i que això ajudava a entendre el suport rural als realistes: “*tomó su principal fuerza en parroquias que pertenecían casi exclusivamente a monasterios, pues a los motivos especiosos de que se valen los fanáticos e hipócritas para seducir al sencillo pueblo, se añadía el del propio interés a que es difícil resistir, particularmente cuando depende el bien estar del sugeto y de su familia*”. També TORRAS: *Liberalismo...*, pàg.48.

⁷⁵⁸ GONZALEZ ALONSO: *La Nueva Ley Agraria*, Madrid, 1840, sobretot les pàgines 6-18, on expressava la seva posició vers la desamortització espanyola del Trienni, pàg.6-7 per la cita.

⁷⁵⁹ *Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona*, de 3 de desembre de 1821, pàg.4, article signat per F.B. que era un oficial de l'exèrcit.

El Cap polític de Barcelona es veié obligat, a començaments de juliol a publicar un ban advertint sota una pena de multa de 100 lliures al batlle i 50 al delmador de diversos pobles on es continuava exigint el delme sencer⁷⁶⁰. El problema en d'altres casos era que el Crèdit públic que havia confiscat alguns monestirs continuava exigint els pagaments senyorials. Això és el que passava a Sant Feliu de Guíxols, on el Crèdit públic continuà exigint els censos, delmes i lluïsmes del monestir de Sant Benet que s'havia incautat⁷⁶¹.

Per la seva banda l'anònim redactor de les Observaciones..., assenyala que:

“Estos bienes se iban vendiendo poco a poco, más con lentitud como es de suponer en un estado de cosas, en que faltaba la confianza. Produjo verdaderamente pocos efectos saludables una medida que parecía tan importante, y sobretudo que no contribuyó a la mejora material en la condición de las clases laboriosas. Los antiguos poseedores de estos bienes, como hombres de unas rentas tan escesivamente superiores a sus necesidades, no tenían motivos de estrechar ni apurar a sus arrendadores, que llevaban sus tierras a bajos precios fijados ya desde tiempos muy antiguos. En general eran propietarios indulgentes, que hacían bien a su manera en las poblaciones que estaban más o menos bajo su inmediata dependencia. El pase de estos bienes a otras manos que trataban naturalmente de sacar de ellos todo el posible beneficio, produjo otras medidas que redundaron en perjuicio de sus cultivadores. No podía este cambio tan sensible para ellos escitar sentimientos de adhesión hacia la causa que le producía, y así fueron los primeros en clamar contra una enagenación que por otra parte se trataba de presentar bajo el aspecto de un despojo del altar y usurpación sacrílega de los bienes de la iglesia.”⁷⁶²

També Álvaro Flórez Estrada retraurà continuament aquests aspectes per criticar la forma com es realitzà la desamortització durant el Trienni: *“Los nuevos compradores de fincas pertenecientes a los conventos por lo general han subido la renta. Pudiera citar muchos ejemplos que prueban esta verdad, y aún pudiera citar varias cartas que siendo procurador a Cortes he recibido a nombre de pueblos enteros, pidiéndome que por esta razón no votase por la devolución de los bienes a los que los han comprado”*, i afegia, en resposta als seus crítics, que *“la multitud de quejas elevadas desde el año 20 hasta el 23 por los colonos contra los nuevos propietarios, por haber éstos subido la renta, ha sido tal que se mandó formar un expediente.”⁷⁶³* Per Flórez Estrada, com assenyala Almenar: *“la enfiteúsis modernizada se plantea como solución reformista ante la*

⁷⁶⁰ Diario de Barcelona, núm.183, de 2 de juny de 1822.

⁷⁶¹ Vegeu la queixa de l'ajuntament a les Corts (DSC, 1822, t.III, pàg.1.702, sessió 122, extraordinària de la nit del 3 de juny).

⁷⁶² OBSERVACIONES..., pàg.86.

⁷⁶³ Álvaro FLOREZ ESTRADA: “Del uso que debe hacerse de los bienes nacionales” [publicat originàriament a El Español, 28 de febrer de 1836], dins Obras, vol.I, pàg.361-364 (pàg.363 per la cita). Una intervenció seva a les Corts del Trienni criticant la forma com es produïa la desamortització a Diario de Sesiones, 1821, II, dia 5 d'abril de 1821 (pàg.983). Per la contesta vegeu “Contestación a las impugnaciones hechas a su escrito sobre el Uso que debe hacerse de los Bienes Nacionales” [publicat originàriament a El Español, 5 d'abril de 1836], dins Obras, vol.I, pàg.367-383 (pàg.374 per la cita).

*alternativa històrica entre la revolució camperina y el modelo prusiano*⁷⁶⁴. Fins i tot, Karl Marx recollint les paraules d'Evaristo San Miguel, s'havia expressat en termes semblants:

*“Ni la reducción de los diezmos a la mitad ni la venta de las fincas de los monasterios contribuyeron a mejorar la situación material de las clases agrícolas inferiores. La última medida, por el contrario, al poner la tierra de manos de los indulgentes frailes en manos de calculadores capitalistas, empeoró la situación de los antiguos arrendatarios, debido a la elevación de las rentas, con lo que la superstición de esta numerosa clase, instigada ya por la enajenación de los bienes de la Iglesia, obtuvo más pábulo por el impacto de los intereses materiales lesionados”*⁷⁶⁵

Fou aquest neguit sobre la situació en que restaven els conreadors directes de les terres desamortitzades el que portà els diputats González Alonso i Díez a començaments de maig de 1823 a presentar una proposició de llei regulant les vendes del Crèdit públic en la qual, entre altres coses, plantejaven que *“si estas [tierras] consisten en tierra de labor, cualquiera que sea su cultivo, o en prados boyales, se adjudiquen en propiedad a los actuales llevadores o arrendatarios, reconociendo un canon a favor de la nación, que deberán satisfacer anualmente y en metálico”*, és a dir, que aquestes terres anessin a parar a mans dels que les conreaven a canvi de pagar un cànon anual a l'estat⁷⁶⁶. La Comissió de les Corts encarregada de valorar la proposta la refusà al·legant que d'acceptar-la *“se daría un golpe mortal al Crédito público”*. González Alonso la defensà

⁷⁶⁴ Per la posició de Flórez Estrada vegeu Salvador ALMENAR: “Estudio preliminar” a l'edició d'Antonio FLOREZ ESTRADA: *Curso de Economía Política*, Madrid, 1980, vol.I, pàg.XXXV-CXXIII (pàg.XCVII-CVII per aquesta qüestió, i pàg.XCVIII per la cita); Joaquin ARANGO: “La crítica de Flórez Estrada a la desamortización de Mendizábal: una oportunidad perdida para el capitalismo español”, dins *Revista de Trabajo*, núm.31 (1970), pàg.113-131; i Charles LANCHÀ: *Alvaro Flórez Estrada (1766-1853) ou le libéralisme espagnol a l'époque de l'histoire*, Grenoble, 1984. Una crítica a aquesta posició a FONTANA: “La Desamortización...”, pàg.241-242.

⁷⁶⁵ Vegeu MARX: *La España...*, pàg.61 (fent referència a Evaristo de San Miguel: *Guerra civil en España*, Madrid, 1836). Pel que fa a desamortitzacions posteriors, almenys a les terres de Lleida, sembla que, com indica Enric Vicedo, una bona part dels colons i arrendataris de les terres de l'Església o bé hagueren d'abandonar les terres que conreaven o bé realitzar un nou contracte monetari més oneros que el que tenien i a termini fix, ja que el Crèdit Públic s'aprofità del fet que molts dels contractes eren orals o particulars i per tant no estaven notarialment registrats (Enric VICEDO: “Desamortització i reforma agrària liberal a les terres de Lleida”, dins *El món rural català a l'època de les revolucions liberals*, Cervera, 1995, vol.I, pàg.85-119: “Podem concloure que la desamortització a les terres de Lleida no beneficià la gran majoria de la pagesia, ni els petits propietaris ni els jornalers variaren la seva situació pel que fa a l'accés a la terra”, i “Emfiteutes, arrendataris, parcers i cultivadors amb llicència. La contractació agrària a les planes occidentals catalanes, 1760-1860”, dins *Estudis d'Història Agrària*, núm.11 (1997), pàg.109-129, pàg.123-129 per aquesta qüestió).

⁷⁶⁶ *Gaceta Española*, Sevilla, de 4 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 3, pàg.49 per la cita, i pàg.49-50 per tota la proposició. Des de posicions més moderades (afrancesades) el periòdic *El Censor* recriminà també la forma com es realitzava la desamortització: “*dándose estos [bienes nacionales] a los acreedores exclusivamente, se hace siempre un bien; pero no el que se debía y podía hacer a la comunidad; se fomenta la clase de los capitalistas que se apoderarán de toda la*

argumentant que “*me ha escandalizado mucho hace tres años que la clase agricultora se haya abandonado con los decretos del Crédito público. Para evitar en lo posible este mal hice las proposiciones*”:

“La experiencia , señores, es la que me ha movido a hacer estas proposiciones; yo he visto que se están haciendo ventas escandalosas de pueblos, tierras y despoblados a personas poderosas, que repartidas en propiedades regulares podrían hacerse con ellas muchos y ricos labradores; dígalos sino esa Extremadura, en donde pingües dehesas y fértiles campos son poseídos por un rico propietario; ¿y no sería más útil al Estado que esto lo poseyesen muchos? Pues a esto tiende mi proyecto, no proyecto nuevo, sino parte de los trabajos de muchos hombres sabios.”⁷⁶⁷

El diputat català Surrà i Rull, membre de la Comissió, també criticà la proposta d'Alonso i Díez, “*porque todos [los artículos] quitan la esperanza de hacer propietarios nuevos pagando con las fincas a los acreedores del Estado*”⁷⁶⁸. Afegia Surrà que:

“Ha supuesto el señor Alonso que se han hecho ventas escandalosas; pero todas las que se han hecho han sido generalmente vendidas a un precio y pagadas con créditos en la forma que las Cortes tienen decretado. Ha dicho también el señor propinante, que no se cumple con el deseo de las Cortes de aumentar el número de los propietarios; pero señores, téngase presente que hay ya 4.000 nuevos, que serán otros tantos defensores del sistema constitucional, y que se ha descargado ya a la nación de 900 millones de deudas.”

Li respongué Díez assenyalant que:

“La experiencia nos ha manifestado el mal de que adolecen los decretos de las Cortes sobre el Crédito público; y es bien seguro que este ha sido una de las causas que han influido en el retraso de la opinión pública, y acaso en el descontento para con el sistema, de manera que puede decirse que si alguna ley produce males difíciles de remediar, es la que versa sobre las fincas aplicadas al Crédito público. En ella no se tuvo presente el estado de los pueblos, con especialidad de la clase labradora. [...]. Sabido es que por la clase aristocrática estaba el labrador reducido a la clase de colono; el labrador no ha comprado fincas, éstas han pasado a terceras manos; ¿y con esto ha ganado algo? Si no ha perdido, a lo menos ha quedado lo mismo.

Por defecto de la enajenación, las fincas han pasado a manos de ricos capitalistas, y éstos inmediatamente que han tomado posesión de ellas han hecho un nuevo arriendo, generalmente aumentando la renta al pobre labrador, amenazándole con el despojo en el caso de que no la pague puntualmente. No fue esta la intención de las Cortes: el decreto de 3 de Setiembre de 1820 lo manifiesta palpablemente en su art. 2º, que dice que las fincas se dividan en lo posible para que se verifique pronta y ventajosamente su venta, y se aumente el número de propietarios. Lejos de cumplirse con la benéfica idea de este artículo, muchas fincas parciales se han reunido en una, con lo que se han hecho pocos propietarios.”⁷⁶⁹

Díez assenyalava que amb el projecte que havien presentat s'aconseguien un seguit d'avantatges:

riqueza territorial que a entrar en circulación; pero no la clase pobre que era precisamente la que convenia interesar, haciéndola propietaria” (testimoni exhumat per ARTOLA: La España..., pàg.757).

⁷⁶⁷ *Gaceta Española*, Sevilla, de 5 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 4, pàg.54-55.

⁷⁶⁸ *Gaceta Española*, Sevilla, de 5 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 4, pàg.54-55.

⁷⁶⁹ *Gaceta Española*, Sevilla, de 5 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 4, pàg.55.

“Dando las fincas bajo un foro en los términos que las proposiciones manifiestan, el labrador se hubiera contentado, pues salía de la desdichada clase de colono para ser propietario. Los productos hubieran sido más abundantes, porque considerando el labrador como suya la porción que poseía, la hubiera cultivado más cuidadosamente, y hubiera hecho en ella muchas ventajas lo que no quiere hacer ahora porque siempre está expuesto al despojo; el Crédito público hubiera tenido dinero, porque el propietario sería puntual en el pago, y sabía que de no hacerlo así quedaría privado de su propiedad; entonces el Crédito público podría atender a todas sus obligaciones en especialidad al pago de las pensiones de los ex-monjes que se hallan sin cobrar; se habría simplificado la administración del Crédito público porque la administración sería más sencilla, y hasta el papel hubiera tomado valor.”

Finalment, les Corts desestimaren la proposta de González Alonso i Díez per una gran majoria de 111 vots contra 12⁷⁷⁰. Aquesta discussió, en unes Corts on el liberalisme exaltat tenia majoria, demostra a les clares que les diferències entre exaltats i moderats eren quasi inexistents en el camp de la política econòmica, i només una petita part dels primers adoptà unes posicions favorables als sectors que restaren marginats de la revolució liberal⁷⁷¹.

L'any 1836 era la Diputació de Girona qui s'adreçava al rei demanant-li quelcom semblant: que *“se suspenda la venta de bienes nacionales y se distribuyan estos a censo enfiteútico en pequeñas suertes”*, ja que *“la utilidad que podría resultar de la suspensión de la venta de los bienes raíces que han venido a ser propiedad de la nación [...], y las ventajas que produciría su establecimiento enfiteútico en pequeñas porciones.”*⁷⁷² Aquesta mesura, segons la Diputació permetria conciliar *“el interés del estado con el de los pueblos”*, ja que la riquesa que tenia Catalunya es devia en general *“a la frecuencia y uso de los contratos enfiteúticos”*. Per la Diputació l'emfiteusi *“es un sistema favorable al concedente, al receptante y al estado general, con el se fomenta la labranza, el trabajo y la industria; con él una familia errante y sin esperanza de mejorar su fortuna, puede llegar, sino a la abundancia y a la riqueza, a una más que regular medianía”*. A més de les vendes d'aquest any, segons la Diputació, només un 30% del seu valor arribava a les caixes d'amortització, mentre que la cessió emfiteútica es podia realitzar de forma ràpida, l'estat recaptava immediatament els diners de la entrada i, a més, s'assegurava uns ingressos mensuals (el

⁷⁷⁰ No sabem que van votar els diputats catalans ja que no hi ha la relació nominal (*Gaceta Española*, Sevilla, de 5 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 4, pàg.56).

⁷⁷¹ MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.150: ha assenyalat la contradicció entre *“el pequeño agricultor [que] deseaba comprar tierras y hacerse propietario, pero no tenía vales de crédito y menos aún dinero en este difícil momento para adquirirlas, si no era mediante unas condiciones muy especiales, adaptadas a su precaria situación económica”*, i la *“Hacienda constitucional, por su parte, precisaba dinero para hacer frente a sus acuciantes necesidades, al igual que le resultaba imprescindible amortizar el enorme volumen de la cuantiosa Deuda interior, y para ello solo existía una solución: desamortizar”*.

⁷⁷² Representació amb data de 3 de març de 1836 (AHG-ADG, lligall 186, expedient 36).

cens). De no seguir-se aquesta proposta la Diputació assenyala que:

“Estas fincas muertas y en venta solo aumentarían la riqueza de un pequeño número de traficantes y en papel de la bolsa que serán sin duda sus principales compradores, cuando por el sistema de arriendos enfiteúticos se mejoraría imponderablemente la suerte de la desgraciada clase proletaria que forma la parte más numerosa de la nación.”

La relació entre la manera en què es realitzà la desamortització i els aixecaments reialistes ha estat analitzada per Jaume Torras que assenyala que al fet que les condicions del colons empitjessin amb la desamortització, va ser unes de les causes principals del no recolzament del petit camperolat al règim constitucional⁷⁷³, i en la mateixa direcció s'expressen Giralt⁷⁷⁴, García Sanz⁷⁷⁵ i Artola⁷⁷⁶. Els reialistes de fet no deixaren d'utilitzar la desamortització i les seves conseqüències com a arma propagandística contra els liberals, essent-ne un exemple clar els escrits del dominic fra Francesc Bou:

“Però lo cas es que se'ls quedaban ells, o se'ls venian, y los pobres quedaban a la lluna de València molt més que antes. Más: ¿qui había de comprar las terras de las Iglesias v.g. de la Seu d'Urgell? Ningú de aquell país. Solament podian comprarlas los ricassos de Barcelona,

⁷⁷³ TORRAS: Liberalismo..., pàg.48. Per exemple la casa Cortadellas pretenia que els arrendadors de les seves terres paguessin les contribucions que corresponien als propietaris (carta de Falset a Josep Cortadellas amb data de 12 de maig de 1821, APPTR, lligall “Correspondència 1821-1826”).

⁷⁷⁴ GIRALT: “Tradicció...”, pàg.135-137: *“a la frustració que podien sentir alguns pagesos benestants en veure's, de fet, exclosos de les compres pel sistema de pagament, cal afegir-hi l'esperit de revolta de més amplis sectors rurals quan van comprovar el rigor amb què el Crèdit Públic i els nous compradors duïen l'administració de les terres fins aleshores eclesiàstiques, exigint amb amenaces el pagament de rendes endarrerides o elevant els preus dels arrendaments. Els sentiments que aquestes conductes van congriar contribueixen a explicar l'adhesió dels pagesos a la causa absolutista i l'aversió a tota mesura que provingués dels liberals”.*

⁷⁷⁵ Que assenyala que l'aliança entre noblesa i burgesia abocà la pagesia a les files contrarevolucionàries (GARCIA SANZ: “La agricultura...”, pàg.13). També es manifesta en la mateixa direcció Gonzalo ANES: “La agricultura española desde comienzos del siglo XIX hasta 1868: algunos problemas”, dins Pedro SCHWARTZ (ed.): Ensayos sobre la economía española a medianos del siglo XIX, Madrid, 1970, pàg.235-263, a la pàg. 243 assenyala que *“al incurrir en los mismos errores cometidos por los legisladores de Cádiz, agudizó las tensiones sociales en el campo y provocó la adhesión de grandes sectores del campesinado a las partidas absolutistas [...]. Ello explica el rotundo fracaso de la política agraria del trienio, hecha de espaldas al campo y, sobre todo, de espaldas a los campesinos”.* També a “Tradicción rural...”, pàg.XLIV-XLV: *“Las llamadas guerras carlistas no se pueden comprender sin el apoyo que les prestaron las gentes del campo que rechazaron unos cambios que significaban una alteración de sus usos y tradiciones sin que ello repercutiera en que mejorase su bienestar”.*

⁷⁷⁶ ARTOLA: La España..., pàg.750: *“Frente a la preocupación socializante del pensamiento ilustrado, que busca unir el dominio directo al útil, convirtiendo al cultivador, sin distinción de condiciones jurídicas, en pleno propietario, la política de la burguesía liberal se limitará voluntariamente dentro de un rígido planteamiento doctrinal, cuya proposición clave -máxima rentabilidad de la libertad económica- servía plenamente a sus intereses particulares. [...] La opción realizada por las Cortes en favor de los propietarios particulares, presentes o futuros, y la paralela desatención de los intereses de los campesinos acentúan el carácter burgués del movimiento revolucionario, a costa de crear la hostilidad de los medios rurales contra el nuevo régimen, factor decisivo en la falta de apoyo en el momento de la crisis de 1823”.* També BELLO: Frailes..., pàg.40: *“las aspiraciones de los campesinos de convertirse en propietarios, según rezaban las leyes revolucionarias, quedarán frustradas una vez más, y con ello fracasó también el esperado apoyo de este sector a la política liberal.”* En la mateixa línia MILLÁN: Rentistas..., pàg.395-416.

*Cadiz o Madrit, y tenim com lo producto de estas terras, que ara se consum en aquella petita ciutat y pobles vehins marxaba a las capitals, ahont hi ha demasiat diner y luxo [...]. Ells pues venent las terras de las Iglesias, aumentaban la pobreza de las terras curtas y pobras, y la riqueza ahont ja ni ha sobrada*⁷⁷⁷.

En canvi, Fontana i González de Molina assenyalen que difícilment, i fins 1840 almenys, els nous propietaris podrien augmentar les rendes als seus pagesos, per la crisi dels preus agraris⁷⁷⁸. González de Molina ha defensat la desamortització del Trienni:

“El proceso desamortizador en el Trienio, a pesar de su importancia, no tuvo incidencias graves en su desarrollo ni una oposición frontal y mucho menos generalizada a su ejecución. [...] En la gran mayoría de las zonas afectadas los patrimonios nacionalizados representaban porcentajes bastante moderados e incluso hubo comarcas enteras donde no hubo propiedades que enajenar. [...] En la mayoría de los casos, las Cortes, a instancias de los interesados, suspendieron su privatización o, en algunos de ellos, repartieron las tierras a sus colonos a censo contra el Crédito Público, evitando así males mayores. Las repercusiones variaron pues, según las zonas, pero no fueron suficientemente importantes como para generar un movimiento amplio de oposición.

*Por otro lado la práctica iba mostrando que las ventas significaban un mero cambio de propietarios y no implicaban necesariamente la expulsión de los colonos. Pero es que además para muchos pueblos, para los campesinos se jugaba el futuro en otros procesos paralelos de mayores consecuencias: la abolición de los señoríos y del medio diezmo, la privatización de los bienes comunales y municipales, y en la reforma fiscal.”*⁷⁷⁹

Comparteixo la idea que la forma com es produí desamortització contribuí a engrossir les files reialistes, i així ho sembla indicar el fet que a la comarca de l'Alt Camp, directament afectada per la desamortització dels béns del monestir de Santes Creus, fos un focus important d'enrolament reialista. Però, considerem que la desamortització fou un aspecte més dels molts que confluïren (contribucions, agitació religiosa, conflictes anteriors, crisi econòmica, ...) en aquesta conjuntura i que van fer possible que la contrarevolució tingués un suport popular important, sobretot al camp. El que en cap cas comparteixo és la idea de que la majoria de les Corts, inclosos moderats i exaltats, podia

⁷⁷⁷ [Tomàs BOU]: *Enterro solemne de la Constitució de Cádiz*, Manresa, [1823], pàg.46-47 (un exemplar a Fullets Bonsoms, núm.1.719 a la Biblioteca de Catalunya). Vegeu, també, *La llibreta...*, pàg.104: “*Pobres fraras y Monjas/ de molts convents,/ los han pres las viandas/ y venuts los béns,/ que tontos de comprar-ho/ quels ho pendran/ la moneda quen dada/ tota la perderan*”.

⁷⁷⁸ FONTANA: “La desamortización...”, pàg.226 i GONZALEZ DE MOLINA: “La desamortización...”, pàg.147-148 que assenyalen que la desamortització “no podía provocar transformaciones substanciales, la continuidad iba a ser el rasgo más destacado”, ja que les comunitats religioses ja mantenien aquestes explotacions amb règims semblants als particulars, es van produir molts pocs canvis en l'estructura de les explotacions, que afegeix: “*Los únicos cambios operados por la Desamortización deben, pues, circunscribirse al terreno de la propiedad. [...], lo que hizo fue precisamente lo contrario, crear nuevos propietarios en un número mayor de los que anteriormente había, fruto de la fragmentación en muchas fincas de los patrimonios de las órdenes regulares. [...]. La distribución resultante fue muy parecida a la característica de las tierras laicas con patrimonios grandes y pequeños, y del mismo modo muy pocos labradores y arrendatarios -los sectores directamente ligados a la producción- pudieron acceder a las tierras en venta*”.

⁷⁷⁹ GONZALEZ DE MOLINA: “La desamortización...”, pàg.142-143.

adoptar una altra decisió. Els diputats pretenien consolidar una revolució burgesa, i les mesures que prengueren estaven en aquesta línia⁷⁸⁰. No tenien perquè estar preocupats per la sort de la majoria de la pagesia, a no ser que aquesta, com a França, fes sentir la seva veu en forma de mobilització massiva. Que no existís aquesta mobilització va possibilitar, també, que l'aliança entre burgesia i noblesa es consolidés els anys trenta, igual a la de la resta de països europeus⁷⁸¹. És a dir, els diputats amb la seva política agrària van intentar consolidar un model de relacions capitalistes al camp que va originar, com a tot Europa, un empitjorament a curt termini de les condicions de vida materials i morals de la petita pagesia, que s'agreujà en el cas del Trienni per la confluència amb una conjuntura de crisi econòmica. Aquest empitjorament, per altra banda inevitable des de la perspectiva burgesa, és el que contribuï a donar un coixí a la revolta reialista, com també contribuï a donar un coixí a la majoria de moviments contrarevolucionaris i antirevolucionaris europeus durant el període de la Revolució burgesa.

⁷⁸⁰ Vegeu FONTANA: La fi..., pàg.197 i 200 que titlla el projecte del Trienni com a pla burgès correcte i lògic. També ROMEO: Entre el orden..., pàg.129-137, assenjala que en aspectes socials, i principalment en la desamortització, no hi havia diferències de fons entre moderats i exaltats, ja que les diferències se centraven en els aspectes polítics.

⁷⁸¹ Vegeu FONTANA: "La crisis...", pàg.59.

III.5 DELMES I SENYORIUS

III.5.1 Resistències generalitzades

Tothom és conscient a l'inici del Trienni que la guerra del francès, amb el desgavell polític i social que comportà i els decrets de les Corts de Cadis, foren els causants de l'inici del desgavell en la percepció de drets senyorials i eclesiàstics, com reconeixia el rector de Vila-rodona, "*desde que han venido los Franceses, tanto más malamente pagan estas gentes, lo que tienen obligación*"⁷⁸², o com assenyalaven els pagesos de Subirats per argumentar la seva resistència: "*por el que les sugiere el Decreto de Cortes de Seys de Agosto de mil ochocientos onze*"⁷⁸³. Augment de les resistències antisenyorials que anaren acompanyats d'una davallada dels ingressos senyorials, eren dues cares de la mateixa moneda⁷⁸⁴.

Però, fou a partir de 1820 que un nombre cada cop més important de pagesos deixaren de pagar censos i delmes, quan abans quasi tothom pagava⁷⁸⁵. El Secretari

⁷⁸² AdiocB, carpeta "Delmes i drets d'estola...", plec quart. Altres exemples els tenim a La Llacuna (Anoia) on a partir de 1811 les dificultats per cobrar el delme són cada cop més grans (VALLS: Cronologia..., pàg.243-244), el mateix passa a Canyelles (Garraf), on el baró de Canyelles té problemes constants (VIRELLA: Canyelles..., pàg.35-40, i Les classes..., pàg.9-10), a Subirats (Alt Penedès) (COLOMÉ: Els móns..., pàg.203-205). Pel conjunt del Penedès vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.31-44.

⁷⁸³ AN-AHCVP, manual 35 (1821), fol.81-82.

⁷⁸⁴ Per Catalunya, vegeu M.CAMINAL, E.CANALES, À.SOLÀ i J.TORRAS: "Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya. 1770-1835", dins Recerques, núm. 8 (1978), pàg.51-72; Albert COTS: "Aproximació a l'estudi dels conflictes senyorials a Catalunya (1751-1808)", dins Estudis d'Història Agrària, núm.6 (1983), pàg.241-261; Antoni SEGURA: "L'arrendament de drets senyorials, la conflictivitat social entorn de les institucions senyorials i la propietat de la terra a Catalunya" dins Orígens del món català contemporani, Barcelona, 1986, pàg.13-55, i Enric TELLO: "El component actiu de la crisi de l'antic règim a Catalunya: la lluita per la renda entre senyors i pagesos", dins El món rural..., pàg.53-83, i "Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim a Catalunya (1714-1808): noves aportacions i línies de recerca", dins ARNABAT (Coord.): Moviments..., pàg.37-62. La millor síntesi a Ramon GARRABOU, Enric TELLO i Enric VICEDO: "De rentistas a propietarios: la gestión de patrimonios nobiliarios en el último ciclo de la renta feudal en Cataluña (1720-1840)", dins SARASA i SERRANO (ed.): Señorio..., vol.II, pàg. 515-530 i 567-604. Al corregiment de Vilafranca, els ingressos senyorials davallaren un 40% des de l'inici de segle fins a la fi del Trienni (ARNABAT: "Notes..." i "Protesta..."). Vegeu per l'Anoia Francesc VALLS: "La rabassa morta a la comarca d'Igualada en la transició de les velles a les noves formes de propietat. 1750-1850", dins Estudis d'Història Agrària, núm.11 (1997), pàg.89-107, i per les terres de l'Ebre VINAIXA: La postguerra..., pàg.17-45 i 67-72. Ja fa temps que FONTANA: "La crisis de comienzos...", assenyalà que la crisi agrària i l'increment de la pressió tributària en metàl·lic portaren els pagesos cap a la revolta antifiscal vers els drets senyorials.

⁷⁸⁵ La mateixa opinió a Gonzalo ANES: "Tradición rural y cambio en la España del siglo XVIII", dins La economía española a final del Antiguo Régimen. I Agricultura, Madrid, 1982, pàg.XVII-XLV (pàg.XLIII per aquesta qüestió), ARTOLA: La España..., pàg.742-743. Albert COTS: Aproximació a l'estudi dels conflictes senyorials a Catalunya, 1751-1837, tesi de llicenciatura inèdita, UB, 1984, pàg.452, assenyalà que: "*Precisament en aquest primer terç del segle XIX, i especialment durant el Trienni Liberal, apareix el fenomen dels aixecaments realistes, al mateix temps que hi ha fortes onades*

d'Hisenda reconeixia a començaments de 1822 que el deute de les rendes del novè i l'excusat pujava més de vint milions de rals, i que tant sols s'havien cobrar 8.225.525 rals per l'any econòmic de 1820-1821, és a dir menys d'una tercera part del que s'havia d'haver cobrat⁷⁸⁶. La revolució de 1820, doncs, va comportar que molts pobles deixessin de pagar els censos senyorials, municipals o fins i tot gremials⁷⁸⁷. Diversos pobles de la Segarra i l'Urgell es resistien al domini jurisdiccional del monestir de Poblet i exigien la “redensió de toda clase de jurisdicción”⁷⁸⁸; els veïns de Mataró lluitaven contra la marquesa de Moya perquè no volien pagar-li els lluïsmes⁷⁸⁹; i la companyia dels Cortadellas amb el prior del capítol de Lleida pel mateix motiu⁷⁹⁰. Alguns d'aquests conflictes van arribar fins el Tribunal Suprem de Justícia, tant els originats per l'impagament de drets (capítol de Manresa per impagament de delmes -1821, l'ajuntament de Verdú contra el monestir de Poblet pel pagament de drets-1822, fiscal contra el duc de Medinaceli per pagament de delmes a Barcelona -1823, ajuntament de Bellmunt contra marquès de Barberà per drets), com per la reversió de les senyories (duc de Medinaceli per reversió de Vilafranca, arquebisbe de Tarragona per incorporació de la

de negatives a pagar drets dominicals. Tenen alguna relació ambdós fenòmens? La informació es escassa; però a nivell d'hipòtesi sembla possible afirmar que els aixecaments absolutistes, per una part i els conflictes senyorials per l'altra, no estaven relacionats directament. Almenys a nivell documental, no s'ha trobat cap indicació que permeti pensar el contrari. Res no indica que els qui els deixessin de pagar fossin liberals o absolutistes; possiblement no eren ni una cosa ni l'altra, sinó pagesos que aprofitaren la confusió per no pagar”. Un altre exemple de Catalunya a Elisa BADOSA: “Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarcles contra el monestir de Sant Benet de Bages (1711-1835)”, dins ler. Col·loqui..., pàg.411-424. Finalment, Herminio LAFOZ: “La lucha por la propiedad de la tierra en los inicios de la revolución burguesa. El caso aragonés (1808-1840)”, dins SARASA i SERRANO (ed.): Señorío..., vol.IV, pàg.413-422. Vegeu com exemple de l'estat de l'opinió la INDICACIÓN reverente en respuesta a varios periódicos, sobre diezmos, censos y laudemios y sobre dismembración gratuita de temporalidades, estinción de señoríos dominicales, y reducción a redimibles los censos perpetuos, por un ciudadano laico de su propio motu, a beneficio común y del azador, Barcelona, Impremta Josep Torner, 1820 (un exemplar a l'ACD, “Impresos”, 7.62). Vegeu aquest mateix fenomen al País Valencià ARDIT: Revolución..., pàg.252-255. .

⁷⁸⁶ “Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de Hacienda” DSC, 1822, t.I, pàg.152, apèndix a la sessió 11 de 5 de març.

⁷⁸⁷ COTS: Aproximació..., pàg.84 assenyalava que: “Després de 1820, ja fos per la depressió dels preus agrícoles, ja fos per la influència ideològica, jurídica i política del Trienni, ja fos per les dues qüestions alhora, hi hagué un elevat nombre de casos de negatives a reconèixer el domini directe, i per tant, de pagar censos i lluïsmes i altres prestacions o tributs”. Per la situació a nivell de l'estat vegeu Diario de Sesiones, 1820, vol.III, núm.107, de 19 d'octubre, pàg.1.763-1.764. Més exemples a ARTOLA: La España..., pàg.742-744, i Antiguo Régimen..., pàg.217-247; FELIU: “La qüestió...”; CARRERA PUJAL: Historia política..., II, pàg.51-68; LLADONOSA: Carlins..., pàg.306 i ARDIT: Revolución..., pàg.252-253

⁷⁸⁸ ACA-RA, Registre 1.418, fol.162 (30 de juny de 1820).

⁷⁸⁹ ACA-RA, Registre 1.418, fol.209 (14 d'agost de 1820). El diputat català Puigblanch presentà a les Corts una exposició de l'ajuntament de Mataró sol·licitant la desaparició del lluïsmes pels seus habitants o la seva disminució (DSC, 1820, t.III, pàg.2.071, sessió 123 de 4 de novembre).

vila d'Àger i pobles de la província, veïns de Torrebesses contra el monestir d'Scala-Dei per incorporació, tots de 1822)⁷⁹¹. Altres mostres d'aquests conflictes al poble de Sarroca on s'enfrontaven els veïns i l'ajuntament per una banda contra els senyors Teresa i Pau de Mata per un tema de reincorporació a la Corona, o la lluita dels pobles de Puiggròs, Boadella i Batall, i dels pobles d'Avellà, Sant Ramon, i Bujols contra el baró d'Avellà pel mateix motiu⁷⁹². També els veïns de Guissona endegaren un plet de reincorporació, i el mateix van fer els pobles de la baronia de Rivelles (corregiment de Cervera) on exercia el senyoriu Pedro Alcántara de Rocabrúna y Árdena⁷⁹³.

No es gens estrany doncs que, davant aquestes resistències dels pobles a pagar drets senyorials, a començaments d'abril la Junta provisional es dirigís al rei reclamant la reposició dels decrets de 6 d'agost de 1811 i de 19 de juliol de 1813, per tal d'evitar mals majors ja que:

*“La Junta prevé que en el actual estado de la Nación, los Pueblos mismos sin esperar orden se creen estar autorizados para poner en ejecución los expresados decretos (6-8-1811 i 19-7-1813) y lo harán sin el tino, prudencia i circunspección que se requiere, o las Juntas de las Provincias accediendo al clamor y al deseo general de los pueblos, restablecerán la observancia de los expresados decretos, de lo cual tiene algunos antecedentes”*⁷⁹⁴

En alguns casos, aprofitant la conjuntura i l'aixopluc dels decrets d'incorporació a la Corona dels drets jurisdiccionals, molts pobles havien deixat de pagar censos emfitèutics, com assenyalava el Cap Polític, *“se niegan a pagar los censos, otras prestaciones y laudemios debidos a los dueños directos por contratos enfiteuticos”*, i afegia més endavant que:

*“La supresión de señoríos es aislada a los jurisdiccionales y no a los territoriales y solariegos o que proceden de contrato emfitéutico y convencionales y que por consiguiente deben los enfiteotas [...] pagar los censos, tascas, laudemios y otros derechos pactados en las escrituras de establecimiento o que los señores directos estén en posesión de cobrar, pues que en este particular no ha habido alteración alguna. [...]. Habiendo igualmente llegado a mi noticia que por una forzada extensión de los sobre expresados decretos intentan denegarse algunos cosecheros al pago de los diezmos, faltando de este modo al derecho de propiedad, y perjudicando notablemente a la Hacienda pública por la participación que disfruta de los diezmos; declaro también con acuerdo de la Junta provisional, que debe continuarse el pago de ellas sin alteración.”*⁷⁹⁵

⁷⁹⁰ Carta de Joan Costafreda a Josep Brufau datada a Menàrguens el 28 de novembre de 1820 (CA-47, fol.59).

⁷⁹¹ “Matrícula de los pleytos del Supremo Tribunal de Justicia” (AHN, Consejos, lligall 51.554, caixa 1). Vegeu el Mapa III.1 i l'Annex III.13.

⁷⁹² ACA-RA, “Cartas Otorgadas”, registre 1.278, fol.189-192.

⁷⁹³ ACA-RA, Registre 1.418, fol.22.

⁷⁹⁴ Carta amb data de 2 d'abril de 1820 (ACD, PRFVII, vol.40, fol.115)

⁷⁹⁵ Ban del Cap Polític amb data de 8 de juny de 1820, que comentava i ampliava l'ordre de Canga Argüelles datada el 8 de maig a Madrid. Vegeu al respecte a l'AHN, Estado, lligall 2.558, les notícies sobre l'impagament dels drets del patrimoni reial i l'apropiació d'alguns dels seus béns pels pagesos.

Maria Josep Perpinyà de Granollers es queixà a les Corts perquè malgrat que posseïa drets sobre algunes aigües “*ha sido despojada de su uso exclusivo, por una siniestra interpretación de los decretos de 6 de Agosto de 1811 y 19 de Julio de 1813*”⁷⁹⁶. El diputat català Serrallach presentà una proposta a les Corts referent a que s'imposés una multa a aquells que deixessin de pagar prestacions, aprofitant l'enrenou dels senyorius, “*confundiendo tal vez maliciosamente por la duda la propiedad con el señorío*”⁷⁹⁷. Afegia el diputat català que havia patit en la pròpia pell aquest cas ja que un colon seu es negava a pagar-li la renda anual des de l'any 1811, al·legant que era de senyoriu i aprofitant l'enrenou de la guerra del francès s'apoderà de l'escriptura i això impedí que pogués demostrar que l'havia comprat, motiu pel qual endegà un judici que li costà 1.200 rals. Per això demanava una resolució de les Corts.

En d'altres casos s'havien deixat de fer efectives les pensions dels censals, sobretot els religiosos, com es queixava la Comunitat de preveres de Vilafranca:

*“Des de que regeix el Govern o Sistema constitucional de esta Monarquia, se experimenta que molts dels dits censalistes de S.Ra., fan el desentès de pagar las pencions dels dits censals que de justicia estant adeudant y com per las gestions necessàries per compellirlos, un procurador Causindich sol no abastia, es precis que se ne anomenia també altre, a fi de que entre tots dos se puguia activar la dita cobransa precisa per nostra subsistència”*⁷⁹⁸.

També la Comunitat de preveres de Sallent es queixava del pagès Jeroni Feliu perquè incomplia els pactes de venda al negar-se a fer els pagaments dels censos⁷⁹⁹. Aquesta resistència al pagament de pensions dels censals al llarg del Trienni va provocar que, a partir de la reinstauració de l'absolutisme, un allau de demandes per aquests impagaments inundessin els jutjats, sobretot per l'estament eclesiàstic que veia disminuir les seves rendes per les tisores que formaven un preus agrícoles decreixents i una resistència pagesa creixent⁸⁰⁰.

⁷⁹⁶ DSC, 1820, t.I, pàg.716, sessió 57 de 30 d'agost.

⁷⁹⁷ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.971, sessió 93, de 31 de maig. Una opinió semblant manifestava MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.97: “*fue una verdadera invasión de la propiedad*”, aprovada per “*la mayoría por Diputados Americanos, a quienes no les interesaba demasiado el bien de España*”.

⁷⁹⁸ Libro de Acuerdos..., de 25 de maig de 1820. Aquestes dificultats, ni s'iniciaren (vegeu l'acta de 23 de maig de 1815), ni finalitzaren (vegeu l'acta de 20 de gener de 1825) amb el Trienni, si bé s'agreujaren durant aquest anys. Altres exemples del Penedès a ARNABAT: Liberals..., pàg.89. Vegeu les queixes en el mateix sentit de l'abat de Sant Cugat del Vallés i de Santes Creus (AHN, Estado, llibre 26, actes de 2 i 16 de febrer i 11 de març de 1822).

⁷⁹⁹ Arxiu Judicial de Manresa, caixa 1821-II (AHCM).

⁸⁰⁰ Vegeu algun exemple a ARNABAT: Liberals..., II, pàg.3-21. MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.146-148, mostra els exemples dels convents de Sant Francesc de Tortosa i de San Pere de Camprodon, assenyalant que “*a la economía monástica le habían afectado tanto la bajada de los precios agrícolas como las nuevas relaciones de producción*”.

Un altre conflicte important és el que es desenvolupà a l'Empordà, al poble de Colera (partit de Figueres) on els veïns disputaven la propietat d'unes terres al propietari barceloní Francesc Nualart:

“Los vecinos de aquel pueblo se hallan en la mayor miseria por no haberse puesto en obra el reparto de un terreno inculto llamado Portbou, sobre el cual se formó expediente en el Acuerdo en 1801 y evacuó este el informe a S.M. favorablemente en vista de la Instancia y documentos de D. Francisco Melchor de Rocabrana Abad del Monasterio de Besalú al cual pertenecía este terreno y lo mandó el Rey en Real Cédula de 1º de Febrero de 1802, por lo que pide que se le dé copia de estos documentos a fin de que se pueda instar el referido reparto.”⁸⁰¹

El Duc de Medinaceli, preveient el que podia passar, intentà de prendre la iniciativa i el 8 d'abril ja es dirigia a l'Audiència:

“Para defensa de las rentas y otros derechos que percibe en esta Provincia [Catalunya] pide testimonio del edicto expedido por V.E. en la ciudad de Manresa a 14 de Septiembre de 1812 con el cual se mandó que con arreglo al Real Decreto de las Cortes de 6 de Agosto de 1811, continuaran los pueblos en satisfacer las prestaciones y demás derechos que no constare deber sus origenes a titulo jurisdiccional.”⁸⁰²

No sembla que la iniciativa tingués massa èxit, ja que trobarem sovint el duc de Medinaceli en processos i litigis contra els pobles que se li neguen a pagar censos i delmes. Per exemple contra el poble de Torroella, on la recapta dels seus drets per part dels arrendataris *“experimentan la mayor resistencia en aquellos terratenientes y vecinos a la continuación del pago, después de haberles sido recargado escandalosamente la contribución y de haber vendido parte de los frutos del diezmo que tenía recogidos el arrendatario”⁸⁰³*. Trobem en aquest paràgraf confirmada una de les tesis de Josep Fontana, referent que l'augment de les contribucions en metàl·lic comportaren una resistència cada cop més important al pagament e drets senyorials⁸⁰⁴. En aquest cas, com en tants d'altres, trobem l'ajuntament donant suport als propietaris en les seves resistències i, per l'altra, l'oposició a aquesta actuació per part del Cap polític i de la Diputació. També el poble de Caldes de Malavella endegà un plet contra el duc de Medinaceli perquè *“en fuerza de los títulos y derechos que tiene sobre aquel territorio fomenta siempre pretensiones contra los particulares”⁸⁰⁵*. El comte de Sarrià també va patir les resistències del pobles, motiu pel qual es queixà al rei, assenyalant que

⁸⁰¹ ACA-RA, Registre 1.420, fol.62 (4 de març de 1822), caixa 11, expedient 149.

⁸⁰² L'Audiència facilità el document demanat pel duc (ACA-RA, Registre 1.418 (1820), fol.87).

⁸⁰³ Exposició de Bru Petrus en representació del duc de Medinaceli a la Diputació de Catalunya, amb data de 16 d'octubre de 1820 (AHG-ADG, caixa 5, expedient 1).

⁸⁰⁴ FONTANA: “La crisis”.

⁸⁰⁵ Exposició de l'ajuntament de Caldes de Malavella a la Diputació de Girona amb data de 10 de maig de 1821 (AHG-ADG, caixa 5, expedient 1)

els seus drets van començar a ser atacats als pobles per part de les autoritats populars durant la guerra del francès i havien continuat després sense cap mena de justificació. També es queixava dels batlles perquè feien el que volien i no obeïen ni al rei, ni als Caps polítics, ni als jutges (en aquest cas perquè a molts llocs encara no n'hi havia), i demanava als secretaris d'Estat i d'Hisenda i al mateix rei que:

*“Emplee el vigor de su Real poder en restablecer el orden, y conservar el derecho de propiedad de S.A., atacado voluntariamente y malignamente en varios puntos por hombres que no aprecian ni respetan el mérito de la justicia consagrada por nuestra sabia Legislación antes y después de la Constitución y Decretos de Cortes que nos gobiernan [...]. En unos [pueblos] se niegan a pagar diezmos y prestaciones del dominio solariego, a llevar los frutos adonde deben por contratos particulares, en otros se usurpan los derechos de media veintena y romana, en otros se atribuyen las leñas, las yerbas, la caza y todo aprovechamiento de los Montes y Dehesas.”*⁸⁰⁶

El Duc de Medinaceli es convertirà, al llarg del Trienni, en un dels principals litigadors contra els pobles del Principat per la resistència a pagar drets senyorials, així el trobem en nombrosos judicis enfrontat als pobles que reclamen de tornar a la jurisdicció reial, com el de Barbens⁸⁰⁷.

La companyia Cortadellas també patia les conseqüències de les resistències del pobles que dificultaven el cobrament dels drets senyorials que tenia arrendats, per exemple referint-se a la quístia, Manuel Lasala manifestava que:

*“En los Pobles tots hi ha una oposició general a estos drets, pretenent los més que dimanan de dret de Jurisdicció, y per lo mateix que estam compresos en lo decret de Señorius y quedan extingits. Tal es lo número de los que se han oposit, que lo Jefe polítich no se atreveix ara a donar providèncias per son pago.”*⁸⁰⁸

Els nous propietaris, però, s'adonaran que els pobles no estaven pas disposats a deixar-se prendre els drets conquerits al llarg del temps, així els homes de la casa Cortadellas a Bellpuig es trobaran amb la resistència aferrissada dels pagesos de la baronia a pagar drets senyorials i delmes, i a perdre els drets sobre les aigües malgrat les sentències judicials o la presència de les forces d'ordre:

*“No obstant de haver guanyat lo Duch la sentencia ha seguit del mateix modo lo desvio y perjudici per la resistència a mà armada dels Pobles que sempre la han pres [l'aigua] sens que per ebitar-ho haje bastat la forsa que ha enviat alguna vegada lo Govern, de manera que ha faltat la aigua en las ocasions més oportunas per la rahó natural de que a las horas es quant la necesitaban tanta més los Pobles que la prenian.”*⁸⁰⁹

⁸⁰⁶ Carta amb data de 17 de juliol de 1820, una carta semblant amb data de 4 d'agost del mateix any. El 4 d'agost insisteix en que es prengui una resolució perquè els problemes cada cop augmenten. Exigències semblants, aquest cas del Consell d'estat demanant que els pobles d'Aragó paguin els drets de “castellania d'Amposta”, amb data de 12 d'agost de 1820 (AHN, Estado, lligall 2.558).

⁸⁰⁷ ACA-RA, “Cartas Otorgadas”, registre 1.278, fol.183-184.

⁸⁰⁸ Carta a Josep Esteve de Poboleda, amb data de 19 de setembre de 1820 (CA-47, fol.741).

⁸⁰⁹ Carta de Manuel Lasala a Antoni Vilafranca de Bellpuig, amb data de 5 de maig de 1821 (CA-50, fol.282-283).

La casa Cortadellas, un dels majors arrendataris de drets senyorials, es trobà l'any 1821 amb què no podia cobrar la majoria dels drets arrendats per la resistència dels pagesos a fer-los efectius: els delmes del Vendrell corresponents a l'abat de Sant Cugat del Vallés, on la família Querol i Pla devia més de 400 càrregues de vi i manifestava que *“ahun que el Señor Abad se lo mandase no lo haria”*; dret de moltura del molí d'oli, tèrcies i quísties de Tivissa, les rendes de l'arquebisbat de Tarragona i de la baronia de Falset⁸¹⁰. També els arrendataris dels drets senyorials del monestir de Valldigna demanaren a les Corts *“que se les perdone parte del arriendo de los derechos dominicales que poseía el Monasterio de Nuestra Señora de Valldigna”*⁸¹¹

També hi hagué conflictes entre diferents pobles i el capítol de Barcelona que n'exercia la jurisdicció, entre Sarroca i el seu senyor, i els pobles de la baronia d'Abella⁸¹². A la província de Girona l'ajuntament de Sant Feliu de Guíxols aprofità la proclamació de la Constitució per acabar amb els lluïsmes i delmes que la vila pagava al monestir benedictí en funció del títol del castell de Benedormiens que sempre havien qüestionat els veïns de la vila com assenyalava el principal litigador Francesc Josep Sala:

*“Tal castillo, que dicen era en el vecino valle de Aro, no existe, ni se sabe donde tubo los pies. El servicio militar de tropa que debía hacer, y de que debía cuidar el Monasterio con el cobro de dicha renta para seguridad de los caminantes desde el Monasterio a Calonge, no se hace, ni era compatible, ni del cargo de los Monges, sino del Soberano, o de la Nación, que no intervinieron para dicha autorización ni donación.”*⁸¹³

Afegia que el monestir hauria de restituir a la nació *“una grandísima suma de caudal que se la ha usurpado, y ha servido, con otras, para malear a esta villa y comarca por el detestable uso o abuso de tales productos hecho por estos perceptores seducidos de la ambición para dominar al mundo, que debían tener tan lejos de su estado de desprendimiento de todo lo injusto y tan unido a la penitencia”*, i que atenent al seu caire militar s'haurien d'utilitzar per a *“satisfacer el vestuario y armamento de las*

⁸¹⁰ Cartes de Mateo Ortega (Reus, 11, 13 i 15 de febrer de 1821) i de Josep Esteve (Falset, 16 de febrer, 23 de juny i 10 de juliol de 1821) a Josep Cortadellas, servades a l'Arxiu Particular Pau Tapies de Reus (APPTR), lligall “Correspondència 1821-1826”.

⁸¹¹ Representació de Miquel Bonicia en representació de Josep Talens i altres, fiadors dels arrendataris Gregori Reus i Josep Martí (“Actas ... Diputación Permanente”, sessió 106, de 8 de novembre de 1822, fol.303)

⁸¹² ACA-RA, Registre 1.420, fol.370-371, expedients 747-749.

⁸¹³ Carta a la Diputació amb data de 15 de setembre de 1820. Vegeu altres cartes amb dates de 29 de setembre, 19 d'octubre i 10 de novembre del mateix Sala, i de l'ajuntament amb data de 23 d'octubre de 1820 donant suport a les propostes de Sala (AHG-ADG, caixa 6). L'any 1822 arribà a les Corts una exposició de l'ajuntament demanant *“que se declare que aquella villa no debe contribuir a la Nación*

compañías de la milicia nacional local de esta villa”, per això demanava, amb el suport de l’ajuntament, l’embargament dels béns del monestir.

Aquesta resistència dels pobles anà acompanyada d’exposicions a les Corts, tant dels mateixos pobles, com dels senyors territorials que denunciaven la negativa a pagar aquests drets per part dels pobles i de “*varios pueblos de los denominados de señoríos, [que] se quejaron de las exacciones que hacían los llamados señores territoriales, interpretando a su modo los decretos que hablaban de la materia*”⁸¹⁴.

Un altre dels cavalls de batalla foren els lluísmes. Els diputats catalans Puigblanch, Desprat, Quintana, junt a Moreno Guerra i Díaz Morales, presentaren a les Corts a finals d’agost de 1820 una proposta per a reduir la quota dels lluísmes en els senyoriis territorials, que no es discutí fins el mes de maig de 1821:

*“En atención a ser contraria a la equidad que debe haber en las contratas, la cuota que se paga por razón de laudemio en los pueblos de Cataluña en los enfiteusis de señoríos alodiales, se declara que tiene lugar en dichos enfiteusis con respecto a los mencionados pueblos y demás de la monarquía que se hallen en igual caso, la reducción a la quincuagésima, o sea al 2 por 100, decretada para los laudemios de señoríos que fueron jurisdiccionales.”*⁸¹⁵

La proposta comptà amb l’oposició del diputat català Balle que al·legava que les Corts ja s’havien posicionat sobre el tema amb l’article vuitè de la llei de senyoriis, mentre Quintana afirmava que aquest article deixava en mans de les Corts la seva legislació⁸¹⁶. Per la seva banda Garelli també es manifestà en contra de la proposta dient que l’any 1811 s’hagués pogut legislar sobre el tema, però que ara tots els contractes eren lliures i per tant no hi podien intervenir tercers. Finalment el ple de les Corts no acceptà que es discutís la proposta.

III.5.2 Els delmes

El delme fou el dret que suscità més conflictes, tant abans, com durant i després del Trienni, i no és pas una qüestió casual ja que, com informava la Diputació de Catalunya, el delme era la principal càrrega en els contractes⁸¹⁷. La conflictivitat al

con las prestaciones señoriales del extinguido monasterio Benito” (DSC, 1822, t.I, pàg.695, sessió 46 de 3 d’abril.).

⁸¹⁴ DSC, 1821, t.III, pàg. 2.291, sessió 109, de 18 de juny.

⁸¹⁵ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.971, sessió 93, de 31 de maig.

⁸¹⁶ DSC, 1821, t.III, pàg.2.291, sessió 109, de 18 de juny.

⁸¹⁷ Document de 9 de setembre de 1820 (l’ADB, lligall 25). Vegeu els plantejaments generals de CANALES: “Hacienda...”, pàg.201-219; “Los diezmos en su etapa final” dins ANES: *La economía española...*, vol.1, pàg.105-187 (sobretot les pàg.142-168, amb nombrosos exemples de resistència a pagar delmes a Catalunya durant el Trienni), i “Diezmos y revolución burguesa en España”, dins GARCÍA SANZ i GARRABOU (ed.): *Historia agraria...*, vol.1, pàg.245-274, i Diego MATEO DEL

voltant del delme ja venia de lluny, almenys des de finals del segle XVIII de forma important⁸¹⁸, tot i que s'accelerà durant la guerra del francès, i continuà durant els restauració absolutista de 1814-1819⁸¹⁹, com mostra el cas de Solsona que, tot just derogada la Constitució de Cadis el mes de juliol de 1814, els prohoms dels gremis de la ciutat demanaven a l'ajuntament que aturés les pretensions delmeres dels recaptadors:

*“Para que este no permitiese introducir la nueva costumbre, que le pretendía introducir por parte del Collector de los Arrendatarios de los Diezmos de esta Ciudad y su término, a saber que se pagase diezmo de las legumbres mezcladas con ladilla. Vulgo Pámula, sin embargo que este Collector en el año pasado no quería (aunque sin razón) pagar diezmo de las sola ladilla sin mezcla, alegando estos Prohombres que no solo en estos últimos años en que se havia hecho con maior abundancia de esta mezcla, si que también en los anteriores y mui remotos tiempos en que se hacian de esta mezcla nunca se havia pagado diezmo de ella, maiormente haciéndose aquella como a un equivalente de las legumbres, y después de haberse hecho la cosecha del trigo, y que esta mezcla se havia graduado siempre lo mismo que las legumbres solas en quanto al pago de Diezmos.”*⁸²⁰

Durant el Trienni les resistències al seu pagament van augmentar considerablement, tal i com constatava el Secretari d'Hisenda que en data de 28 d'agost de 1820 s'havia dirigit a les Corts manifestant les *“frecuentes quejas de sus Dependientes en la Provincias y algunos Arrendatarios acerca de negarse los Pueblos al pago de Diezmos”*⁸²¹. Les Corts deixaren via lliure al rei que ordenà al Secretari d'Hisenda, i aquest mitjançant els Intendents provincials i els sots-delegats territorials, als batlles:

“Que desplegando V.S. todo el lleno de sus atribuciones, active por cuantos medios le sugiera su celo para el mantenimiento de la Religión y de sus Ministros, y para el Servicio Nacional, la cobranza de Diezmos de todos los morosos o renitentes obligándoles al pago por medio de

PERAL: “Los antecedentes de la abolición del diezmo (El debate en las Cortes del Trienio Liberal)”, dins *La cuestión agraria en la España Contemporánea*, Madrid, 1976, pàg.289-310, i Ricardo MONTOLIO HERNÁNDEZ: “El medio diezmo. Un episodio en la reforma eclesiástica del Trienio liberal (1820-1823)”, dins *Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea*, núm.1 (1998). Per Catalunya, FELIU: “La qüestió...”. Per Tarragona, Salvador J. ROVIRA I GOMEZ: “Consideracions entorn del delme i la primícia de l'arquebisbat de Tarragona l'any 1821”, dins *Contribució a la història de l'Església catalana*, Barcelona, 1983, pàg.109-120 (a la pàg.119, assenyalava que la recol·lecció del delme a la diòcesi de Tarragona havia davallat un 40% entre 1783 i 1821), i FERRER: *Tarragona....*, pàg.71-88. Per Girona, CONGOST: *Els propietaris....*, pàg.55-64. Pel Penedès, ARNABAT: *Liberals....*, pàg.89-95.

⁸¹⁸ Vegeu CANALES: “Los diezmos...”, pàg.142-156. El mateix CANALES: “Los diezmos...”, pàg.119, a partir de les dades del bisbat d'Urgell, assenyalava que el 50% del delme anava pels rectors de les parròquies, el 4% pel bisbe, el 17% pels capítols i els canonges, el 12% pels monestirs i convents, i el 4% pels beneficiats), no sembla doncs, massa encertada la opinió de Gaspar FELIU: “La qüestió...”, pàg.1: “només una mínima part arribava als seus teòrics destinataris, els rectors i pobres de cada poble”.

⁸¹⁹ Vegeu la llarga sèrie estudiada per Josep M. FRADERA: “Evolució del delme i les finances de Santa Maria de Mataró, 1727-1835”, dins *Ier. Col·loqui....*, pàg.247-269, que confirma la seqüència que apuntem.

⁸²⁰ Document amb data de 27 de juliol de 1814 (AHCS, lligall 99, expedient núm.57).

⁸²¹ Vegeu l'Annex III.13.

los recursos y penas que las Leyes vigentes prescriban contra esta clase de deudores, a quienes únicamente la malicia y el olvido de sus deberes pueden retraer de tan sagrada obligación."⁸²²

Al seu torn els batlles, sovint amb desgana, feren saber als pobles que:

*"Para evitar las continuas reclamaciones de los interesados en la percepción de diezmos, noveno y excusado debiendo continuar por ahora sin ninguna innovación el pago de dichas prestaciones por no haber decretado las Cortes cosa en contrario, ha resuelto de acuerdo con la Diputación Provincial que se repita a los Pueblos de la Provincia, la orden conveniente para que cumplan la obligación de satisfacerlos sin pretextos ni efugios."*⁸²³

No sembla que la normativa tingués massa èxit, doncs, el mes de juliol el col·lector dels delmes de l'Hospitalet Esteve Martí es queixava al batlle que els pagesos "*van recogiendo, y llevándose las Garbas a toda prisa*" sense que les autoritats municipals hi intervinguessin⁸²⁴.

El mes d'octubre, malgrat les ordres, continuaven arribant nombroses representacions a les Corts dels perceptors dels delmes, com la de la Junta de Delmes d'Àvila que es queixava que els pagesos "*se retraen de pago y de hacer entrega de ellos en las cillas, sin que basten las exhortaciones de los párrocos, ni las providencias de la Junta, para evitar un mal de tanta trascendencia*". Com destacava el Secretari d'Hisenda: "*son continuas las quejas de los cabildos y arrendadores de los ramos de noveno y excusado*", per això demanava a les Corts que adoptessin alguna mesura, ja que "*la soberanía del Congreso únicamente podría atajar tan graves males por medio de providencias generales y rigurosas*"⁸²⁵.

Paral·lelament als diaris barcelonins Diario de Barcelona i Diario Constitucional, s'iniciava una polèmica sobre la necessitat o no d'abolir els delmes. Una polèmica en la qual intervingué un anònim "*defensor del arado*" que es mostrà totalment contrari als delmes, argumentant que era una contribució que només carregava sobre la pagesia, i que, en tot, cas calia substituir-lo per una contribució general que pagués tothom en funció dels seus guanys:

⁸²² Textos inclosos dins la circular del subdelegat d'Hisenda de Tarragona, Luís de Creeft, amb data de 20 de novembre de 1820 (AHMR, lligall 9.6.5.09). Vegeu una nota general a FELIU: La clerecia..., pàg.105-110, que assenyala, en relació als aixecaments reialistes que "*l'empobriment de molts rectors havia d'anul·lar l'ajuda que aquests podien prestar en cas de necessitat als pobres de llur feligresia*" (pàg.109).

⁸²³ Circular del batlle de Manresa als pobles del Partit amb data de 24 de setembre de 1820, fent-se ressò d'una circular del Cap polític de 23 de setembre. Amb data d'11 de novembre de 1820, el Cap polític insistia que malgrat la representació que havia fet la Diputació catalana a les Corts reclamant l'abolició dels delmes, cosa que hauria provocat un augment de les resistències al seu pagament "*teniéndola por cosa decidida, los contribuyentes se retraen de su pago*" (AHCM, lligall 60).

⁸²⁴ Reproduïda per POBLET: "Societat i política...", pàg.72.

⁸²⁵ DSC, 1820, t.III, pàg.1.763-1.764, sessió 107, de 19 d'octubre.

*“El labrador, el menestral, el comerciante, y todo español, para acudir a sus obligaciones, vende sus frutos, artefactos, géneros, y efectos de todas clases; y este sistema económico, legal y justo debe indispensablemente guardarse para cubrir el cupo de toda contribución que se señale, y de esto han de nacer las ventajas de la Nación, y la virtud, propiedad, prudencia y sinceridad de todo plan de economía una vez apoyado por la sabiduría de las Cortes”*⁸²⁶.

Pel que fa als censos demanava que tant aquests com els contractes emfitèutics continuessin vigents *“por ser de notoria utilidad al estado, al público, y al particular”*, tot i que fent el censos redimibles *“dirigidos a facilitar los traspasos y circulación, a lo que también dará un impulso de toda equidad la extinción de laudemios anteriores o posteriores”*, ja que *“el rigurismo y usuras intolerables de los laudemios, tercios y feriscapios manifiesta la urgencia de suprimirlos para siempre”*⁸²⁷.

Des de l'inici del Trienni hi havia propostes per a suprimir el delme totalment, tant de diputats com el català Guillem Oliver⁸²⁸, com d'ajuntaments que com els de Barberà i Pira sol·licitaven *“la abolición de diezmos”*⁸²⁹, i fins i tot de particulars que demanaven el mateix⁸³⁰. A començaments d'agost de 1820 el diputat Díaz de Morales presentà a les Corts una exposició de l'ajuntament de Reus que, en nom d'aquesta ciutat

⁸²⁶ INDICACIÓN reverente en respuesta a varios periódicos sobre diezmos, censos y laudemios y sobre desmembración gratuita de temporalidades, extinción de señoríos dominicales, y reducción a redimibles los censos perpetuos. Por un ciudadano laico de su propio muto, a beneficio común y del azador, Barcelona, Imprenta de Josep Torner, 1820, pàg.14 per la cita (ACD, lligall 7, núm.62). La mateixa opinió expressa en un detallat estudi., centrat a Castella, Serafín LEZAMA: Exposición que hace al Soberano Congreso el ciudadano ... Sobre el perjuicio que a la agricultura española causan el medio diezmo, la primicia y demás cargas que le están impuestas, Madrid, Imprenta de Cosme Martínez, 1822 (BN: VE-605-09), on acabava demanant *“la abolición del medio diezmo, primicia, imposición de millones con todos los demás gravámenes que exclusivamente cargan sobre la industria agrícola. [...], siendo indispensable que cada ciudadano contribuya en proporción de sus haberes”* (pàg.51). Vegeu també el DISCURSO político sobre la abolición de los diezmos, Còrdova, Imprenta Nacional, 1820, que els defensava: *“la clase agricultora no ha necesitado jamás de este alivio para enriquecerse, ni tampoco se empobrecerá con esta carga. El labrador sin pagar diezmos abundará más en granos, y otros frutos; pero ¿será más feliz? ¿Podrá venderlos con más estimación? ¿Les dará más pronta y fácil salida en su concurrencia con los extrangeros? He aquí un problema que se resuelve erradamente para fundar la abolición de diezmos y su aprendida oposición a la prosperidad pública”* (pàg.16).

⁸²⁷ INDICACIÓN reverente..., pàg.6-7.

⁸²⁸ Diario de Sesiones, 1820, vol.II, núm.92, de 4 d'octubre, pàg.1.410. Vegeu, a més, la proposta feta pels diputats Salanot, Ochoa i Medrano a Diario de Sesiones, 1820, vol.I, núm.17 de 21 de juliol, pàg.229-230. Cal deixar constància que l'any 1837 el diputat català del Trienni, Juan de Balle, es manifestà partidari de no eliminar el delme: Informe que sobre la memoria para la supresión del diezmo leída a las Cortes por el Excmo. Sr. secretario del despacho de Hacienda, D. Juan Álvarez y Mendizábal dió el letrado Dr. D. Juan de Balle, Barcelona, 1842: *“Pero cuando a pesar de estas reflexiones se estimase justa la supresión del diezmo, siempre debería recompensarse a los dueños particulares de la pérdida de lo que legítimamente les pertenece, y de lo que no puede privárseles sin cometer una atroz injusticia”*, i afegia era millor mantenir el delme perquè els impostos que el substituïran serien pitjors, tot i que l'any 1821 havia votat a favor de la reducció del mig delme.

⁸²⁹ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.286, sessió 58, de 26 d'abril.

i d'altres pobles de la comarca, sol·licitava “*al Soberano Congreso que quite la contribución onerosa del diezmo, porque estos son los deseos y la opinión manifiesta de todos los moradores de este vecindario*”⁸³¹. A finals de la legislatura de l'any 1820, els diputats Salanot, Gascó, Ochoa i Medrano presentaren a les Corts una proposició demanant “*la abolición de décimas y primicias*”, i que “*el déficit que resulte de la abolición [para mantener el clero] suplirlo por reparto entre todas las clases del Estado en proporción de sus haberes sin distinción*”. El mes de març, al obrir-se la legislatura de l'any 1821, els mateixos diputats reclamaren una resposta a la seva proposició, alhora que assenyalaven que aquesta mesura era la millor per evitar la contrarevolució:

*“Por muy acertada y ejecutiva que sea la providencia que adopte el Congreso [contra las conspiraciones contra el sistema constitucional], ninguna más útil al objeto, ni de más pronto efectos en la clase de auxiliar, que la abolición de diezmos en el día. Ella decide en favor del sistema constitucional a la clase más fuerte y numerosa, y que forma la opinión sólida de la Nación, la que puede vacilar si no se verifica o se retarda la declaración de la abolición, que causará otro efecto no menos saludable, de hacer desaparecer la principal causa de la insistencia de los males para destruir el sistema.”*⁸³²

Des de Catalunya diferents ajuntaments enviaren mostres de suport a la supressió del delme i dels senyorijs. Així els ajuntaments de Valls, Puigpelat, Bellavista, Casafont, Alió, Nulles i Vallmoll, enviaren el mes d'abril de 1821, a través de la Diputació catalana, un escrit a les Corts reclamant “*que se apruebe el dictamen de la comisión de las Cortes sobre Señoríos que está discutiéndose*”⁸³³. L'ajuntament de Mataró felicità les Corts per l'acta de 24 d'abril sobre dominis, i demanava una ràpida aprovació de “*la supresión de diezmos*”⁸³⁴.

Algunes propostes sorgides del mateix entramat constitucional, com la de la Diputació de Girona fins i tot arribaren a proposar el manteniment del delme, però pagat pels pagesos a l'ajuntament i d'aquest fons treure els diners per mantenir el clergat, una part de la contribució territorial i altres despeses dels ajuntaments:

“Había concebido la idea de asegurar la dotación a los Párrocos por medio de un encabezamiento o contrato particular con los mismos de cierta cantidad fija de frutos reservando lo restante del producto del diezmo que en tal caso se pagará entero, para

⁸³⁰ Hi ha una presència constant d'aquestes sol·licituds al Diario de Sesiones de la primera legislatura i a l'ACD, “Expedientes Generales”. Vegeu, a més, CANALES: “Los diezmos...”, pàg. 151-156 i FELIU: “La qüestió dels delmes...”.

⁸³¹ Exposició amb data de 10 d'agost de 1820 (DSC, 1820, t.I, pàg. 718, sessió 56, de 30 d'agost).

⁸³² DSC, 1821, t.I, pàg. 472-473, sessió 17, de 14 de març.

⁸³³ ADB, lligall 20, expedient 1. La Diputació va trametre a les Corts la sol·licitud el 14 d'abril de 1821. Es presentà el dia 24 d'abril (DSC, 1821, t.II, pàg. 1.245, sessió 56).

⁸³⁴ Amb data de 23 de maig de 1821 (ADB, lligall 20, expedient 1).

satisfacer la contribución territorial; había proyectado sacar de este fondo las dotaciones de Maestros de primeras letras y la mayor parte de los gastos municipales."⁸³⁵

Però també hi havia propostes contràries, al·legant que, per exemple a Catalunya el delme era una prestació derivada de contracte emfitèutic⁸³⁶. L'advocat barceloní Francesc Ros defensava que calia diferenciar el delme eclesiàstics de les rendes decimals que cobraven els particulars, ja que si bé les primeres podien desaparèixer les segones eren equiparables a qualsevol altre renda dominical, i fonamentava la seva defensa en la sentència arbitral de Guadalupe de 1486 i la pragmàtica de Ferran el catòlic de 1510. Tot plegat el portava a concloure que la història i la llei demostraven "*no ser los diezmos de Cataluña espiritualizados, ni en consecuencia poderse bajo de esta calidad, comprender en el proyecto de extinción, por ser fruto de contratos emfitéuticos y libres, y premio de la propiedad cedida y abdicada por parte de los Dueños de las mismas heredades y territorios*". Per la seva banda, els propietaris laics dels delmes a Catalunya presentaren diverses exposicions a les Corts per tal de consolidar els seus drets, com a drets de propietats, és a dir com a censos. Exposicions col·lectives com la que assenyalava que calia prendre mesures "*para prevenir la ruina y despojo de sus rentas y de sus derechos de propiedad, sobre que afianzaban su subsistencia*", o individuals com la que presentà Joaquim de March i de Bassols, veí de Barcelona, al·legant que el seu avi havia comprat a Carles III tots els delmes, senyoriis territorials, censos, parts de fruits, lluïsmes i altres drets que percebien els jesuïtes a Catalunya per 300.000 lliures (3.200.000 rals), i que molts d'aquests drets foren venuts pel seu pare, i per tant demanava que en cas d'abolir-se els delmes una indemnització:

*"Y como de abolir los diezmos quedaría la familia del exponente reducida a la mayor miseria, y está obligado a reintegrar a los compradores de los diezmos las cantidades que percibió su padre, pedía a las Cortes lo tuviesen en consideración, para que en tal caso se le reintegre de lo que desembolsó en metálico"*⁸³⁷.

Des de que arribaren les primeres propostes relatives a l'abolició del delme o a la seva reducció els impagaments encara es generalitzaren més, com assenyalava Manuel Lasala, responsable de la casa Cortadellas que tenia arrendats els drets senyoriels de la

⁸³⁵ Carta de la Diputació de Girona a les altres diputacions catalanes amb data de 8 de juliol de 1822 (AHG-ADG, caixa 1).

⁸³⁶ "Breve exposición histórico legal demostrativa de ser la maior parte de los diezmos de Catalunya, prestaciones dominicales derivadas de establecimientos emfitéuticos o de contratos libres de Particulares a Particulares, en uso del Sagrado derecho de Propiedad que tanto se respeta en la Constitución", exposició feta per Francisco Ros, advocat de Barcelona, 1820 (manuscrit a l'AHPL, caixa 1427).

⁸³⁷ DSC, 1820, t.III, pàg.1.622, sessió 102, de 14 d'octubre.

“Por la desmoralización de los Pueblos en el pago de los derechos y odio mortal a sus Señores. Ya de algunos años a esta parte iba en progreso este mal, pero desde que se hizo la primera proposición en las Cortes de extinguir los diezmos se ha aumentado de un modo increíble hasta negarse absolutamente muchos Pueblos al pago del Diezmo, censo y derechos de militares. En Bellpuig no lo han negado, pero si ha disminuido mucho el de cosecha no obstante de haber sido bastante buena y temo que ya tengamos novedad en la de vino y azeite, siguiendo el exemplo de muchos otros Pueblos que pretenden que los diezmos proceden y tienen su origen en Cataluña de los Señoríos Jurisdiccionales abolidos, y así es que empiezan ya en Bellpuig mismo a negar el pago de los censos.”⁸³⁸

I el mateix Lasala assenyalava les dificultats per cobrar el delme al Vendrell que la casa Cortadellas tenia arrendat al monestir de Sant Cugat del Vallés:

“No obstante que la cosecha de vino ha sido la mayor que nunca se haya visto, apenas se ha recogido de diezmo lo mismo que el año pasado que fue corta, y si se ha recogido tanto es porque muchos no sabían donde ponerse la vendimia y calcula que habían defraudado sobre 500 cargas.”⁸³⁹

Finalment, a començaments de juny el Duc de Medinaceli accedí a renegociar el contracte d'arrendament de drets de la baronia de Bellpuig i Linyola amb la casa Cortadellas, establint uns acords força semblants als que establiren d'altres arrendataris amb altres cases senyoriales, com assenyalava Manuel Lasala:

“Despues de la surtida habem transigit ab la Casa del Duch en los termes a poca diferencia que han fet los demás Arrendataris, és dir un abono considerable per lo que se ha deixat de cobrar, y suspender lo pago de la tersa de Maig fins a que estiga sancionat o no lo decret de Señoríos y Delmes, en qual últim cas la pagariam (cosa que està ben lluny) y en lo primer quedarà rescindit. Entretant se continuarà en la percepció de fruits per lo arrendatari sens ferhi novetat ni sens exposar-se ni fer forsa als Pobles; be que arribe de ple est cas ja estarà allò decidit.”⁸⁴⁰

Però, dos dies després d'escriure aquesta carta, el 8 de juny, Lasala escrivia al procurador del Duc, Cayetano Solera, que com a conseqüència de l'aprovació del Decret de les Corts sobre Delmes, restava rescindit el contracte d'arrendament dels drets senyoriales de les esmentades baronies⁸⁴¹. Això provocà un nou conflicte perquè el procurador del Duc insistí que malgrat que només es cobrés la meitat del delme havia de continuar l'arrendament encara que reduint-lo a la meitat, cosa que no acceptava perquè

⁸³⁸ El mes de maig l'apoderat de la baronia de Bellpuig i Linyola presentà una denúncia contra la casa Cortadellas per impagament del primer terç de l'arrendament de drets senyoriales (vegeu les cartes de Manuel Lasala a Cayetano Solera de Barcelona, amb dates de 12 i 29 de maig de 1821 -CA-50, fol.308-313 i 332-333-, la primera reproduïda a l'Annex III.9). Vegeu també Ramon PLANES: L'arrendament de les prestacions pageses de caràcter feudal: consideracions sobre la figura del petit arrendatari del segle XVIII, Lleida, 1985 i ARNABAT: Vins..., pàg. 18-28.

⁸³⁹ Carta a Andrés de Casaus amb data de 21 d'octubre de 1820 (CA-47, fol.804).

⁸⁴⁰ Carta de Manuel Lasala a Antoni Tudó dels Masos de Mora, amb data de 6 de juny de 1821 (CA-50, fol.343).

⁸⁴¹ Carta de Manuel Lasala a Antoni Tudó, amb data de 8 de juny de 1821 (CA-50, fol.356).

“est any a pesar de la rebaixa se pagaran mal los delmes”⁸⁴², tot que davant el representant del Duc argumentava que:

*“El derecho que nosotros teníamos como Arrendatarios para recaudar los diezmos no estaba delegado por S.E. como propietario de los mismos y no pudo estar en la intención de las Cortes imponer esta obligación a un eventual recaudador sino al principal perceptor. Así lo han entendido varios Señores que eran decimadores y entre otros la Casa del Exmo. Sor. Duque de Medinaceli, así como que los arriendos pendientes en virtud de aquella providencia quedan rescindidos de hecho y de derecho y baxo la firme persuasión en que estamos nosotros de que así es y así procede, podrá V. tomar las providencias que estime acerca de la recolección del medio diezmo de las Baronías de Bellpuig y Liñola sobre la qual entendemos quedar nosotros exentos de toda responsabilidad.”*⁸⁴³

Finalment, a mitjan mes d'octubre s'arribà a un acord de rescissió de l'esmentat contracte d'arrendament⁸⁴⁴. Però el darrer terç de 1822 s'originà un nou conflicte, aquest cop al voltant de l'arrendament dels drets de la quadra de Vilanova al Priorat, ja que la casa Cortadellas argumentava que degut a:

*“La ocupación de toda la rivera de Ebro y Priorato por los facciosos y particularmente la quadra de Vilanova. [...] impidieron forzosamente la recolección de los frutos de Otoño e invierno y la reciente posesión de Tortosa por los facciosos [11 de juny de 1823] imposibilita igualmente la de la estación presente, resultando que ha existido y existe una fuerza mayor irresistible e inevitable que no permite hacer uso de la cesión de frutos que me hizo S.E. por la escritura de arriendo, en cuya consecuencia cesan naturalmente por mi parte las obligaciones del contrato, pues que no se han cumplido ni podido cumplir las que en el mismo se impuso S.E.. No es culpa suya, pero tampoco mía y por consiguiente vuelvan las cosas a sus primitivo ser y estado.”*⁸⁴⁵

Les dificultats dels rectors per cobrar delmes i primícies està perfectament documentada durant el Trienni liberal a Catalunya⁸⁴⁶, fins al punt que el mes de març de 1821 el Cap Politic es queixà al govern dels “desórdenes que se notan en el pago de diezmos y otras prestaciones”⁸⁴⁷. La resistència era tant forta que, a Sitges, fins i tot el rei es veié obligat a manar “ingresar en el acervo común todos los diezmos y primicias sin distinción alguna y particularmente el procedente de la villa de Sitges”, malgrat tot,

⁸⁴² Cartes a Josep Esteve de Falset, amb dates de 12 i 16 de juny de 1821, vegeu també la que en data de 13 de juny envia a Antoni Villafranca (CA-50, fol.365, 374-375 i 397-398).

⁸⁴³ Carta a Cayetano Solera, amb data de 12 de juny de 1821. A començaments d'agost encara continuaven les discussions per la forma de rescindir el contracte d'arrendament (CA-50, fol.371-372 i 473-474).

⁸⁴⁴ Cartes d'Antoni Satorras a Cayetano Solera, amb dates 13 d'octubre i 7 de novembre de 1821 (CA-50, fol.580).

⁸⁴⁵ Carta d'Antoni Satorras a Joaquin Mohino comptador de la casa de Medinaceli, amb data de 21 de juny de 1823 (CA-51, fol.345-346).

⁸⁴⁶ ADiocB, caixa “Delmes i drets d'estola...”. Vegeu FELIU: “La qüestió...”; CANALES: “El diezmo...”, pàg.250-260; COTS: “Aproximació...”; GUTIERREZ POCH: “El Trienni...”, pàg.172; VALLS: Cronologia..., pàg.245-246; i ARNABAT: Liberals..., pàg.89-95 i mapa 5 (Olivella i Sitges - Garraf-, Masquefa, Odena, La Llacuna, Piera, Pierola -Anoia-). També Calaf (“Actes de Calaf”, sessió de 2 de juliol de 1822 a l'ADB, lligall 81, expedient 1).

⁸⁴⁷ Queixa recollida a la circular de l'Intendent de Catalunya de 25 de març de 1821.

la resistència continuà durant el Trienni i la dècada ominosa⁸⁴⁸. El capítol de Barcelona es queixava “*de la falsa idea que maliciosamente han concebido muchos pueblos de que la Constitución les exime del pago de diezmos*”, cosa que feia molt difícil el seu cobrament a Badalona, Sitges, Sant Joan d’Espí, Santa Coloma de Gramanet, Terrassa, Sabadell⁸⁴⁹. Les queixes dels rectors sempre anaven en tres direccions: primera, hi havia una resistència generalitzada al pagament, tal i com amargament assenyalava el rector de Castellví de la Marca (Alt Penedès): “*algunos cosecheros he sabido que no quisieron pagar Diezmo ni Primicia*”⁸⁵⁰, en molts casos els pagesos argumentaven que el delmes eren “*una prestación procedente de señorío y como tal abolida por el Decreto de Cortes Generales y extraordinarias de seis de agosto de mil ochocientos once*”⁸⁵¹; segona, la generalització de l’impagament es deu a la propaganda que fan determinats sectors socials, en paraules del rector del Vendrell, “*falsos predicadores (que son bien conocidos) que van influyendo a la gente de bien diciéndoles que es una tontería pagar el diezmo y primicia, que si [no] pagan, el Gobierno no les obligará a pagar*”⁸⁵², que a més s’associen a les classes dominants locals -per exemple a Pierola un dels principals instigadors de la resistència serà el pagès benestant Miquel Subirats que acabarà emparentant-se amb la noblesa a finals del XIX-⁸⁵³; i tercera, les resistències tenen el vist-i-plau de les autoritats municipals.

El conflicte de Piera és significatiu d’aquesta tipologia, ja que demostra perfectament el suport de les autoritats locals als que es negaven a pagar els delmes, mentre les autoritats provincials i centrals donaven la raó als arrendataris i perceptors i manaven “*la continuación en el pago de diezmos*” (Decret de 21 d’octubre de 1820), com es veu clarament en la queixa a l’Audiència del batlle de Piera, Pau Ysart, de que el Cap Polític hagi intervingut en el conflicte, “*de cuyas resultas ha sido atropellado José Junyent con arrestos y otro labrador llamado Ferrán obligado con penas a pagar el diezmo, mezclándose este Jefe en un asunto que solo corresponde a este Alcalde en*

⁸⁴⁸ Circular del Cap Polític de Catalunya, Juan Munariz, a l’ajuntament de Sitges, amb data de 12 de març de 1822, que reproduïa una Reial Ordre de 24 de febrer de 1822. Més informació a l’Arxiu de la Corona d’Aragó (ACA) “Reial Audiència”, Secció General, Registre 1.423, expedient 320 (caixa 29). Documents solts sobre el tema, l’any 1822 a l’AHS, caixa I.1.2. (12 de març i 13 d’abril).

⁸⁴⁹ FELIU: “La qüestió...”, amb altres exemples dels altres bisbats catalans.

⁸⁵⁰ ADiocB, carpeta “Delmes i drets d’estola...”.

⁸⁵¹ Argumentació dels pagesos de Pierola, Piera i Masquefa davant la justícia, document notarial citat per VALLS “La rabassa morta...”, pàg.94.

⁸⁵² Carta de Josep Freixas, amb data de 20 de desembre de 1820 (“Delmes i drets d’estola...” a l’ADiocB).

calidad de Juez de 1ª Instancia.” Per la seva banda, l’abadessa del monestir de Pedralbes, perceptora del delme, es queixava del comportament del batlle de Piera: “*por no haber querido obedecer las órdenes del Jefe Político para que auxilién el pago del diezmo al Monasterio y haberse mostrado parcial.*”⁸⁵⁴

Però no fou només el clergat qui tingué problemes per recaptar el delme. Els senyors laics també tingueren força dificultats per cobrar-los, com es queixava l’arrendatari dels delmes del Duc de Medinaceli, ja que els pagesos “*han pasado a recoger sus granos de la presente cosecha, de sus tierras de aquel término, llevándoselas a sus casas sin contribuir al diezmo, y hay otros varios que deniegan pagarlo en estos críticos días, en que van trillando su grano, sin que para ello tengan razón alguna capaz de afianzarles en lo más mínimo tan descomunal reticencia*”. L’arrendatari deixava clar que “*este arrendatario y a su Excelentísimo Principal, pues a este se le atentaría su más legítima propiedad, y a mí se me privaría, si de la cobranza de unos frutos en parte pagados y que forman la de mi propiedad, al tiempo que se perjudicaría a la Hacienda Pública por la participación que disfruta de estos diezmos.*”⁸⁵⁵ En el cas de Canyelles, els pagesos es resistien a pagar la Tasca al baró de Canyelles perquè han “*creído en que no debe pagarse tal tasca mediante las declaraciones de S.M., [y] las Cortes*”⁸⁵⁶. Al camp de Tarragona els arrendataris del delme, excusat i novè també es queixaren per l’impagament d’aquests drets⁸⁵⁷.

El mateix passava a Piera i Castellterçol, en aquests casos però els principals perjudicats eren els arrendataris que havien signat un contracte per pagar però ells no cobraven dels pagesos, i els principals beneficiats els terratinents d’aquestes poblacions

⁸⁵³ Vegeu VALLS: “La rabassa morta...”, pàg.96-100.

⁸⁵⁴ Carta de l’abadessa de 5 d’octubre de 1820, en resposta a la del batlle, Pau Isart, (25 de setembre de 1820) en que es queixava del comportament del Cap Polític per les ordres que havia donat manant pagar el delme i autoritzant detencions dels que no ho volien fer (ACA-RA, Registre 1.418 (1820), fol.242v.245). La intervenció del Cap Polític fou força generalitzada, vegeu la circular de Josep de Castellar amb data de 19 de juny de 1820.ACA-RA, Registre 1.418, fol.239-245 i 274 (25 de setembre de 1820).

⁸⁵⁵ L’Alcalde d’Igualada va donar la raó a l’arrendatari i dictà un ban manant el pagament dels delmes (AHMI, lligall 29, expedient 13; 30, exp.8; 33 exp.4 i 35, exp.2, 37 exp.2 i 36, expedients 29, 30 i 31). Per altres conflictes d’aquest tipus al Penedès, vegeu RIBA: La Pobla..., pàg.312-320; TORRAS i RIBÉ: Evolució social..., pàg.85-92 i “El senyoriu d’Orpí. Impacte de la primera llei abolicionista (1811) sobre les relacions entre senyors y vassalls”, dins Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos, vol.VI (1978), pàg.327-348). ROVIRA: Altafulla..., pàg.76-80; ARNABAT: Liberals..., pàg.90-95 (Orpí, Poble de Claramunt, Pierola, Piera, Masquefa -Anoia-; Altafulla -Camp de Tarragona; Canyelles -Garraf-; Vilobí, Sant Sadurní, Lavern, i Subirats, Sant Pau d’Ordal -Alt Penedès).

⁸⁵⁶ Declaració dels pagesos en el judici que se’ls seguí (AJ-AHCVP, P.s.XIX, caixa XIX).

⁸⁵⁷ CARRERA: Historia..., II, pàg.68.

que fins i tot podien ser les mateixes persones. Ho podem exemplificar amb la companyia dels Cortadellas que si bé per una banda havia de pagar menys rendes al senyor per les terres que administrava directament; per l'altra, en la mesura en què eren arrendataris de drets senyoriais, per exemple del Duc de Medinaceli a Falset, es trobaven que s'havien compromès a pagar unes rendes anuals, i ara els pagesos es negaven a pagar als recol·lectors, fent-se "*el bobo com d'altres que pensan no han de pagar res ara*", i paral·lelament el Duc donava llargues a la revisió dels contractes d'arrendament de drets⁸⁵⁸. El mateix els passava per uns drets que cobraven a l'Ajuntament de Santa Coloma de Queralt i que tenia arrendats al comte⁸⁵⁹. A Tivissa els pagesos es negaven a pagar el dret del terratge, malgrat la insistència de la companyia de considerar-lo un dret emfitèutic⁸⁶⁰. La contradicció era important, ja que Francesc Dodina de Calaf, responsable dels béns de la companyia en aquesta zona, es negà a pagar els censos de la Guàrdia, però el seu cap Manuel Lasala li ordenà que "*com sobre lo particular no hi ha res decidit, y per altra part com no nos está be ser los primeros en negarlos, los pagará a son Colector aixís que te 'ls demane.*"⁸⁶¹

Alguns pagesos de la conca d'Odena també es negaren a pagar el delme de l'any 1820 perquè s'estava discutint a les Corts aquest tema. Per això Lasala va escriure al seu corresponsal Mateo Ortega que:

"La proposición hecha en las Cortes y la discusión recaerá en principiar la exención en la cosecha del año que viene. A nosotros que tenemos la desgracia de tener arriendo nos es preciso sufrir las incomodidades que traen los tiempos, siendo una de ellas la de acudir a la Justicia de los Pueblos para que haga pagar a los remitentes, así como a los que son de los censos almenos a unos quantos para probar que no los quieren pagar, y solicitar en su virtud o el abono o la resisión del contrato que será lo mejor, pero que los señores la repugnarán hasta el último extremo."⁸⁶²

Vegeu la reflexió que planteja Manuel Lasala, a Lorenzo Garcías el seu home a Madrid, referint-se a la baronia de Bellpuig:

"Este arriendo que ha sido bueno en otro tiempo y al que más afición ha tenido la casa de Cortadellas va a ser tan fatal como todos los de este época tanto por la baja que han tenido los frutos y que no lleva camino de remediarse, como por la desmoralización de los Pueblos en el pago de los derechos y odio mortales a sus Señores.[...]. Bajo esta inteligencia conocerá V.

⁸⁵⁸ Vegeu la carta de Manuel Lasala a Josep Esteve de Falset amb data de 17 de juny de 1820 (CA-47, fol.507).

⁸⁵⁹ Carta de Manuel Lasala a Geroni Ferrer de Santa Coloma de Queralt amb data de 28 de juny de 1820 (CA-47, fol.541).

⁸⁶⁰ Carta de Manuel Lasala a Josep Esteve de Falset amb data de 15 d'agost de 1820 (CA-47, fol.608).

⁸⁶¹ Carta datada a Barcelona el 20 de setembre de 1820 (CA-47, fol.746).

⁸⁶² Carta de Manuel Lasala a Mateo Ortega d'Odena amb data de 12 de setembre de 1820 (CA-47, fol.728).

quan poco dispuestos estamos a entrar en negocios de esta naturaleza y menos con la anticipación a 4 años y con adelantos a una Casa como la del Conde que es seguramente de las más atrasadas y de más apuros con sus acreedores como sabrá V. a poco que se informe. Yo le aconsejo a V. que no se meta en este o semejante negocio y que deje el campo libre a cualquiera que lo pretenda. Aun añado más y es que nosotros de muy buena gana renunciaremos los 4 años de cosechas que nos faltan percibir, siempre que se nos pague de contado el adelanto de 325.000 reales que hizimos al Conde del qual al fin de este año solo nos habremos reintegrado de una quinta parte.”⁸⁶³

Sovint les queixes per l'impagament d'aquests drets provenien dels propis arrendataris, ja que en aquesta conjuntura del Trienni (preus a la baixa i resistència al seu pagament) eren els que més hi tenien a perdre a curt termini, perquè havien acordat uns arrendaments a uns preus alts, precisament quan els preus agrícoles davallaven i el pagament d'aquests drets seguí el mateix camí⁸⁶⁴.

Davant l'obstinada resistència pagesa a fer efectius els pagaments senyorials, les crides de les autoritats exigint el pagament de delmes i primícies foren incrementant-se a mesura que transcorria el primer any constitucional. La Junta Provisional de la Província, per exemple, manifestava que:

“Habiendo igualmente llegado a mi noticia que por una forzada extensión de los sobre espresados decretos [de 6 d'agost de 1811 i de 19 de juliol de 1813], intentan denegarse algunos cosecheros al pago de los diezmos, faltando de este modo al derecho de propiedad, y perjudicando notablemente a la Hacienda Pública por la participación de que disfruta de los diezmos [...] debe continuarse el pago de ellas sin alteración, en la conformidad que se ha practicado hasta el presente”⁸⁶⁵.

En la mateixa direcció anava una circular del govern manifestava:

“Las frecuentes quejas de sus dependientes en las provincias y algunos arrendatarios acerca de negarse los pueblos al pago de diezmos; se ha servido resolver, que no habiendo hecho las Cortes hasta ahora novedad alguna en el pago de diezmos [...], se ha servido el Rey mandar active la cobranza de diezmos de todos los morosos o resistentes, obligándoles al pago por medio de los recursos y penas que los cánones y las leyes civiles vigentes prescriben”⁸⁶⁶.

⁸⁶³ Carta amb data de 13 de setembre de 1820 (CA-47, fol.733). Amb data de 29 de novembre, Manuel Lasala es dirigia a l'apoderat de la baronia de Bellpuig, Narcís Segarra, sol·licitant la recensió del contracte argumentant que “no pudiendo percibir la cosa arrendada o no percibiéndola en la cantidad y modo establecido en el contrato, cesa este en su esencia y quedan libres ambas partes.” (CA-47, fol.905). Vegeu també les cartes de Manuel Lasala a Ramon Clavé, d'Anglesola, amb data de 6 de febrer de 1821 i a Josep Tudó dels Masos de Mora amb dates de 31 de març i 3 d'abril (CA-50, fol.88, 203 i 209-211), en aquesta darrera assenyalava que “quan al delme de la Baronia nosaltres nos alegrariam que los Pobles se neguessen formalment al pago, pues seria un motiu per rescindir lo arrendament”.

⁸⁶⁴ Vegeu la mateixa opinió a CANALES: “Los diezmos...”, pàg.157-158.

⁸⁶⁵ Ban de 8 de juny de 1820. Una crida semblant del Cap Polític i la Diputació de Catalunya amb data de 23 de setembre de 1820; una altra del Cap Polític amb data de 10 de març i de 19 de maig de 1821.

⁸⁶⁶ Circular de 18 de novembre de 1820. En alguns casos els ajuntaments els feien cas, com a Centelles, i manaven als pagesos que no s'emportessin les garbes de cereals dels camps sense que els col·lectors del delme haguessin passat a comptar-les (“Actes Centelles”, sessió de 8 de juliol de 1821a l'ADB, lligall 81, expedient 6).

A nivell popular, la primerenca Proclama als incautos y sensills paisans acabava dient: *“respecteu los Sagrats Ministres del Altar; pagaulos ab exactitut los Delmes y Primícies, pues que a més de ser preceptes de la Iglèsia, ben merescut ho tenen.”*⁸⁶⁷

A finals de maig de 1821, les Corts decretaren *“la reducció del diezmo de granos y frutos a la mitad de lo que antes se pagaba”* (decret de 28 de maig)⁸⁶⁸, mentre es cercava una font de finançament per a l'Església catòlica. Un problema afegit fou com indemnitzar als partícips seculars dels delmes que provocà una interessant discussió a les Corts en la qual no participà cap diputat català ni a favor ni en contra que fossin indemnitzats, que era el que es proposava amb la venda de béns eclesiàstics⁸⁶⁹. El cert és que els partícips llecs dels delmes no cobraren la indemnització corresponent durant el Trienni, tal i com demostra la queixa del diputat provincial Gironella, assumida per la Diputació de Barcelona, de reclamar al govern *“el reintegro de por el Crédito público del valor de los diezmos tomados a los partícipes legos”*⁸⁷⁰. De fet es convertiren en uns creditors forçats de l'Estat, tot augmentant la seva extensa nòmina.

La decisió de reduir el delme a la meitat fou criticada pels absolutistes, com el vescomte de Martignac, argumentant que el delme era un dels impostos que més bé es pagava per raons de consciència [sic], i que al convertir-lo en un impost estatal, els pagesos deixaren de pagar-lo per considerar-lo una càrrega:

*“Le peuple, en le payant, acquittait à la fois une obligation légale et une dette de conscience, et il allait au devant de ce double devoir. Lorsque la dîme devint une contribution affectée aux besoins ordinaires de l'État, elle ne fut plus regardée que comme une charge, et sa perceptions ne se fit plus, comme celle des autres impôts, qu'avec des difficultés et des embarrats toujours croissans.”*⁸⁷¹

Lluny d'atenuar-se, les resistències al pagament dels delmes augmentaren l'any 1821, quan es reduí a la meitat, ja que molts pagesos deixaren de pagar el delme sencer, tot i que el govern havia manifestat que *“estando ya resuelta definitivamente la reducció del diezmo de granos y frutos a la mitad de lo que antes se pagaba, el*

⁸⁶⁷ Girona, 15 de març de 1820 (un exemplar a la BC, fullets Bonsoms, núm.1.733).

⁸⁶⁸ El decret fou circulat mitjançant una circular de 5 de juny de 1821 (AHMR, lligall 2.6.4.6). Vegeu també l'ofici dels Directors generals de l'Hisenda Pública als Intendents provincials (reproduïda a la circular de l'Intendent de Catalunya als seus subdelegats, el 17 de juny de 1821) ordenant que a partir d'aquest any no *“proceda a arrendar los frutos de las casas diezmeras, ni de los ramos del noveno y tercias, ni a recaudar las demás partes decimales que por gracias Pontificias correspondían al Estado, por estar aplicada exclusivamente la mitad del diezmo a la dotación del clero y del culto”*. Una altre circular del mateix caire, datada el 5 de juny de 1821 i signada per Antonio Alonso.

⁸⁶⁹ El debat es realitzà durant la legislatura extraordinària de 1821-1822.

⁸⁷⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 14 de novembre de 1822, fol.280.

⁸⁷¹ MARTIGNAC: Essai..., pàg.225-226.

*Gobierno comunique inmediatamente las órdenes oportunas para que el pago de los diezmo del año mil ochocientos veinte y uno se haga de la mitad de lo que se ha exigido hasta ahora.*⁸⁷² Davant d'aquesta creixent resistència sovintejaren els requeriments del Cap Polític als ajuntaments perquè intervinguessin i reduïssin les resistències. No sembla però que fes cap efecte aquest tipus de intervencions, cosa que obligà el Cap Polític de Catalunya a queixar-se al rei sobre *“los desórdenes que se notan en el pago de diezmos y otras prestaciones”*, i el rei li manifestà que els pobles havien de continuar pagant i que si tenien alguna queixa l'havien de dirigir a la justícia⁸⁷³.

Els principals perjudicats per aquestes resistències eren les Junes Diocesanes que, com la de Tarragona a finals d'octubre de 1822, es queixaven de les dificultats per recaptar el mig delme:

*“Desde que se ha generalizado la opinión de que no es Dios, ni Jesucristo, quien manda el pago de estos diezmos, ello es que perdida aquella especie de religiosidad con que antes esto se miraba, los de conciencia más ajustada parece la han ensanchado sobradamente en la materia, y la Junta prevé con dolor uno de los extremos, o que el pago se reduzca a poco más de cero, o que tenga que formar expediente para casi cada uno de los pagadores.”*⁸⁷⁴

El Cap polític a instàncies de les Junes Diocesanes es veié obligat a dirigir-se als ajuntaments amenaçant-los per la cobertura que donaven a les negatives a pagar el mig delme:

*“Siendo repetidísimas las quejas que ha dirigido a este Gobierno Político las Juntas Diocesanas de la Provincia por falta de pago del medio Diezmo del año 1821 que se experimenta en muchos pueblos, y por la indiferencia con que miran muchos Alcaldes Constitucional la inobservancia de los decretos de Cortes que rigen en la materia; y atendiendo a que de no verificarse la recolección del citado medio Diezmo, no pueden las referidas Juntas Diocesanas atender a la precisa y decorosa subsistencia del Clero, lo que origina gravísimos perjuicios, y cede en descrédito de la Nación; encargo a V.SS muy estrechamente que tomen las más enérgicas providencias para que se dé el debido cumplimiento al decreto de las Cortes de 29 de Junio del año próximo pasado, y para que ausilien a los Colectores de dicho Diezmo, en cuanto esté en sus facultades, en el desempeño de su comisión; teniendo entendido que de no hacerlo así me veré en la precisión de proceder contra los morosos con todo el rigor de las leyes.”*⁸⁷⁵

La Junta Diocesana de Barcelona oficià als seus rectors, el maig de 1822, que *“en el caso inesperado de que algún pagador de diezmos o antiguo perceptor del todo o parte [de] ellos se negase o resistiese a entregar los que le correspondan [...], los Curas-Párrocos como Colectores de la Junta reclamaran todos los auxilios necesarios del Alcalde*

⁸⁷² Decret de 29 de maig de 1821, circulat a Catalunya per l'Intendent el 5 de juny de 1821.

⁸⁷³ Circular de 4 d'abril de 1821, del subdelegat d'Hisenda del corregiment de Vilafranca, Carlos Salvador, als pobles.

⁸⁷⁴ Exposició amb data de 31 d'octubre de 1822 reproduïda per ROVIRA: “La Junta...”, pàg.33.

⁸⁷⁵ Carta del Cap polític de Tarragona a l'ajuntament de la ciutat amb data de 22 de juny de 1822 (Acuerdos, 1822-II, vol.28, sessió de 5 de juliol, doc.377, AHMT)

Constitucional hasta el de embargo de frutos en suficiente cantidad.” El mes d’agost i veient els minsos resultats de la col·lecta del mig delme, la Junta Diocesana exigí als seus rectors que cobressin el mig delme sense cap excusa ja que *“habiendo cesado por las declaraciones de las Cortes y del gobierno todas las dudas y pretextos con que muchos se resistían a pagar esta contribución.”*⁸⁷⁶

Tot plegat obrí la discussió a les Corts sobre si aquest mig delme era suficient per a mantenir el clergat. El diputat català Agustí Torres ho qüestionà, i per això proposà que es mantinguessin en poder de l’Església altres béns que alguns diputats proposaven d’utilitzar per indemnitzar els partícips llecs, ja *“que la congrua dotación del clero y del culto es de derecho natural y divino, nadie lo ha negado hasta ahora. Por otra partes según dice la Constitución política de la Monarquía, la Nación española se ha obligado a proteger la religión católica apostólica romana, única verdadera.”*⁸⁷⁷ Torres argumentava que l’any 1808 les Corts havien assenyalat que el valor del mig delme era de 310 milions, però que ara s’hauria reduït a la meitat, és a dir a 155 milions de rals; a més calia afegir-hi que les resistències al pagament del delme s’havien estès i això significava que es cobrava una tercera part menys que abans. En total, doncs, quedarien uns 95 milions que, un cop deduïts els 30 milions de contribució assenyalats al clergat i altres impostos, quedaven en 65 milions de rals. Seixanta-cinc milions que havien de repartir-se entre uns 25.000 eclesiàstics (dels 35.000 que hi podria haver-hi), cosa que feia que toquessin a cada un, uns 2.600 rals anuals. Afegia, prenent l’exemple de Catalunya, que encara que s’afegissin al mig delme els mitjos delmes dels partícips seculars, l’Església hi sortia perdent, doncs abans l’Església tenia el 66% del total del delme, al qual havia de restar-se el novè i l’excusat (un 20%), amb el qual restaven a mans de l’Església el 53%; aquesta diferència del 3% respecte de la situació actual amb el mig delme representava cinc milions de rals.

El mes de juny de 1822 es formà a les Corts una Comissió especial per tal d’estudiar *“la dificultad de cobrar la contribución del clero en Cataluña a causa de que los diezmeros y partícipes legos resisten la entrega del medio diezmo y primisia, sin embargo de haber dispuesto el Gobierno que el Intendente activase las cobranzas por los medios que*

⁸⁷⁶ Circulars de la Junta Diocesana de Barcelona als seus rectors, amb dates de 31 de maig i 12 d’agost de 1822. (ACPV-MV).

⁸⁷⁷ DSC, ext.1821-1822, t.III, pàg.1.721-1.724, sessió 107, de 10 de gener. Per aquesta qüestió vegeu MONTOLIO HERNÁNDEZ: “El medio diezmo ...”.

están a su alcance.”⁸⁷⁸ Les Junes Diocesanes de Girona i Vic s’havien queixat a les Corts dient que “*más de 15 pueblos que no solo resisten pagar el medio diezmo de los legos sino también el que verdaderamente correspondía al Clero, y en Vich aun deducen con autoridad de los Alcaldes del medio diezmo las tercias de catastro que adeudaban los diezmadores legos.*” La Comissió de les Corts va dir que des de 1572 per les butlles de Papa Pio V i Gregori XIII, “ *fueron comprendidos en la gracia del escusado los poseedores laicos y perceptores de diezmos en Cataluña*”, i més tard respecte als de Tarragona (Butlla de Gregori XIII, de 18 de febrer de 1574), per això aquests delmes calia considerar-los com a pertanyent a perceptors eclesiàstics i per tant ara compresos en l’article 3 del decret de 29 de juny “*que ordena a los seculares poseedores de diezmos en la percepción de rentas y partes decimales que percibían*”, i el mateix pel que fa a la primícia.

El casos de Sitges, Canyelles i Subirats estudiats en un treball nostre, ens donen algunes pistes sobre els protagonistes i el desenvolupament d’aquestes resistències⁸⁷⁹. Pel que fa als protagonistes de les resistències sempre trobem al capdavant a la pagesia benestant, seguida d’una part important de la resta de la pagesia, aquests dos sectors socials compten amb el vist-i-plau, quan no el suport decidit, de les autoritats locals (la majoria d’elles pertanyents als mateixos grups socials)⁸⁸⁰. Per contra el Cap Polític, actuarà de forma decidida contra aquestes resistències, pressionant les autoritats locals i reprimint alguns dels dirigents. Els perceptors de delmes afectats per la resistència són tant eclesiàstics (Sitges), com laics (Canyelles i Subirats). Aquestes resistències ni s’iniciaren ni finalitzaren, en cap dels casos esmentats amb el Trienni, ja que tenien el seu origen a finals del XVIII o començaments del XIX, i perduraren durant la dècada ominosa⁸⁸¹.

Pagesia benestant i senyors s’enfrontaran amb cruessa durant el Trienni, tal i com assenyala Marià Brufau de la casa Cortadellas des de Santa Coloma de Queralt: “*estos [senyors] de Bellprat son uns pillos per carregars als terratinens.*”⁸⁸² El conflicte havia esclatat perquè els Bellprat s’havien apoderat de tota la collita de Josep Mas, afegint que “*haga lo que quiera Mas, que siempre todo ha de ir a parar a las manos de ellos, y que ellos nunca caherán*”, però aquest havia obtingut el suport dels altres pagesos farts de

⁸⁷⁸ ACD, lligall 75, expedient 10.

⁸⁷⁹ Vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.91-95.

⁸⁸⁰ Vegeu un exemple a BADOSA: “*Procs...*”, pàg.412-417.

⁸⁸¹ Vegeu COLOMÉ: *Els Móns...*, pàg.204-205.

les espoliacions d'aquests senyors.

El que ens sembla interessant de ressaltar es que, malgrat l'abolició del mig delme, molts propietaris continuaven cobrant el delme sencer als pagesos que tenien establerts a les seves terres, tal i com demostra la queixa d'un propietari contra el rector de la Santa Creu d'Olèrdola perquè aquest continuava exigint el delme, ja que segons el propietari ell era qui havia de cobrar el delme dels pagesos establerts a les seves terres, i alhora no havia de pagar res a l'Església⁸⁸³. Romero Alpuente, per intentar salvar aquesta qüestió, tot i que referint-se al cas gallec dels foros i sots-foros, proposà en els casos de sots-establiments que els conreadors es quedessin amb la renda que pagaven als senyors, ja que si aquesta passava als primers emfiteutes "*continuasen pagando los últimos enfiteutas colonos gallegos las prestaciones señoriales, las cobrarían para sí, no los señores, sino los que nunca las han cobrado ni han podido cobrarlas para sí, sino solo para los señores de quienes recibieron el dominio útil que trasladaron a los colonos*". S'equivocava Romero Alpuente quan assenyalava que el cas gallec era diferent al català, ja que la pràctica dels sots-establiments estava molt estesa a Catalunya, en tot cas la mesura que proposava hagués beneficiat a la pagesia més pobre, als veritables conreadors a Galícia i a Catalunya, ja que "*el verdadero enfiteuta es el último, porque este es el que lo paga todo con su finca; este el que sufre todos los quebrantos; y este, y no otro alguno, es el que las Cortes han querido fuese aliviado*"⁸⁸⁴. La proposta, però, fou refusada per les Corts.

Tal i com ja hem assenyalat, la resistència al pagament dels delmes continuà durant la dècada ominosa⁸⁸⁵. I fou un dels principals problemes que hagué d'afrontar el règim liberal i que arrossegà durant força anys, essent especialment conflictius al respecte els de 1837 i 1838⁸⁸⁶, en que la resistència del pobles anà en augment tal i com assenyalava la Diputació de Tarragona l'any 1837:

"Mientras que el diezmo fue un impuesto de conciencia, esto es Interin que los pueblos estubieron persuadidos de la justicia de esta contribución, esta se pagaba religiosamente sin necesidad de acudir a medios violentos o estrepitosos, pero después que se ha ventilado tanto esta materia ya por medio de la prensa, periódicos, ya en los debates de la representación Nacional y de otras Corporaciones, a llegado finalmente a convencerse el pueblo de la injusticia de dicho impuesto, tanto por su escorbitancia que por gravitar en los productos en bruto absuelve en algunos puntos la

⁸⁸² Carta amb data de 30 de juliol de 1820 al seu germà Josep Brufau de Barcelona (CA-47, fol.232).

⁸⁸³ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 26 de setembre de 1822.

⁸⁸⁴ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.971-1.972, sessió 93, de 31 de maig.

⁸⁸⁵ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.88-100.

⁸⁸⁶ Vegeu ACD, lligalls 89, expedients 1 i 2, i 92, expedient 3.

cuarta y aun la 3ª parte de los réditos líquidos del mismo labrador, como también porque pesa tan solo sobre una clase de la sociedad y ciertamente la más digna de la protección del gobierno, cuando el objeto a que se destina este impuesto es de utilidad común o general, pues que del mismo modo disfruta del auxilio y consuelos de la Religión el Comerciante y el Artesano que el miserable agricultor”⁸⁸⁷

Esteban Canales assenyala que l'any 1837 la recollecció del delme fou regular a la província de Girona, i dolenta a Barcelona, Lleida i Tarragona⁸⁸⁸. La mitjana del delme recollit els anys 1837-38 a les diferents diòcesis catalanes fou de 10.986.000 rals⁸⁸⁹. Això significa que sobre una riquesa territorial calculada l'any 1799 en 212 milions de rals, el recollit per delme representa un 5,2%. Esteban Canales conclou que la major erosió del delme correspon a aquelles zones de la península “*donde la producción para el mercado se ha desarrollado y se desea comercializar el excedente a fin de invertir el producto de su venta en la compra de otros productos necesarios para la subsistencia y reproducción de la economía familiar*”, i afegeix que “*la difusión de las posiciones liberales contrarias al diezmo durante el Trienio [...] debió minar la fidelidad a esta prestación*”⁸⁹⁰.

III.5.3 L'abolició del règim senyorial

Des del mes d'abril de 1820, uns cops per iniciativa dels pobles i en d'altres per l'ordre de les Corts⁸⁹¹, començaren a desaparèixer els signes de vassallatge dels pobles, tal i com assenyala l'ajuntament de la Llacuna:

“Vuy dia 13 de juny de 1820 en la Vila de la Llacuna. Respecte de Tenir la ordre per via de Gazeta del Decret de S.R.I. Magestat en que se confirma ab lo Decret de las Cors de 20 de maig de 1813 i en que mana: que se tràguian tots los signos de Vasellatge: en sa concequència ha determinat est Ajuntament constitucional lo compliment de Traurer las armes del Senyor dels portals y tirar las forcas a Terra”⁸⁹².

⁸⁸⁷ La Diputació de Tarragona proposava l'any 1837 la substitució del delme per una contribució general que servís per a mantenir el clergat (ACD, lligall 89, expedient 1).

⁸⁸⁸ CANALES: “Los diezmos...”, pàg.173.

⁸⁸⁹ 1.535.000 rals a Barcelona, 1.438.000 a Girona, 1.142.000 a Lleida, 559.000 a Solsona, 927.000 a Tarragona 1.187.000 a Tortosa, 2.380.000 a Urgell i 1.816.000 a Vic (CANALS: “Los diezmos...”, pàg.174-176). Sabem que el delme del bisbat de Tarragona, “*aun cuando no se pague con tanta infidelidad como hasta ahora*” pujava l'any 1820 uns 1.653.333 rals, és a dir s'havia reduït en un 40% l'any 1837 (FELIU: “La qüestió...”).

⁸⁹⁰ CANALES: “Los diezmos...”, pàg.183 i 185.

⁸⁹¹ El text de la reposició del decret de les Corts de 26 de maig de 1813, fet el dia 29 d'abril de 1820, a una circular del cap Polític de 9 de maig de 1820 que manava “*que los Ayuntamientos de todos los pueblos procediesen por si, y sin causar perjuicio alguno, a quitar y demoler todos los signos de vasallaje que hubiese en sus entradas, casas capitulares o cualesquiera otros sitios, puesto que los pueblos de la Nación española no reconocen, ni reconocerán jamás, otro señorío que el de la Nación misma.*”.

⁸⁹² A més de la força s'eliminà el cep i les argolles (document reproduït per VALLS: Cronologia..., pàg.239). Més informació sobre el Penedès a ARNABAT: Liberals..., pàg.95. Per Sant Boi vegeu

Però una cosa eren els aspectes externs i una altra tot l'entramat senyorial que costà força més temps de fer desaparèixer⁸⁹³. Per altra banda, la conflictivitat sobre els drets senyorials venia de lluny, i de forma especialment intensa del darrer terç del segle XVIII i encara més des de les Corts de Cadis, com han demostrat els estudis de Albert Cots a nivell de Catalunya⁸⁹⁴. Una qüestió gens estranya si tenim en compte que a Catalunya un 44% de les terres estaven sota domini senyorial laic, i un 27% sota domini eclesiàstic, és a dir un total del 71%; mentre les terres lliures representaven un 29%⁸⁹⁵. I pel que fa als pobles, un 20,5% estaven sota jurisdicció eclesiàstica, un 31,3% sota jurisdicció baronial, un 2,8% sota jurisdicció mixta i un 4,4% de les ordres militars, és a dir la jurisdicció reial només abastava el 41% dels pobles catalans. Tot i que hem d'assenyalar que les diferències entre els corregiments eren prou importants: així als corregiments de Manresa, Barcelona, Mataró i Vall d'Aran més del 50% eren de jurisdicció reial, mentre que en els de Tarragona i Puigcerdà hi havia una important jurisdicció eclesiàstica, i als

CODINA (ed.): *Llibre de politiqueses...*, pàg.242: “*lo dia 20 de Maig tragneren las Armas del Marqués de la Plaza de Sant Boy de Llobregat*”.

⁸⁹³ Vegeu Francisco J. HERNÁNDEZ MONTALBAN: “La cuestión de los señoríos en el proceso revolucionario burgués: el trienio liberal” dins *Estudios sobre la revolución burguesa en España*, Madrid, 1979, pàg.113-158 i “Absolutismo y crisis del régimen señorial 1814-1833” dins SARASA i SERRANO: *Señorío...*, II, pàg.533-566. També, MATEO DEL PERAL: “Los antecedentes...”, pàg.289-310; Juan P. TORRENTE: “Demostración del acuerdo tácito entre la nobleza y la burguesía de las Cortes de Cádiz a partir del debate y las votaciones sobre la abolición de los señoríos en España” dins *Señorío y feudalismo...*, IV, pàg.447-461. Molta informació, tot i que no estiguem d'acord amb les seves conclusions, a Salvador de MOXÓ: *La disolución del régimen señorial en España*, Madrid, 1965, especialment les pàg.101-136 pel Trienni. Visions més de conjunt a PESET: *Dos ensayos...*, pàg.90-96, i RUIZ TORRES: “Señorío...”, pàg.99-110 i “Crisis señorial...”, pàg.89-128.

⁸⁹⁴ COTS: *Aproximació ...*, “Aproximació ...”, i “Instituciones senyoriales i opinió pública a Catalunya entre 1751 i 1808: una aproximació a partir de l'estudi d'alguns conflictes senyorials”, dins *ICHMC*, I, pàg.292-303. Vegeu també ARNABAT: “Notes...”, i “Protesta...”. I, Pel conjunt d'Espanya vegeu Margarita ORTEGA LÓPEZ: “Algunas formas de protesta antiseñorial en la España de la segunda mitad del siglo XVIII”, dins *Señorío...*, II, pàg.419-439. Un altre exemple a Isabel MORANT: *El declive del señorío*, València, 1984, pàg.183-263 i “Economía y Sociedad en un señorío del País Valenciano: El ducado de Gandía (siglos XVIII-XIX)”, dins *Gandia*, 1978, pàg.43-67.

⁸⁹⁵ CANGA ARGÜELLES: *Diccionario de Hacienda...*, II, pàg.526. Per la importància del senyoriu a Espanya vegeu MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.23-43, que ofereix aquestes dades d'Espanya referides a finals del XVIII: 51% de terres conreades pertanyents senyoriu laic, 17% a senyorius eclesiàstics i 32% a reialenc 28%. Una visió exhaustiva del règim senyorial a Espanya a Esteban SARASA i Eliseo SERRANO (ed.): *Señorío y feudalismo en la Península Ibérica*, 4 vol., Saragossa, 1993. Dins d'aquests volums són especialment interessants Gregorio COLÁS LATORRE: “La historiografía sobre el señorío tardofeudal”, Pegerto SAAVEDRA: “Señoríos y comunidades campesinas en la España del Antiguo Régimen”, vol.I, pàg.51-105 i 427-474; Antonio M. BERNAL: “La transición de la feudalidad en España”, Ramon GARRABOU, Enric TELLO i Enric VICEDO: “De rentistas a propietarios: la gestión de patrimonios nobiliarios en el último ciclo de la renta feudal en Cataluña (1720-1840)”, vol.II, pàg. 515-530 i 567-604.

de Talam, Cervera, Figueres, Girona i Lleida, hi dominava la jurisdicció nobiliària⁸⁹⁶.

Les llargues discussions sobre el decret d'abolició dels senyoriis, i la posterior resistència del rei a ratificar-lo, van contribuir a agreujar la conflictivitat social al voltant dels drets senyoriais, ja que, mentre molts pobles es preniën la llibertat de no pagar censos d'aquests tipus, els senyors o els arrendadors dels seus drets els continuaven exigint, tal i com manifestaven les Corts: "*Varios pueblos de los denominados de señoríos, se quejaron de las exacciones que hacían los llamados señores territoriales, interpretando a su modo los decretos que hablaban de la materia.*"⁸⁹⁷ La primera mesura que es va prendre (decret de 13 d'abril de 1820) va consistir en reposar els decrets de 6 d'agost de 1811 i de 19 de juliol de 1813, "*por los cuales se mandaron incorporar aquellos [señoríos jurisdiccionales] a la Corona y se abolieron los privilegios exclusivos*". El decret arribà als pobles catalans amb un mes de retard⁸⁹⁸. Abans, el 3 d'abril de 1820, ja s'havien abolit els privilegis exclusius, privatius i prohibitius del Reial Patrimoni, tot reposant el decret de 19 de juliol de 1813.

Serà, sens dubte, Guillem Oliver el diputat català que més es distingirà en la defensa de l'abolició del règim senyorial i de totes les prestacions annexes (lluïsmes, terratges, censos, delmes, etc.), ja que "*los restos del feudalismo no se avienen bien con el sistema liberal*", seguint la línia que ell mateix havia marcat a les Memorias económico-políticas, i desfent l'intent de separar drets territorials i drets jurisdiccionals: "*estos vienen confundidos desde que se confundió la conquista con la propiedad*"⁸⁹⁹. Que era un tema que preocupava força a Catalunya ens ho demostren les nombroses queixes i felicitacions que molts municipis van adreçar a les Corts fent referència a aquesta problemàtica, així com les que van adreçar els senyors⁹⁰⁰.

Diversos ajuntaments catalans representaren a les Corts sol·licitant la urgent desaparició del règim senyorial: Altafulla i Torredembarra (Tarragonès), Igualada, Piera, Pierola i Masquefa (Anoia), Sant Sadurn i Subirats (Alt Penedès), Arenys de Mar,

⁸⁹⁶ Hom pot fer un seguiment d'aquestes jurisdiccions mitjançant Joan Baptista GALO BARDES: Cataluña en la mano, 1831. Una transcripció gràfica d'aquestes dades en els mapes que hi ha a Víctor HURTADO, Jesús MESTRE i Toni MISERACHS: Atlas d'Història de Catalunya, Barcelona, 1996, pàg.166; i Josep M. FRADERA (dir.): La gran transformació, 1790-1860, vol.6 d' Història. Política, Societat i Cultura dels Països Catalans, Barcelona, 1997, pàg.47.

⁸⁹⁷ DSC, 1820, t.I, pàg.853, sessió de 65, de 7 de setembre. Vegeu també MORANT: El declive..., pàg.238-248.

⁸⁹⁸ Circular del Cap polític amb data de 6 de maig de 1820 (AHMR, lligall 2.6.4.6). Vegeu l'abundant informació al respecte recollida a l'ACD, lligall 74, expedient 10.

⁸⁹⁹ Les cites corresponen a la seva intervenció a les Corts amb data de 26 de març de 1821.

Pineda, Arenys de Munt, Calella, Canet i Sant Pol (Maresme), Sant Feliu de Guixols (Baix Empordà), Viladecans (Baix Llobregat), Valls, Bellavista, Casafont, Nules, Alió i Vallmoll (Alt Camp), Poal (Segrià), i els pobles del marquesat de Pallars⁹⁰¹. D'altres, com els pagesos de Santa Pau (Garrotxa), demanaven aclariments a les Corts, en aquest cas si la tasca o terratge que pagaven a la marquesa de Moià era o no d'origen jurisdiccional⁹⁰².

L'ajuntament de Torredembarra, per exemple, exposava a les Corts que “*los pechos Señoriales o feudales que gravan a aquel vecindario y pide su abolición*”, fonamentant-se que “*el Señor de Torredembarra [comte de Santa Coloma] no ha manifestado que procedan de contrato libre los Censos, los diezmos, las tascas y el laudemio que percibe, y estas prestaciones no tienen otro origen que el de título jurisdiccional abolido en el día*”. Afegia l'Ajuntament de Torredembarra que “*sus habitantes y terratenientes cuando eran vasallos [...] rompieron las tierras de su término y las cultivaron con sus sudores, y consiguieron con estos afanes el hacer productivas unas tierras que eran de las más estériles*” i que “*poco se habría ganado en ser Ciudadano, si se hubiese de continuar en pagar como Vasallo de un particular.*”⁹⁰³ Aquestes exposicions van ser especialment nombroses durant la tramitació del projecte de Llei a les Corts (hivern i primavera de 1821) i en totes elles trobem uns trets comuns: la importància de la detracció senyorial, propera a una quarta part del producte; que aquesta detracció es fonamentava en una situació injusta originada quan els pobladors no tenien drets ni “llums” per a evitar-les; que anaven lligades al domini senyorial -jurisdiccional- i, que per tant, havien de desaparèixer amb ell, al recobrar-se la sobirania nacional, i que els que havien fet fructificar la terra amb el seu treball eren els pagesos i no pas els senyors⁹⁰⁴. En el mateix sentit s'expressà l'ajuntament d'Altafulla a les Corts⁹⁰⁵.

⁹⁰⁰ Vegeu l' “Expediente sobre Señoríos. Años de 1820 a 1822” (ACD, lligall 74, expedient 10).

⁹⁰¹ Vegeu ACD, lligall 33, expedients 4, 147 i 148, lligall 34, expedient 1, 3 i 189, i lligall 74 expedient 10. Vegeu l'Annex III.13 i el quadre III.5.

⁹⁰² DSC, 1822, t.III, pàg.1.579, sessió 112 de 27 de maig.

⁹⁰³ Carta de 10 de maig de 1821 a l'ACD, lligall 74, expedient 10. Es presentà a les Corts el dia 12 de maig (DSC, 1821, t.II, pàg. 1.563, sessió 74). Sobre els Santa Coloma i els seus administradors, la família Safont, vegeu Rosa CONGOST: “La família Safont, el comte de Santa Coloma i la revolució liberal” dins *Recerques*, núm.22 (1990), pàg.83-92. Vegeu altres exemples d'aquestes exposicions referides al Penedès a ARNABAT: *Liberals...*, pàg.96-99.

⁹⁰⁴ Representació amb data de 10 de maig de 1821 (ACD, lligall 74, expedient 10, núm.19).

⁹⁰⁵ Representació amb data de 31 d'octubre de 1820 (ACD, lligall 33, expedient 147). Vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.86. Reproduïda a l'Annex III.11.

Quadre III.5 Conflictes i exposicions antisenyorials durant el Trienni

Comarca	veïns	municipis	pobles conflictes	veïns conflictes	pobles exposicions	veïns exposicions
Alt Camp	4.619	22	0	0	7	2.056
Alt Empordà	7.672	68	2	45	1	10
Alt Penedès	3.329	26	5	1261	3	383
Alt Urgell	3.756	18	0	0	0	0
Alta Ribagorça	70	3	0	0	0	0
Anoia	5.229	35	6	927	6	2.156
Bages	5.191	31	2	1.703	2	549
Baix Ebre	3.576	14	0	0	0	0
Baix Camp	7.493	27	0	0	0	0
Baix Empordà	6.497	37	1	579	1	957
Baix Llobregat	3.656	29	1	57	1	131
Baix Penedès	1.809	13	1	653	0	0
Barcelonès	21.346	5	4	19.595	1	19.016
Berguedà	2.878	30	0	0	0	0
Cerdanya	2.804	26	0	0	1	460
Conca Barberà	4.216	21	3	362	0	0
Garraf	3.403	7	2	1232	0	0
Garrigues, les	1.368	24	3	23	0	0
Garrotxa	6.340	23	3	10	1	150
Gironès	4.263	28	0	0	0	0
Maresme	7.781	30	1	1.840	8	4.583
Montsià	2.006	11	0	0	0	0
Noguera, la	2.479	32	2	171	8	102
Osona	7.175	49	0	0	1	295
Pallars Jussà	1.730	14	0	0	0	0
Pallars Sobirà	1.411	16	0	0	0	0
Pla de l'Estany	1.132	11	0	0	0	0
Pla d'Urgell	580	16	0	0	0	0
Priorat	2.602	24	3	582	0	0
Ribera d'Ebre	2.419	15	1	489	0	0
Ripollès	3.584	26	0	0	0	0
Segarra	3.030	21	1	10	2	53
Segrià	3.698	35	7	2.071	2	183
Selva, la	5.365	22	1	150	2	550
Solsonès	1.215	9	0	0	0	0
Tarragonès	5.143	22	2	1.754	2	737
Terra Alta	2.339	15	0	0	0	0
Urgell, l'	3.468	21	3	608	11	358
Vall d'Aran	1.583	19	0	0	0	0
Vallès Occidental	3.338	21	2	1.005	1	503
Vallès Oriental	4.279	38	1	296	0	0
TOTAL	165.872	954	57	35.393	61	33.232
%			6%	21,5%	6,3%	20%

Font: Població per comarques extreta de Josep IGLÉSIES FONT: "Indagaciones sobre la población de Cataluña en la primera mitad del siglo XIX" dins *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, XXXVII, 1967, pàg.385-480. Les dades de pensions a l'Apèndix 5.

L'ajuntament de Poal (Noguera) també demanà la desaparició dels senyorius “*a fin de libertarse de las enormes exacciones con que el llamado señor del pueblo continua vejando a sus vecinos y pedía que se suspendiese el pago de las prestaciones que exige el Marqués de Alfarrás hasta que presentase el título original de ellos*”⁹⁰⁶. També els ajuntaments d'Arenys de Mar, Pineda, Arenys de Munt, Calella, Canet i Sant Pol es dirigiren a les Corts queixant-se:

*“De los obstáculos que opone a su prosperidad el dominio de los llamados señores directos, que además de los tributos económicos o exacciones a que está afecto aquel territorio bajo los nombres de censo, tasca, brasage y otros, sufre otros muchos, que aunque provenientes todas del dominio jurisdiccional, se pretenden ahora por estos señores, como derivados de contrato libre, sin presentar título alguno que lo justifique. Ello es, según exponen estas villas, que no puede enagenarse, ya sea por título honeroso, ya lucrativo, casa o pedazo de tierra, que no se pague al señor directo la 3ª parte de su precio bajo el título de laudemio, fonscapio o luismo, además del derecho de prelación o fadiga, que puede ceder o engenar a un tercero. Si esta 3ª parte se pagase solo al valor primitivo de la finca y del suelo o terreno para edificar, aun sería tolerable: pero se exige de las mejoras hechas en las primeras y de los edificios que se han construido en los segundos.”*⁹⁰⁷

Aquests ajuntaments demanaven:

“Se extienda a las tierras de dominio particular el alivio que con el decreto de 19 de Julio de 1813 se dio a las del el real patrimonio, sino en su totalidad, a lo menos en cuanto sea compatible con la razón y la justicia, reduciendo el pago del laudemio a una quincuagesima parte de su valor primitivo y de solo de los derechos que hagan constar los señores directos haberse pactado en las escrituras de establecimiento, y de ningún modo de aquellos cuyo cobro solo puede afirmarse en la posesión, por tener esta origen únicamente en la prepotencia de los tales señores”

I, finalment, afegien que aquesta mesura ajudaria tant a millorar l'agricultura i l'activitat econòmica en general, com a guanyar adeptes al nou sistema:

“El grande y único estímulo para las mejoras es el estar cierto el que las ejecuta de poderlas disfrutar todas por entero y la causa más principal del abandono de la Agricultura es el saber que otro ha de disfrutar de los caudales y trabajos que se han de emplear para su adelantamiento [...], sin libertar a esta Provincia de Cataluña de una carga tan injusta como pesada, es imposible el que florezca la Agricultura, el que se mejoren las poblaciones, el que se construyan casas de campo, y en fin el que nadie emplee sus caudales en procurar la prosperidad nacional.

Si Vira. Señoría liberta a esta Provincia y demás que se hallan en el mismo estado de tan inicuos y ruinosos pagos, además de hacer un acto de Justicia, dará a sus habitantes una prueba efectiva más de la beneficencia de la Constitución que con tan singular entusiasmo ha jurado y también un motivo para afianzarse más en las [h]alagüeñas esperanzas que tan justamente tienen en unos Diputados que tanto aman a este precisos y sagrado código y que tanto se afanan en procurar por todos los medios la felicidad de la Nación”

Durant la discussió a les Corts sobre els decrets de senyorius el segon semestre de 1820 i el primer trimestre de 1821, cal destacar la resistència del diputat català Rey que havia manifestat que els pobles afectats per aquesta qüestió eren pocs i també eren pocs els que havien representat en contra a les Corts:

⁹⁰⁶

Es presentà a les Corts el dia 2 d'abril (DSC, 1821, t.II, pàg. 830, sessió 36).

“Compárese, si no, el número de los pueblos que han hecho reclamaciones, con él de los que no las han hecho a pesar de hallarse en el mismo caso. De algunas provincias no ha venido ninguna. De una [Catalunya] de 2.000 pueblos solo hay una, echa por algunos particulares en el año de 1813, y otra hecha en este año por los ayuntamientos y varios particulares de cinco pueblos, algunos de los cuales apenas se hallan figurados en el mapa de aquella provincia.”⁹⁰⁸

Rey esgrimia per contra una representació de vuitanta sis pobles del Pallars (dels quals era senyor el duc de Medinaceli) que demanaven a les Corts l'abolició de la prestació del “fullatge” per considerar *“que nunca ha sido una prestación enfiteútica proveniente del dominio o señorío territorial y solariego, sino una capacitación o contribución personal de la misma especie y naturaleza de las demás que se imponen a los pueblos”*, al mateix temps que manifestaven que *“pagan puntualmente y sin la menor contradicción ni repugnancia los censos y prestaciones enfiteúticas que deben corresponder por razón de sus tierras y posesiones”*. Concloïa Rey afirmant que: *“esta es la lección y este el ejemplo que dan unos pueblos sencillos a otros que se creen valer más porque son más ricos, porque habitan países más afortunados y más templados climas, y porque se tienen por más ilustrados”⁹⁰⁹*. Tot plegat portava a Rey a afirmar que calia seguir l'exemple d'aquests pobles que *“piden la abolición de un derecho feudal, prescindiendo de si el señor tiene título, porque tanto si no lo tienen como si lo tiene, debe quedar abolido”*, i per això proposava que es fes *“la calificación de las prestaciones, atendida su diversa naturaleza, prescindiendo de títulos”*, seguint una idea de Bentham. El diputat Puigblanch respongué a Rey dient que aquests pobles no havien entès l'article 5è. del decret de l'any 1811:

“De lo contrario, ¿como podían dejar de reclamar por que se les aliviara de una contribución tan gravosa, unos pueblos cuya opresión por parte de los señores se pinta allí con los más vivos colores, y que se lamentan de que los han tratado como esclavos, haciendo de ellos lo que han querido? [...] ¿Y es posible que pueblos tan pobres y que tanto se quejan de la injusticia de los señores pidan se les mantenga en la servidumbre? Una de dos: o aquellos pueblos han alcanzado a conocer que hay duda en la legitimidad de los títulos de sus señores, o no. Si no lo saben nada prueba su exposición; si lo saben, y a pesar de esto representan a favor de los mismos, es menester decir que son estúpidos. Y aunque ellos lo pidiesen y renunciasen su derecho, ¿podría su renuncia obligar a las generaciones futuras?”⁹¹⁰

Els ajuntaments d'Arenys de Mar, Pineda, Arenys de Munt, Calella, Canet i Sant Pol, es dirigiren a les Corts manifestant el seu desacord amb les afirmacions del diputat Rey, manifestant que aquestes poblacions, des del decret de lliure comerç amb Amèrica, havien tingut un creixement molt gran, així Arenys de Mar tenia 1.079 veïns, Canet 700,

⁹⁰⁷ Representació amb data de 12 d'agost de 1820, i llegida a la sessió de les Corts de 27 d'agost (ACD, lligall 33, expedient 4 i DSC, 1820, t.I, pàg.684, sessió 54 de 27 d'agost).

⁹⁰⁸ DSC, 1821, t.I, pàg. 672, sessió 28, de 25 de març.

⁹⁰⁹ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.131-1.132, sessió 53, de 21 d'abril.

⁹¹⁰ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.251, sessió 56, de 24 d'abril.

Calella 800, Pineda 350, Arenys de Munt 500 i Sant Pol 200, “por cuyo motivo no solo son consideradas entre las más grandes y mejores poblaciones de Cataluña, sino justamente tenidas por las más bellas a causa de su excelente clima y encantadora situación y de la hermosura de sus edificios y por la civilización industria y estremado aseo de sus habitantes.” El diputat Puigblanch donà suport a les esmentades viles: “tienen los referidos pueblos más habitantes que tendrán probablemente los 83 o 86 del Pirineo, de cuya representación ha dado estos días cuenta con tanta emoción y énfasis el Sr. Rey en apoyo de su dictamen. A los seis mencionados debe añadirse la ciudad de Mataró, cercana a los mismos, que cuenta sobre 2.000 vecinos, con algún otro pueblo situado en otro punto de la provincia.”⁹¹¹ L’exposició de les sis viles afegia que:

“De no haber clamado contra ellos otros pueblos de la Provincia no puede sacarse el argumento que insimía el S. Rey, porque el no haberlo hecho no es por falta de deseos de verse libre de una carga tan pesada, sino tal vez porque la generalidad de sus vecinoz no será tan ilustrada como la de los cinco pueblos y principalmente (esto es lo más cierto según las noticias que tiene el Ayuntamiento) porque se habrá por los poseedores o por sus agentes impedido o sufocado las reclamaciones que más de una vez han intentado.

Lo cierto es que de hecho todos resisten un pago tan exorbitante e injusto, como lo comprueban los edictos que a semejanza del de Aragón expidió el anterior Gefe Político de est provincia de suerte que si los antes llamados Señores jurisdiccionales y los decimadores, en especial seglares quieren cobrar sus pretendidos derechos, no tienen otro medio que acudir al poder ejecutivo o judicial.”⁹¹²

Finalment manifestaven que no es negaven a pagar les prestacions originades per un contracte, sinó les que consideraven injustes i imposades:

“Los pueblos no quieren eximirse del pago de aquellas que provengan de contrato, lo que quieren es que estas, en el caso de ser injustas por excesivas se reduzcan a una cota moderada, como lo fuera si el contrato hubiera sido absolutamente libre, Y por último es su pretensión verse libres de las prestaciones reales, incluso los diezmos [excepte els dels rectors fins que tinguin assignació] que tienen origen o son efecto del feudalismo, por la razón entre otras de que los antes llamados señores jurisdiccionales [y perceptores de diezmos se hallan libres de las obligaciones que por ellas estaban obligados a prestar a los reyes [anar a la guerra, protegir les costes i els termes dels seus castells].”

En cas que això no fos possible demanaven “si no una supresión entera, a lo menos su reducción a una cota justa y equitativa en el caso que dichos señores prueben no derivase de titulo jurisdiccional ... de las prestaciones reales y otros derechos dominicales, que les exigen los que antes se llamaba Señores jurisdiccionales o feudales y ahora enfiteuticarios.”

Des del moment en que començà a discutir-se a les Corts el decret de senyorijs començaren a arribar exposicions dels pobles favorables a una interpretació àmplia del decret d’abolició. L’ajuntament de Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà) manifestava que “después

⁹¹¹ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.251, sessió 56 de 24 d’abril.

⁹¹² Representació llegida a les Corts en la sessió de 21 de març de 1821 (DSC, 1821, t.I, pàg.588, sessió 24, i ACD, lligall 33, expedient 148).

de hallarse sumida por muchos siglos en la dura esclavitud, gimiendo” demanava “*la absoluta y perpetua supresión de los derechos señoriales que bajo cualquier pretexto puedan atacar al sagrado derecho de propiedad*”⁹¹³. Els ajuntaments de Valls i els pobles de Puigpelat, Bellavista, Casafont, Alió, Nulles i Vallmoll (Alt Camp), també representaren a les Corts assenyalant que el problema estava en la interpretació que s’havia fet del decret de 6 d’agost de 1811, i afegia que els pobles estaven defraudats, motiu pel qual calia aprovar el dictamen de la Comissió:

*“Los pueblos de la Provincia de Cataluña se juzgaban en una buena parte aliviados de los males del antiguo régimen y la agricultura respirava un nuevo aire de vida y de consuelo con el memorable decreto de las Cortes del reyno de seis de Agosto de mil ochocientos once sobre Señoríos, cuando las equivocadas interpretaciones que se han dado [aquel decreto les ha sumido en la mayor amargura; Sería digámoslo así nulo el citado decreto cuando los prestadores a Señoríos territoriales y solariegos deviesen justificar no ser aquellos de propiedad particular, ya por la dificultad o quasi imposibilidad de hacer la tal justificación, ya también porque aún hecha muchos no quedarían compensados de los gastos de hacerla con lo que ella les produciría.”*⁹¹⁴

La Diputació de Catalunya es manifesta d’acord amb aquestes exposicions: “*esta Corporación abunda en los mismos principios e ideas*” i s’adreça a les Corts “*solicitando que se apruebe el dictamen de la Comisión de las Cortes sobre Señoríos que está discutiéndose*”⁹¹⁵. També l’ajuntament de Viladecans es dirigí a les Corts demanant l’aprovació del dictamen i reclamant els drets dels seus veïns sobre unes terres de les quals es volia apropiari el marquès de la Manresana:

*“Reducidas muchas familias por las pasadas vicisitudes a la hambre y desesperación, se dedicaron a costa de increíbles afanes a desear y fecundizar para sustentarse los cenegales y pantanos próximos al mar, de cuyos frutos les exigía el Marques de la Manresana el diezmo y la séptima parte, y ahora intenta despojarles sin recompensa, ni más título o derecho que el que tenía sobre estas y las demás tierras incultas, adquirido por sus predecesores de la antigua prepotencia. Por lo cual y en atención a cuanto analiza, suplica a las Cortes se sirvan declarar ciertos puntos con concepto al decreto [sobre señoríos de 6 de agosto de 1811]”*⁹¹⁶

Els senyors catalans també van fer sentir la seva veu a les Corts, mostrant-se partidaris d’una interpretació restrictiva del decret. Així cinquanta-dos d’aquests es queixaren a les Corts (26 de febrer de 1821), de que “*una corta porción de ciudadanos guiados por ideas de mera teoría, intenta destruir estos censos y rentas, queriendo obligar a sus perceptores a la exhibición de los títulos originales de su primera adquisición, o bien que sería cargo del perceptor el probar que no manan sus rentas de*

⁹¹³ Exposició amb data de 13 de març de 1821 (ACD, lligall 34, expedient 1). Vegeu també DSC, 1822, t.II, pàg. 1.362, sessió 95 de 15 de maig.

⁹¹⁴ Exposició amb data de 22 de març de 1821 (ACD, lligall 34, expedient 3).

⁹¹⁵ Ofici amb data de 14 d’abril de 1821 (ACD, lligall 34, expedient 4).

⁹¹⁶ Exposició amb data de 29 de desembre de 1820, i llegida a la sessió de les Corts de 17 d’abril de 1821 (ACD, lligall 34, expedient 189).

*título de señorío jurisdiccional*⁹¹⁷. Afegien que era impossible presentar els títols originals (veritable pal de paller del problema) perquè “*se hallan consumidos o perdidos por la voracidad de los tiempos*”. Argumentaven els senyors que, de seguir-se aquesta proposta, desapareixeria l'emfiteusi, base de l'economia catalana i especialment protegida per la legislació del país:

“Cataluña debe a los contratos enfiteúticos el desmonte de vastos y pingües patrimonios, el aumento de población y los progresos asombrosos de su cultivo. Los enfiteutas por el contrario deben a las convenciones y censos enfiteúticos el estímulo de su industria, la mejora de sus propiedades particulares, la subsistencia de sus familias, bajo un módico rédito o canon en frutos o en dinero que les constituye dueños útiles de la misma propiedad.”

Els senyors pretenien equiparar el contracte emfiteútic i les rendes que se'n derivaven (lluïmes, tasques, fogatges, acaptés, censos, etc.) a un contracte lliure entre les parts, com demostraven les capbreuacions que s'havien fet al llarg dels anys:

“La índole y carácter de los censos enfiteúticos distintos de los derechos, regalías o preeminencias del señorío jurisdiccional, es otro argumento con que se dispensa a los perceptores la prueba de la calidad por la asistencia que obtienen por ministerio de la ley. Los censos son ciertamente unas rentas representativas de la concesión o establecimiento enfiteútic hecho por el dominio directo del territorio; son rentas emandas de la propiedad cedida o abdicada, y compensativas de su precio; son las condiciones de la enajenación de los predios y heredamientos impuestas por el dueño en el acto mismo de la concesión del terreno; son cargas y obligaciones reales que miran, no a la persona del enfiteuta, sino a la cosa o predio, y se prestan sea cual fuere el poseedor, sea cual fuere su denominación [...], sin perder por la denominación o nombre su calidad originaria o predominante de renta raíz convencional, que no puede ni debe entrar en la abolición de señoríos jurisdiccionales decretada por la ley de 6 de Agosto del año once, por no haber entendido la sabiduría del Congreso suprimir en ella otra cosa que los derechos y prestaciones notoria y puramente jurisdiccionales o que no tiene otro principio que el efecto del poder, de la jurisdicción o del feudo.”

Per tot plegat demanaven a les Corts que no permetessin que:

“Los dominios directos y perceptores de censos y rentas territoriales en la provincia de Cataluña sean despojados de su goce y percibo, teniendo como tienen títulos antiguos convencionales en su favor, en cuya conservación interesa la misma Nación por los respectivo a los bienes enfiteúticos que tiene adquiridos; y se afianza también el sostén de innumerables familias que solo cuentan con esta clase de rentas para su subsistencia, sin razón ni justicia en los prestadores que erigiéndose en jueces de su propia causa retengan a un tiempo el precio y la cosa establecida, despojando de mero hecho a los dominios directos de los terrenos so pretexto de señorío jurisdiccional improbadado contra todos los contratos libres y onerosos que otorgaron.”

⁹¹⁷ Document “*Varios perceptores de Censos y rentas territoriales en la provincia de Cataluña, hacen varias reflexiones de ser injusta la pretensión de sus propiedades*” a l'ACD, lligall 74, expedient 10, núm.5. Entre els signants trobem els marquesos de Setmenat, d'Alfarràs, de Ciutadilla, de Castellbell, de Palmerola, de la Bàrcena, de la Torre, d'Alió, de Monistrol, i el de Cerdanyola, la marquesa de Vilafranca, la comtessa de Vallcabra, els barons de Maldà, d'Esponella, d'Albi, Peramola, d'Ortaffà, i Sabasona, el comte de Peralada i el duc d'Hijar.

El senyors espanyols també s'adreçaren a les Corts protestant contra el projecte de llei de senyoriu, i demanant que es mantingués el decret de 6 d'agost de 1811, "*donde se respetó debidamente la propiedad, al mismo tiempo que se borraron sabiamente los últimos vestigios que habían quedado hasta allí del feudalismo.*"⁹¹⁸ Es dolien els nobles del malament que els tractaven les Corts, excedint-se de les seves prerrogatives: "*Las personas alzadas al sublime oficio de dictarlas [las leyes], saben que entre sus oficios no se encuentra dichosamente el triste encargo de pasar la propiedad desde unas a otras manos, sino de preservarlas de todos los ataques de cualquier género que pueden asestársele*", sense tenir en compte que "*la nobleza de España que, singularizándose entre todas, ha abrazado con tanto zelo la causa de la libertad y de la independencias nacionales, tiene su suerte comprometida en esta cuestión*". Afegien que a Europa, França i, sobretot Anglaterra on hi havia diferències socials més grans que a Espanya, l'economia anava molt bé, i afegia que:

"Por el sistema actual de impuestos, de justicia y de administración, se han disminuido ya notablemente entre nosotros las fortunas de aquellas casas que tenían el primer lugar entre los grandes propietarios; y en fin, que ya las Cortes han adoptado y se halla sancionado por la ley, en la desamortización, el único medio que permiten las razones de conveniencia y de justicia para distribuir la propiedad y la riqueza."

Pel que fa a la crítica concreta es basaven en la comparació dels articles del decret de 1811 i del projecte de 1821. Incidien especialment en l'article quart de 1821 que feia extensiva l'abolició als drets no jurisdiccionals, en l'article cinquè pel fet d'haver de presentar papers per demostrar la propietat del senyoriu i convertir-los en propietat particular, en el sisè que traspassava els judicis de la Reial Audiència als jutjats de primera instància, i que permetia que els colons poguessin suspendre el pagament de drets mentre es discutia el tema. Finalment criticaven la reducció del lluïisme al 2%. Pels senyors aquest decret posava en perill el cobrament de censos, foros, enfiteús i altres drets.

En la mateixa línia anava la Memoria sobre Señoríos de Mariano Amadori que defensava la idea que la propietat era la norma prèvia per elaborar qualsevol llei: "*la propiedad originariamente es un hecho como otro cualquiera de la vida, y no un derecho creado por la ley*", o en tot cas "*un derecho inviolable y sacrosanto*":

⁹¹⁸ A las Cortes, Madrid, Imprenta de la Minerva Española, 1821 (BN: VE-719-9), pàg.5. El document figura signat per "*muchas firmas de Grandes, propietarios*" a 23 de març de 1821.

“Así pues los primeros y más sagrados derechos del hombre en sociedad son la libertad civil y política, la igualdad legal y la propiedad. Toda ley que proteja, conserve y ponga a cubierto de cualquier embate estos inviolables derechos es justa, porque se conforma con la de la naturaleza y es su consecuencia; toda ley que siga otro rumbo distinto es eminentemente injusta, por más que quiera apoyarse en sutilezas plausibles.”⁹¹⁹

Assenyalava, a més, que amb al revolució de 1820:

“Restablecidas a su vigor las leyes benéficas y sabias que gobierno constitucional había promulgado, recobró también su fuerza la de 6 de agosto de [1]811, y renació de nuevo la lucha entre los pueblos y los llamados señores. Estos, que solo reclaman sus derechos territoriales, se miran despojados de hecho, porque sus colonos les niegan el pago de las rentas estipuladas, y aun se entran y apoderan casi a la fuerza de todas sus propiedades. La duda que en el año [18]13 dio margen a la consulta del tribunal supremo, y al informe y proyecto de la ley de la comisión de señoríos, no es la misma que en la indicación mencionada se ha propuesto hoy a las Cortes. Entonces se redujo la controversia a examinar si para que continuasen los llamados señores en la posesión de sus señoríos territoriales y solariegos, habían de presentar previamente los títulos de adquisición, quedando privados de cobrar las rentas y frutos de sus propiedades interin que aquellos se calificaban. Ahora se aspira a que el congreso declare si en la ley de 6 de agosto quedaron abolidos los derechos territoriales. Estas dos cuestiones son absolutamente distintas en su objeto y en su resultado.”

Com en l'exposició anterior trobem aquí una distinció entre les “sabies” lleis de 1811:

“Pero al mismo tiempo que fueron derrocados con energía estos enemigos de la felicidad humana; la sabiduría y rectitud del congreso hizo la justa e importante distinción entre los restos brutales del feudalismo y la propiedad de la tierra; y guiado por la otra máxima elemental que había adoptado de que la nación está obligada a proteger por leyes sabias y justas la propiedad y los demás derechos legítimos de todos los súbditos con una perfecta igualdad, declaró en el art. 4º que las prestaciones reales y personales procedentes de contrato libre en uso del sagrado derecho de propiedad no quedaban abolidos. Por el 5º elevó a la clase de los demás derechos de propiedad particular los señoríos territoriales y solariegos. Y por el 6º estableció que los contratos, pactos o convenciones que se hubiesen hecho y celebrado en razón de aprovechamientos, arriendos de terrenos, censos u otros de esta especie entre los llamados señores y vasallos, debían considerarse como contratos de particular a particular”⁹²⁰,

i les de 1820 que havien confós “feudalisme” i “propietat”:

“La contemplación detenida de las instituciones, usos y leyes feudales debe conducirnos a deducir que el ‘señorio propiamente dicho’, y de que es correlativo el término ‘vassallage’; el señorío jurisdiccional, y el dominio territorial”, aunque unidos e inseparables en aquel orden de cosas, son objetos absolutamente distintos y separados por su naturaleza misma; y que si los derechos privilegios y prerrogativas de los primeros son incompatibles con la justicia y la libertad, y con la igualdad; la justicia, la libertad y la igualdad exigen rigurosamente la conservación de los derechos inherentes al dominio territorial; porque uno de los intereses de mayor consecuencia de los pueblos libres es que se respete todo género de propiedad, y que sean inviolables los derechos territoriales. [...]. Pero aun hemos confundido hasta aquí el feudalismo de nuestra nación con el de las que se hallan a la otra parte de los Pirineos. Aunque convengan en sus elementos generales varían mucho por sus caracteres particulares. Nunca tuvo España una verdadera y perfecta organización feudal; en nuestro suelo no se conoció jamás la anárquica dependencia de los

⁹¹⁹ Mariano AMADORI: Memoria sobre Señoríos territoriales y solariegos, Madrid, Imprenta de la Minerva Española, 1821 (BN: VE-555-23), pàg.5-6. Aquesta Memoria es presentà a les Corts (DSC, 1820, t.III, pàg.1.678, sessió 104 de 16 d'octubre).

⁹²⁰ AMADORI: Memoria..., pàg.8.

*feudos sustituida a la dependencia política. Siempre hemos tenido leyes comunes dictadas en las asambleas nacionales, y siempre nuestro gobierno ha existido como un gran poder político.”*⁹²¹

Afegia raons de calat polític per mantenir el senyoriu territorial:

*“Atendida la ignorancia de nuestros pueblos, no hay un medio más eficaz para identificarlos con el régimen constitucional que enriquecerlos con un género de riqueza, cuya estabilidad dependa de la subsistencia del mismo régimen, que por esta razón habrán de tener un interés más fuerte en defenderlo a toda costa [...], pero bien sabemos hasta donde llega la ilustración general de nuestros pueblos, y nadie ignora cuanto influjo tienen sobre ellos la persuasión de cierta clase [el clero] que siempre recibe mal en España y en todas partes, las reformas que, reduciéndolas a sus verdaderos y justos límites arrancan de su mano las riquezas, el poder y la preponderancia. Esta clase hace siempre causa común con la nobleza cuando ambas se ven a punto de perder sus odiosas prerrogativas”*⁹²².

A continuació deia que l'exemple francès no servia ja que, si bé era cert que s'havia aconseguit una gran massa de propietaris, això no havia comportat l'estabilitat del règim. A més, segons Amadori, les Corts ja havien pres altres mesures per a distribuir i fer circular la propietat i que aquesta no calia, ja que portaria més maldecaps que beneficis, ja que, si bé en un primer moment facilitaria recursos a la nació, a la llarga provocaria la inseguretat dels nous propietaris:

*“Si volvemos la vista hacia la clase a quien querría despojarse, la encontramos numerosa, surtida de apoyos, y no abandonada aun de las preocupaciones y de la estúpida adulación popular, que por tanto tiempo la sostuvieron; porque al fin, es preciso no olvidar que los hombres tienen una deferencia casi natural por todo cuanto se mezcla con algún origen maravillosos. Los ofendidos y descontentos no dejarían de hallar auxiliadores en medio de esa facción enfurecida, que divide a la Europa, queriendo ahogar y hacer que retrograde la revolución general.”*⁹²³

Precisament la qüestió fonamental del debat que hi havia a les Corts era l'aclariment d'alguns aspectes del decret sobre senyoriu que es pretenia reposar, tal i com manifestava l'ajuntament de Serós que havia reconvertit mitjançant una concòrdia els antics drets feudals que pagava en una dotzena de la collita. Quan es publicaren els decrets de 1811:

*“Este Doceno de frutos, como a subrogado a unos derechos notoriamente jurisdiccionales, tiene su origen de la jurisdicción y baxo este concepto los vecinos de Ceró dexaron de pagarle por considerarlo abolido por el Decreto de las Cortes de seis de Agosto de mil ochocientos once. Inmediatamente su poseedor instauró un juicio de despojo ante el Juez de primera instancia del Partido.”*⁹²⁴

El jutge decretà contra el poble obligant-lo a pagar l'esmentada dotzena de la collita fins que no hi hagués una resolució final. Per aquest motiu l'ajuntament de Serós es dirigí a les Corts

⁹²¹ AMADORI: *Memoria...*, pàg.17-19.

⁹²² AMADORI: *Memoria...*, pàg.56.

⁹²³ AMADORI: *Memoria...*, pàg.61.

⁹²⁴ Amb data de 28 de febrer de 1821 (ACD, lligall 74, expedient 10, doc.29). Reproduït a l'Annex III.12.

sol·licitant:

“Esta providencia ha puesto a los vecinos de Ceró en una situación la más crítica y desesperada; viendo que no pueden echar de si una carga insuportable a pesar de tener la Ley a su favor. Mientras que el Tribunal Superior decidirá sobre sus reclamaciones en el particular; parece necesario para este y otros casos semejantes que las cortes declaren el verdadero sentido, e inteligencia del Decreto de seis de Agosto de mil ochocientos once sobre los puntos siguientes; cuya obscuridad, o mala inteligencia ha dado motivo al Juez para decidir contra lo que esperaban.

[...]

Sirvanse pues las Cortes aclarar estas dudas en beneficio de la Nación y dar la extensión posible al citado Decreto en favor de los pueblos; pues otramete será muy raro que estos puedan conseguir el beneficio que aquel les concede, o alomenos tendrán que seguir para ello muchos atrarcatos en los Tribunales, antes de que logren la ejecución de tan sabia Ley.”

III.5.4 El debat a les Corts i les posicions dels diputats catalans

El 19 d'octubre de 1820 es produí a les Corts un important debat sobre la aplicació del decret de senyorijs de 6 d'agost de 1811⁹²⁵. La Comissió de Legislació demanà de recuperar l'expedient sobre senyorijs iniciat el 30 d'agost de 1813, per centrar el debat sobre l'article més problemàtic, l'article cinquè sobre la necessitat o no que els senyors presentessin els títols de propietat:

“Sobre si los llamados señores, para continuar en el goce y percepción de las prestaciones que hasta ahora han percibido, deberán presentar los títulos de adquisición para reconocer su origen y naturaleza, e imponerse si son de aquellas que deben incorporarse a la Nación, o de las en que no se hayan cumplido las condiciones con que se concedieron; o si aún sin este requisito estarán obligados los vecinos a satisfacer los referidos derechos solicitando estos la presentación de los títulos generales como se hacía antes”

El debat s'havia iniciat a proposta de l'Audiència de València el mateix any 1811 quan el comte d'Altamira recorregué una sentència de la justícia d'Elx que manava el cessament de totes les prestacions, l'Audiència valenciana recorregué al Tribunal Suprem de Justícia, i aquest fallà a favor dels senyors: *“los señores territoriales y solariegos deben continuar en el goce de las prestaciones que hasta ahora han percibido sin necesidad de manifestar sus títulos mientras no sean demandados en justicia”*, amb l'oposició del president Antonio López Quintana i del vocal José Navarro Vidal. Però junt a aquesta sentència, arribaren a les Corts les queixes de pobles de Galícia, Andalusia i Múrcia, i això afavorí la presa de posició de la Comissió de Legislació que es mostrà contrària a aquesta sentència, i presentà una proposta alternativa a la interpretació de l'article cinquè, així mentre pel Tribunal Suprem aquesta article elevava a propietat particular els senyorijs territorials i els drets annexes sense necessitat de demostrar res per part dels

⁹²⁵ DSC, 1820, t.III, pàg.1.768-1.782, sessió 107 de 19 d'octubre.

senyors, i que si els pobles volien reclamar tenien els processos d'incorporació a la corona; per la Comissió l'elevació a propietat particular no era automàtica i general, sinó tant sols per aquells que no fossin d'origen jurisdiccional, i per tant calia que els senyors mostressin els títols, i que els perjudicis que podien causar als senyors (que al·legava el Tribunal Suprem) “no son más atendibles que los que sufren y han sufrido los pueblos por espacio de tantos años y siglos”, i finalment, que la llei abolia els processos d'incorporació perquè eren massa llargs i costosos per als pobles. La Comissió feia seva les aportacions de la memòria presentada per Pedro Aparici:

“Vuestra Majestad por este memorable decreto abolió para siempre los señoríos y desterró de la Nación española este resto fatal del feudalismo. Los españoles no reconocen desde entonces otro señorío que el de la Nación misma, y jamás consentirán que se reproduzca aquellos miserables tiempos en que los hombres se vendían como manadas de corderos [...]. Por el decreto no se propuso V.M. variar la nomenclatura de señor y vasallo, convirtiéndola en la de dueño y súbdito; se dirigió a la esencia de las cosas; y al mismo tiempo que los dictados de señor y vasallo, abolió las regalías, derechos y gravámenes inherentes a dichos títulos.”⁹²⁶

La Comissió es feia ressò que, a més de l'expedient de l'any 1813, tenia davant seu les queixes de diversos senyors “de que los pueblos que anteriormente les pertenecieron, especialmente en la provincia de Valencia, se niegan a pagarles los derechos correspondientes a los señoríos territoriales y solariegos mientras no se presenten los títulos de adquisición”, i de diversos pobles, sobretot de l'Aragó (queixant-se d'una circular del Cap polític de 26 de juny): “todos claman contra las exacciones que les hacen o les pretenden hacer sus antiguos señores a pesar del decreto de 6 de Agosto de 1811”. La Comissió afegia que “varios pueblos, no contentándose con dejar de pagar sus prestaciones a los antiguos señores, se han creído también autorizados por el decreto de 6 de Agosto a apoderarse de terrenos y fincas pertenecientes a los mismos”. Per tot plegat, la Comissió es mostrà favorable amb el dictamen de les Corts de 1813: “solamente hay que añadir que en el supuesto de exigirse a los antiguos señores la presentación, parece justo que no se les obligue a un juicio molesto, ni se les exponga a que después de ganado encuentren dificultades para percibir lo que legítimamente les corresponda”. La proposta de decret de la Comissió sobre la interpretació de l'article cinquè del decret de 6 d'agost:

“Artículo 1º Para evitar dudas en la inteligencia del decreto de las Cortes generales y extraordinarias de 6 de Agosto de 1811, se declara que por él quedaron abolidas todas las prestaciones reales y personales, y las regalías y derechos anejos, inherentes y que deban su origen a título señorial, no teniendo por lo mismo los antes llamados señores acción alguna para exigir las, ni los pueblos obligación a pagarlas.

⁹²⁶

L'informe de la Comissió de legislació a les pàg.1.768-1774.

Artículo 2º Para que los señoríos territoriales y solariegos se consideren en la clase de propiedad particular, con arreglo al artículo 5º de dicho decreto, es obligación de los poseedores acreditar previamente con los títulos de adquisición, que los expresados señoríos no son de aquellos que por su naturaleza deben incorporarse a la Nación, y que se han cumplido en ellos las condiciones con que fueron concedidos, según lo dispuesto en el mencionado artículo; sin cuyo requisito no han podido ni pueden considerarse pertenecientes a propiedad particular.

Artículo 3º En su consecuencia, solo en el caso de que la presentación de títulos resulte que los señoríos territoriales y solariegos no son de los incorporables, y que se han cumplido las condiciones de su concesión, es cuando deben considerarse y guardarse como contratos de particular a particular, según el artículo 6º del propio decreto, los pactos y convenios que se hayan hecho entre los antes llamados señores y vasallos sobre aprovechamientos, arriendos de terrenos, censos o otros de esta especie; pero sin embargo quedarán siempre nulas y de ningún valor ni efecto todas las estipulaciones y condiciones que en dichos contratos contengan obligaciones o gravámenes relativos a las prestaciones, regalías y derechos anejos e inherentes a la cualidad de señoreal que quedó abolida”

Afegia el decret que els senyors havien de presentar els títols d'adquisició als jutges de primera instància (art.4art.), que mentre no es demostrés, els pobles no havien de pagar, -tot i que si que havien de signar un compromís compromentent-se a fer-ho en cas que es demostrés la propietat territorial (art.5è. i 6è.)-, els lluïsmes de les emfitèusis es reduïen al 2% i desapareixia el dret de fadiga (art.7è), es mantenien els censos i s'eliminaven els terratges, les quísties, els fogatges, etc. (art.8è), es permetia la redempció de censos (art.9è.).

El diputat català Joaquim Rey, membre de la Comissió, presentà un vot particular per mostrar la seva oposició a la proposta de la Comissió, basant-se en que, segons ell, el decret de 6 d'agost havia abolit absolutament el feudalisme, però conservava inviolable la propietat i els seus drets⁹²⁷. I que l'esperit del decret era generalitzar la conversió en propietat particular dels senyoriis territorials, mentre que el decret de la Comissió pretenia passar aquest fet de regla a excepció. Rey afirmava que la propietat particular ja existia abans: *“así como antes el propietario era una persona pública que ejercía parte de la soberanía, ahora es un particular”*. Per això el decret deia *“quedan desde ahora”*. Rey afirmava que la majoria de senyoriis foren adquirits legalment i conquerits amb les armes en el període de la reconquesta, cosa que feia molt difícil de trobar la documentació original després de tantes guerres. Per Rey, el decret de la Comissió no tenia cap avantatge pel poble:

“Si la presentación de títulos los puede perjudicar, quizás les puede perjudicar más la no presentación: por aquella quedan obligados a la continuación de las prestaciones a los señores, y por esta pierden todo el derecho sobre las fincas sujetas a dichas prestaciones, o deben continuar, atendidos los principios de justicia, prescindiendo de medidas políticas, en pagar dichas prestaciones a la Hacienda Pública. [...] Esta consideración y preferencia no

⁹²⁷

El vot particular de Joaquim Rey a les pàg.1.775-1.782.

debe llevarse al extremo de concederles el dominio absoluto de lo que hasta ahora no han tenido más que un dominio nacido del origen que ellos mismos combaten, y sujeto a unas prestaciones de que solo pueden aliviarse por motivos de equidad o de conveniencia pública, pero en ninguna manera exoneración del título por motivo alguno.”

Rey proposava que els pobles utilitzessin els judicis de reversió per qüestionar els drets senyoriais, però sense afectar els drets territorials, com els emfitèutics: *“una cosa son los feudos y otra los enfiteusis; una los derechos y prestaciones que tenían origen en aquellos y están abolidos ya, y otra los que nacen de estos y deben conservarse”*. Assenyalava també Rey que *“si ellos o sus causantes, cuando tomaron las fincas, tomaron sobre si la obligación de satisfacer dichos cargos ¿como quieren quitar ahora los pactos y condiciones que se les concedieron, y hacerse propietarios sin dependencia alguna del que lo fue?”*.

L'única alternativa que oferia Rey als pobles era la rebaixa dels drets *“si dichas prestaciones son desproporcionadas a la utilidad que sacan los cultivadores de las tierras”*, és a dir:

“Los pueblos lo más que pueden esperar es una rebaja equitativa de los derechos territoriales que pagan, puesto que, o presenten los señores los títulos, o no los presenten, siempre deberán continuar pagando los pueblos estos derechos, o con rebaja o sin ella, o a dichos señores o a la Nación, y que podría aún esta en rigor de principios incorporarse de las fincas y territorios malamente enajenados, pues si fue nula la enajenación, fueron también nulos los contratos celebrados por los legítimos poseedores, es claro que lejos de tener utilidad a los pueblos el que se imponga a los señores la necesidad de presentar los títulos., o más bien, que se despojen de los dominios territoriales mientras no los presenten, puede acarrearles perjuicios.”

Rey afegia, com ja hem vist, que la majoria dels pobles no s'havien queixat pas. La proposta de decret de Rey consistia en abolir les prestacions d'origen senyorial (lleuda, fadiga, terratge, etc.) i els drets exclusius (art.1, 2 i 3), continuar pagant censos i pensions de foros, sots-foros i emfitèusis, a més del lluïsmes (art.5), deixar la classificació de prestacions feudals i jurisdiccionals o territorials en mans de les Diputacions provincials (art.6), reduir a quantitats equitatives les prestacions territorials abusives mitjançant acords de pobles i senyors (art.7), facilitar la incorporació a la Corona dels senyories territorials il·legals (art.8-10) i, tenint en compte que l'Audiència de Catalunya dictaminà que la prova havia d'anar a càrrec dels pobles, que aquests paguessin fins que no demostrassin el contrari (art.4):

“En atención a que la Audiencia de Cataluña, con edicto expedido en 14 de Setiembre de 1812, declaró que estaba a cargo de los pueblos la prueba de la procedencia de título señorial de toda especie de prestaciones reales y personales, y de los derechos exclusivos, privativos y prohibitivos, de cuyas resultas se vieron varios pueblos obligados a transigir sobre las expresadas prestaciones y privilegios, se declara que todas las transacciones celebradas sobre

dichos objetos desde la publicación del citado edicto hasta el presente, son nulas y de ningún valor y efecto, como también las sentencias proferidas sobre las mismas prestaciones y privilegios; debiendo entenderse que quedan repuestas las cosas en el estado en que se hallaban antes de la publicación del referido edicto”.

A finals de març es reemprengué el debat sobre el decret de senyoriu a les Corts⁹²⁸. Defensaren una interpretació restrictiva del decret els diputats Giraldo: *“hay pues propiedad y dominio en los dueños, sin que se haya viciado este sagrado derecho porque estos unieron la jurisdicción y los dictados de señores, dando el de vasallos a los habitantes de los pueblos de sus señoríos”*⁹²⁹; López, que fonamentà les seves posicions en el vot particular de Rey. Martínez de la Rosa: *“A una palabra no debe sacrificarse nunca un derecho tan sagrado como el de propiedad. Los señoríos territoriales o solariegos son derechos sobre un territorio solar, y estos absolutamente ni pueden confundirse con los jurisdiccionales, ni con los exclusivos y privativos: son un verdadero dominio, cuya voz es sinónima en este caso de la palabra señorío, así en nuestro idioma como en el lenguaje legal de nuestros Códigos”*, utilitza l'exemple del decret del 4 d'agost de 1789 de la revolució francesa, i diu que les guerres havien destruït bona part de la documentació⁹³⁰.

Defensaren la interpretació àmplia: Ciscar: *“si en esta ocasión exasperamos al pueblo con alguna providencia inesperada, que han de suceder una de estas dos cosas: o que el pueblo, desanimado de ver frustradas tantas veces sus esperanzas de su alivio que se le hicieron concebir, se ha de mostrar en lo sucesivo indiferente y apático respecto a las nuevas instituciones; o podrá tal vez, al menor motivo que se le dé, volverse enfurecido contra los dependientes de todas clases de los denominados antes señores, que mirará como opresores suyos”*⁹³¹. Calatrava, Romero Alpuente:

*“¿Se ataca aquí la propiedad de los grandes, o se defiende la de los chicos, la de los infelices pueblos? [...] Aún las adquisiciones más legítimas en su origen les corrompia y desnaturalizaba [el feudalismo]: pueblos había y ha de haber que de tres partes de frutos pagan nada menos que dos, ¿Ni por qué ha de extrañarse nada, cuando el señorío tenía horca y cuchillo, que es lo mismo que decir, podía cuanto quería? Y queriéndolo todo, ¿se ha de reconocer, ahora que ya no puede, la propiedad?. [...] Y la posesión de estos señores de horca y cuchillo ¿ha sido pacífica? O el abandono de sus vasallos ¿ha sido una expresión de su voluntad, o de su impotencia? ¿Es posible poner la menor duda en esto, cuando se donaban o se vendían por nuestros imbéciles Reyes, más de una vez, villas y aun ciudades enteras libres, con todas sus pertenencias públicas y particulares, casas, campos, molinos, aguas, pastos, peñascos, aire, hasta los hombres y mujeres?”*⁹³².

⁹²⁸ DSC, 1821, t.I, pàg. 671-693, sessió 28, de 25 d'abril.

⁹²⁹ DSC, 1821, t.I, pàg. 672, sessió 28, de 25 d'abril.

⁹³⁰ DSC, 1821, t.I, pàg. 687, sessió 28, de 25 d'abril.

⁹³¹ DSC, 1821, t.I, pàg. 677, sessió 28, de 25 d'abril.

⁹³² DSC, 1821, t.I, pàg. 681, sessió 28, de 25 d'abril.

Entre els diputats catalans que defensaren la proposta de la Comissió cal destacar la intervenció de Guillem Oliver. Oliver començava afirmant que:

*“Los derechos territoriales que pertenecían a S.M. como Señor en el sistema feudal, y aún los derechos de laudemio y demás pensiones y gravámenes del dominio directo, han quedado suprimidos. Y si esos derechos de la misma naturaleza, de la misma calidad, del mismo origen y en todo idénticos a los de los señores, han quedado suprimidos, ¿será justo, será político que subsistan los que pertenecen a señores particulares? [...] ¿Será justo que esos pueblos de señorío particular queden gravados con esas obligaciones que exclusivamente han de pesar sobre ellos, y a más de la desigualdad injusta en que quedan con respecto a los demás pueblos ya libres, hayan de contribuir para la dotación de la Casa Real, que en defecto de su patrimonio debe costear la Nación, repartiéndose entre todos sus individuos sin distinción alguna, [...] ¿Será posible que pueblos algunos paguen aquellas prestaciones, cuyo origen es menester cerrar los ojos para no ver que viene de cuando reducidos sus vecinos a la clase de pecheros, en nada tenían que entender sino en pagar a esos señores, y estos, por razón y obligación de sus títulos, según consta en todas sus investiduras, tenían que acudir con todos los gastos necesarios para la administración de justicia y defensa interior y exterior del Estado, según el sistema feudal de entonces?”*⁹³³

Oliver feu una interessant reflexió històrica sobre els orígens dels senyoriis i, fonamentant-se en una obra de començaments del segle XVII, assenyala que aquests s'imposaren sobre els pobles:

“A la reconquista concurrieron los pueblos (el privilegio lo dice), y por consiguiente, que fueron propietarios, que reconquistaron su propiedad sin que pudiesen despojarles de ella los llamados Magnates de la conquista; que aún bajo la dominación sarracénica observaron los catalanes sus leyes fundamentales; que ese Código desgraciado de Usajes, o Código feudal, fue hecho muy posteriormente, destruyendo aquellas leyes fundamentales, y por consiguiente, la verdadera propiedad de los moradores, cuando todos a la vez concurrían para defender el país y conservarle en la dominación legítima; y por último, que aquellos Condes, sin embargo de tales antecedentes, en época en que no había habido catástrofes ni otras causas ciertas o aparentes para que se olvidase lo que había pasado, exigieron a los pueblos lo que no debían ni podían exigir como propietarios, sino como soberanos. [...] En alguna de estas concesiones se habla de Cortes; pero creo ociosa en este Congreso la explicación de lo que eran las de aquellos tiempos; baste tener presente que estaban compuestas de aquellos mismos que querían dominar en los pueblos, y que por esos mismos pueblos no concurrían o no influían para nada.”

Pel que fa a les característiques pròpies de Catalunya, i al fet de la gran extensió de terra conreada que s'atorgava a la benèfica acció dels contractes emfitèutics (assenyalada per exemple per Tos en el seu Tratado de la cabrevación)⁹³⁴, Oliver aclaria que:

“Dícese que Cataluña está mejor cultivada que otras provincias, y que se debe a los contratos emfitéuticos; y con este título quiere encubrirse toda la categoría de exacciones que las sutilezas romanas y voracidad feudal inventaron. Si se cultiva la tierra en Cataluña, puede decirse como en Lacedemonia, donde estaba igualmente muy cultivada; pero fijando más la vista en los llotas que en las plantas, se veía que si la tierra se cultivaba, las personas eran muy desgraciadas. [...].

⁹³³ DSC, 1821, t.I, pàg.696-701, sessió 29 de 26 de març.

⁹³⁴ Jaume TOS y URGUELLÉS: Tratado de la cabrevación según el derecho y estilo del Principado de Cataluña, Barcelona, Imprenta de Raimon Martí, 1784.

En Cataluña, además de todo lo que arrojan de sí la historia, el Código de Usajes y esos comentarios, se ha seguido la práctica constante de exigir esas antípocas o cabrevaciones como se llaman allá, para hacer el señor que revivan eternamente, como el ave fénix, de sus cenizas esos derechos de que ahora tratamos. ¿Y como se han hecho estas cabrevaciones? Yo las he presenciado; he concurrido a algunas, y no hace mucho. Llegaban esos tribunales enfiteuticarios (y llegan porque aún subsisten), compuestos de juez enfiteutecario, escribano y procurador, al pueblo y llamando dos hombres, que siempre eran o debían ser los menos no sospechosos al señor, porque se elegían a su satisfacción, se exigía de ellos una declaración de todos sus pretendidos derechos en sus dominios universales, y sin más ceremonia ni escrúpulo se levantaba el testimonio o auto ejecutorio para exigir los derechos universales, y sin más ceremonia ni escrúpulo se levantaba el testimonio o auto ejecutorio para exigir los derechos universales; [...] Además se ha visto que el señor nombraba el juez y le revocaba, y nombraba a otro cuando le daba la gana, y el infeliz colono o vasallo tenía que ir a ese tribunal sin poder recurrir a otro.”

Oliver també respongué a la base de la tesi contrària que assenyalava que la proposta de la Comissió era un atac a la propietat:

“Así, yo creo que estos mismos testimonios públicos dan bastante seguridad de que no se ataca la propiedad, cuando se trata de abolir las prestaciones señoriales; porque si en algunos de sus pueblos el señor ha tenido o tiene verdadera propiedad, la conservará, [...]. Porque si son propietarios, la comisión los respeta mucho, nada les pide ni quiere de ellos; habla de los que no lo son, de los que destruyen la propiedad y la usurpan.

[...]

No se confundan los derechos jurisdiccionales, dicen algunos, con los territoriales; pero estos vienen confundidos desde que se confundió la conquista con la propiedad, cuyas voces me parecen destructivas una de otra, o a lo menos no sabré jamás conciliarlas. Por consiguiente, el verdadero aspecto de este negocio es el alivio que con justicia reclaman las dos terceras partes de los pueblos que se hallan de inferior condición que los demás.”

Un altre argument dels contraris al dictamen de la Comissió, era que aquesta qüestió afectava només els senyors i la Nació, però no als pobles. Oliver els responia:

“¡Que los pueblos nada tiene que ver con esto! Pues si son ellos los que sufren, ¿como no han de tener que ver? Si aquí tratáramos de un particular, que por la simple ley de reversión hubiese de restituir sus bienes a la Nación, entonces enhorabuena; pero si no se trata solo de estos, sino de los pueblos que están sufriendo unas cargas que repugnan todas las leyes, la razón, la justicia y la política, y que no pueden sufrir por más tiempo, no se como puede decirse que no tienen que ver en esto.”

Afegia Oliver que les mesures de les Corts havien beneficiat a la noblesa, als comerciants i industrials, però que ara es discutia la que havia de millorar realment als pagesos:

“Que ha sido abolida la jurisdicción; es verdad; pero yo aquí no veo sino un alivio a esos señores, porque si por ella podían nombrar alcaldes, carlanes, bayles, jueces, asesores, escribanos, y otros empleos, todo esto lo habían de costear, [...]. En cuanto a la abolición d ellos privilegios exclusivos y privativos, [...], será un beneficio para el industrial y el comerciante; más los labradores ¿que vienen a lograr si no pasa el dictamen de la comisión en su totalidad, con las modificaciones necesarias en uno o otro artículo?

[...] Ya he dicho que de la primera exoneración son ellos los principales beneficiados, además de que mejorándose la agricultura a beneficio del sistema constitucional, y aumentándose las riquezas, tomarán mayor estimación los terrenos que tienen propios.”

Pel que fa a la guerra del francès:

“Puedo hablar de mi provincia y decir que cuando regresamos a nuestros hogares, después de encontrarlos destruidos, arrasados nuestros edificios, talados nuestros campos, tuvimos que pagar los atrasos de derechos señoriales de la época de la dominación enemiga, en que a impulsos de nuestra lealtad abandonamos nuestras casas ¿Y a quienes? A personas que vivieron entre los enemigos, no porque yo crea que fuesen malos, sino porque la casualidad lo quiso así. [...] Yo no se lo que se hizo: pero oí muchos clamores y vi venderse muchos muebles de infelices, ya dentro, ya fuera de Barcelona. Yo pagué las dos terceras partes: de manera que unos ganaron con las desgracias de otros. Yo creo que hubo algunos que no pagaron dichos atrasos porque nada tenían”

Finalment, referint-se al decret francès de 4 d'agost de 1789, Oliver valorava que fou precisament l'ambigüitat del decret que provocà la guerra civil, ja que *“los restos del feudalismo no se avienen bien con el sistema liberal, y es menester uno u otro. Los pueblos lo han sufrido tanto tiempo; pero ¿cómo? A la fuerza. Y si esto da bastante título para la prescripción, no lo sé porque no soy jurista; pero si que sé que nos es posible que elementos tan diversos se unan.”*

Rey respongué a Oliver que *“ha confundido las cosas, que aunque tienen alguna semejanza en la apariencia, son tan distintas y distantes como el cielo de la tierra: los feudos y los derechos enfiteúticos. [...], nadie tiene más motivo de separar estas cosas que un catalán, y extraño que el Sr. Oliver las haya confundido. Están separadas en nuestra provincia”*⁹³⁵. Rey insistí es separar els contractes emfitèutics que ja hi havia a l'antiguitat, dels drets feudals:

“Si hay diferencia de millares de años entre el origen de feudos y enfiteúsis, ¿como se confunden dos cosas tan distintas? ¿Cómo se pretende que los enfiteúsis son hijos de los feudos? Yo diré el contrario: que los feudos son hijos del enfiteúsis, pero hijos bastardos, ilegítimos y que no deben reconocerse. El motivo de confundirlo se funda en la semejanza aparente que tienen los feudos y enfiteúsis; pero esta semejanza no pasa de las apariencias. Hablando de feudo se habla de dominio directo, y hablando de enfiteúsis se habla también de dominio directo; hay laudemio y censo feudal y laudemio y censo enfiteuticario.”

Per Rey, a Catalunya, la Sentència de Guadalupe (1486) havia posat fi a qualsevol dubte, ja que *“los pueblos y los señores hicieron un compromiso en el rey Católico Fernando el II”,* i aquest en la seva sentència *“resultaron quitados casi todos los derechos feudales, tanto que en Cataluña quedan solamente los pocos que expresa el dictamen de la comisión.”* El cas del Pla de Barcelona servia a Rey per il·lustrar el que deia: malgrat pagar-se el lluïisme per les cases de la ciutat i les terres del pla, ni l'ajuntament, ni cap particular, havia representat a les Corts demanant la seva abolició. Per Rey el contracte emfitèutic i tots els drets que comportava, no estaven en mans tant sols dels senyors sinó de *“muchos simples hacendados, labradores y artesanos”,* i això explicava l'extensió de

⁹³⁵

DSC, 1821, t.I, pàg.701-703, sessió 29 de 26 de març.

les terres conreades de Catalunya: *“a esto se debe que las tierras estériles de Cataluña estén plantadas de cepas y olivos, a esto debe Cataluña gran parte de su prosperidad y el aumento de su población.”* Uns dies més tard Rey insistia afirmant que la simple possessió ja demostrava un dret un cop passat un temps, fos quin fos l’origen de la possessió: *“en mi provincia tenemos y una famosa constitución que hasta los niños saben. Todas las causas, dice, sean de buena o de mala fe, se han de dar por terminadas con el decurso de treinta años”*⁹³⁶. I, més endavant, afirmava que *“la propiedad, sí, es obra de la ley, pero de la ley del pacto social, no de las leyes que podemos hacer aquí. Las leyes del pacto social son muy anteriores a nuestra Constitución, y es un error creer que esta es nuestro pacto social, aunque forma parte de él”*⁹³⁷.

El diputat Calatrava volgué aclarir que *“se están confundiendo los enfiteusis alodiales, los derechos dominicales de la propiedad con los feudos señoriales”*, i afegia que *“nosotros [la Comisión] no nos metemos con el dominio, solo tratamos de si los antiguos feudatarios tienen o no título legítimo para poseer sus feudos; para esto tiene la Nación un derecho incontestable y tan sagrado como el de la propiedad”*⁹³⁸. I en el mateix sentit s’expressaven Felipe Navarro i Gasco: *“No se trata de atacar la propiedad, [...], tratamos de averiguar la verdadera propiedad, para respetar la que lo sea y destruir la que no lo sea”*, que afegia:

*“¿Dictará acaso [la política] que por beneficiar a 50 agraviemos a 500.000? Dictará acaso que prefiramos el bienestar o la sombra de la propiedad de unos pocos, a la miseria y aniquilamiento de un sinnúmero de familias? Dictará la política que miremos por los intereses de una multitud de personas adictas por lo general al sistema, o nos pongamos de la parte de una clase por lo general enemiga de él y de toda reforma?”*⁹³⁹.

El diputat Moreno Guerra també realitzà una aferrissada defensa de la proposta de la Comissió:

“Los pueblos entienden conmigo de tan distinto modo, que dicen que todas [las prestaciones] son de este origen. Así lo han entendido los pueblos; porque dicen, y yo digo con ellos: cuando estos pueblos se dieron y a sus habitantes los entregaron como a vasallos, tenían los señores facultad de hacer lo que querían, y tenían el derecho de ahorcarlos y de matarlos; tenían jus vite et necis, y para eso ponían en el cerro más alto la horca y el cuchillo, para acobardar e intimidar a todo el mundo, y les imponían las contribuciones que querían imponerles; y por consiguiente todo lo que pagan hoy es hijo del derecho jurisdiccional o feudal. ¿A quien toca,

⁹³⁶ DSC, 1821, t.I, pàg.738-741, sessió 31 de 28 de març.

⁹³⁷ DSC, 1821, t.II, pàg.923, sessió 40 de 6 d’abril.

⁹³⁸ DSC, 1821, t.I, pàg.703-708, sessió 29 de 26 de març.

⁹³⁹ DSC, 1821, t.I, pàg.717-722, sessió 30 de 27 de març.

*pues, probar que no son de este origen señorial? A quien haya de hacer uso de la excepción de a ley*⁹⁴⁰.

Però, Moreno Guerra anava més enllà i qüestionava que el dret de propietat fos un dret natural: *“La naturaleza no conoció el tuyo y el mío; el derecho de propiedad le dio la ley, y el que la tiene contra la ley la tiene mal; y así es menester distinguir y ver en virtud de cual ley se posee”*⁹⁴¹, i afegia que calia distingir *“la posesión de la usurpación”*, ja que *“la mayoría de estos señoríos se adquirieron de un modo injusto. O haciendo traición al Trono o al pueblo”*. Aprovar la proposta de la Comissió era qüestió de vida o mort pel règim constitucional:

“¿Que dirán los pueblos de la Constitución, cuando no tienen un pedazo de pan que comer, sin notar el alivio de las cargas que les proporciona? Si ven que siguen estas dirán que somos unos charlatanes y que venimos aquí a sacar los cinco duros y medio. [...]. Si queremos que los pueblos sostengan la Constitución; si queremos conservar a los pueblos en orden y que se declaren contra los enemigos interiores y exteriores, es necesario aprobar el dictamen de la comisión, que ya digo, está demasiado moderado, así como lo está el decreto del año 11”.

El diputat Freire defensà unes idees força oposades: *“si se declarase por nulo el título de los señores, como de ellos recibieron los actuales propietarios sus tierras, resultarían un título justo para quitárselas a estos, que ahora las tienen con el gravamen de unas ligeras prestaciones”*⁹⁴². Unes idees semblants expressava Evaristo San Miguel, membre de la Comissió que canvià en el ple el seu vot: *“no se prive a los llamados señores territoriales y solariegos del aprovechamiento de sus derechos territoriales, cual han estado hasta aquí, hasta ser vencidos en juicio formal y solemne, ni se les precise a presentar sus títulos hasta ser reconvenidos por una demanda formal que se proponga contra ellos.”*⁹⁴³

Quan es passà a discutir l'articulat del projecte de llei, les discussions s'encallaren en el debat sobre l'article 2. Per Rey, el senyors foren conqueridors i no pas usurpadors, o en tot cas només de *“las tierras de los moros”*, i per tant eren propietaris de ple dret i no calien que demostressin res:

“Además de que no todos los señoríos territoriales han salido de la Corona por concesiones ni contratos, sino por otros títulos, y muchos no han estado nunca en ella. Por cuya razón yo creo, que es un error clásico en la historia el decir que todos han salido de la Corona, por lo menos en la de Aragón hay muy pocos de esta clase, ni podía ser otra cosa, porque los que expelieron

⁹⁴⁰ DSC, 1821, t.II, pàg.884-791, sessió 38 de 4 d'abril. Moreno Guerra insistí al discutir-se l'article 2 en aquests punts (DSC, 1821, t.II, pàg.923-926, sessió 40 de 6 d'abril). :

⁹⁴¹ El diputat Marina intervingué en el mateix sentit, i a més afirmà que més sagrada era la propietat eclesiàstica i que la Nació se n'havia apropiat i enajenat (DSC, 1821, t.II, pàg.916-923, sessió 40 de 6 d'abril).

⁹⁴² DSC, 1821, t.I, pàg.710, sessió 29 de 26 de març.

⁹⁴³ DSC, 1821, t.I, pàg.722-729, sessió 30 de 27 de març.

a los sarracenos poblaron aquellas tierras que hallaron desiertas, sin que nadie tuviese derecho a ellas a no ser los moros que las desampararon; o habian de quedar despobladas, o quien habia de tener derecho a ellas sino el que las conquistó?”.

Quintana en la seva intervenció feu avinent als diputats la importància del tema que s'estava discutint:

“De 55 millones de aranzadas de cultivo, que por un cálculo aproximado contiene la Península, 37.400.100 están sujetas a señorío, saber: 28.306.700 al señorío secular, y 9.093.400 al eclesiástico, [...] Y como quiera que ahora deberá rebajarse algo de la suma de aranzadas sujetas al señorío eclesiástico, [...] queda todavía sujeta a señorío secular más de la mitad del territorio peninsular cultivado. Se trata pues, de que no giman bajo el férreo yugo del feudalismo (padre aunque ilegítimo, pero natural, de todos los señoríos territoriales y solariegos) más de la mitad de los cultivadores de la Península, de unos españoles que manejando con igual destreza la espada y el fusil que el azadón y el arado, por si mismos, y sin ayuda de los señores que debieran acaudillarlos, equiparlos y mantenerlos ... ¿que digo yo sin ayuda? Oponiéndose algunos de ellos, han reconquistado su Patria del poder más colosal que vieran los siglos [...]. De esto se trata, señores; porque según el sentido que se dé al art. 5º del decreto de 6 de Agosto de 1811, quedará destruido para siempre el germen del feudalismo en España, que es el objeto que las Cortes generales y extraordinarias se propusieron darle, o bien quedará con vida, aunque mutilado, ese monstruo político.”⁹⁴⁴

Quintana, a més assenyalava que el decret de 1811 deia que “*quedarán los señoríos territoriales y solariegos en la clase de propiedad particular. ¿Todos? No. ¿Cuales, pues? Solamente aquellos que por su naturaleza no deban incorporarse a la nación, y los en que se haya cumplido las condiciones con que se concedieron. ¿Y los demás? Todos abolidos*”. Enfront aquells que deien que la proposta de la Comissió significava el “*despojo de la propiedad*”, assenyalava que “*niego tal despojo, y niego tal propiedad. Ni hubo esta, ni la hay, ni por consiguiente habrá aquel aprobándose el artículo*”. A més si els pobles seguissin pagant contribucions fins que es demostrés la veritable propietat:

“¿Quien indemnizaría a los pueblos de estas prestaciones injustamente exigidas e injustamente pagadas? Y aunque pudiera indemnizárseles, ¿por qué ellos, que son los más, han de sufrir previamente este despojo de su propiedad, y no los señores que son los menos? ¿Acaso la propiedad de cien españoles, supuesto que lo sea, es más sagrada, es más digna de que la respeten las leyes, que la de cinco o seis millones?”

Afegia Quintana que el dret de conquesta que esgrimia Rey, era, en cas que ho fos, un dret “*injusto, violento y antisocial*”, “*sabido es que la diferencia de religión jamás ha podido ser motivo justo para emprender una conquista, que en tal caso no sería otra cosa que un grande latrocinio*”, però, afegia, els conqueridors només eren nobles i bisbes?: “*¿Y la sangre de los pobres soldados, de los verdaderos conquistadores, que ni*

eran Obispos, ni grandes, ni nobles, nada valia? ¡Ya se ve! No era azul; era sangre de vasallo; el pan y la etapa eran más que suficiente premio a su valor y heroísmo”.

Puigblanch, també recriminà l'actitud de l'únic diputat català a la Comissió: *“el Sr. Rey lejos de ponerse de parte de la extinción de esta plaga, de esta carcoma de la prosperidad pública, aboga por que continúe; cosa tanto más extraña para mi, cuanto es muy cierto que la provincia de Cataluña es la que más ha padecido y padece por este azote. [...] opinión de S.S, que no es lo mismo a la verdad que llamarla opinión ni deseos de Cataluña”*⁹⁴⁵. Puigblanch utilitzant l'exemple del debat a les Corts de Cadis sobre la Inquisició, assenyalava que no sempre l'opinió dels diputats corresponia amb la de la majoria d'habitants de la província que representaven:

“Esto demuestra que sucede algunas veces, a lo menos respecto de mi provincia, que se atribuye a opinión de esta lo que es meramente opinión de los Diputados, y de no todos los Diputados, porque ni entonces en el asunto de la Inquisición, ni ahora en el de señoríos, todos los Diputados de Cataluña piensan del mismo modo. [...]. No es pues, la opinión de la provincia, ni sus deseos, el que subsistan los abusos, y abusos de tanta consecuencia como los que en el día tratan las Cortes de remediar.”

Puigblanch assenyalava també que els fonaments jurídics de la propietat senyorial eren molt dèbils:

“No se puede negar que los Monarcas trasladaron a estos señores la posesión, y que la trasladaron como la tenían; pero la tenían como la habían recibido de los Monarcas antepasados, los cuales más que poseedores, eran detentadores, pues no era aquel patrimonio suyo, como ellos decían, sino de la Nación. Así que la propiedad y posesión que tenían los Reyes, transferida a los señores, pudo no ser tan legítima como se cree por algunos, ni se debe prescindir, como prescinde el Sr. Rey, de si esta enajenación fue con causa o sin ella. [...] Si se pretende que no bastan dichas reclamaciones, habiendo sido el poderío de los señores tan que pueden considerarse como unos tiranos bajo los cuales han gemido constantemente los desgraciados pueblos, nada probará el que estos no hayan sacudido violentamente el yugo, pues que nada adelantaron ni aun con reclamaciones. De consiguiente no ha podido haber prescripción, como que ha faltado el requisito esencial de una pacífica posesión. [...]

[...] pero todos convienen en que las fincas que poseen malamente los señores actuales, son en mayor número que las que poseen debidamente. Y ¿no basta esta razón para que el legislador exija la presentación de títulos, a fin de no exponerse a agraviar al pueblo en general?

[...] Han acostumbrado los Reyes de Aragón, a lo menos en la provincia de Cataluña, no solo a enajenar sin tino los bienes que no eran suyos, sino tomar los de otros para darlos a este o aquel sugeto. [...] Es, pues, indiscutible la necesidad de que éstos presenten los títulos, atendido que los Reyes, creyéndose señores de vidas y haciendas, no solo daban lo suyo y lo de la Nación, sino lo de los particulares. [...]

[...] Se ha ponderado mucho el valor guerrero de los llamados vencedores que reconquistaron la España de los moros; pero aquellos fueron en cortísimo número respecto de los actuales señores, ni fueron ellos solos los que hicieron la reconquista, sino también y principalmente los mismos pueblos.”

⁹⁴⁵

DSC, 1821, t.II, pàg. 1.249-1.253, sessió 56 de 24 d'abril.

Tot plegat portava a Puigblanch a afirmar que era als senyors a qui tocava demostrar que els drets que volien percebre no eren d'origen jurisdiccional, *“pues que la presunción está siempre a favor de lo que generalmente sucede, y la regla general por el citado artículo está, como queda dicho, a favor de los pueblos”*.

Un cop finalitzada l'exposició de Puigblanch, que era un atac directe a les propostes de Rey, aquest prengué la paraula per a respondre, assenyalant que ell també s'oposava a l'existència dels senyoriis, però que no era això el que es discutia, i que, a més, semblava que l'opinió de Catalunya era a favor seu ja que només una (Mataró) de les divuit ciutats del principat s'havia mostrat favorable a les propostes de la Comissió:

“Barcelona y las demás ciudades de Cataluña están sujetas al pago de censos y demás prestaciones territoriales, y sin embargo, ni Barcelona, no obstante que en la legislatura pasada reclamó sobre ciertas prestaciones, ni ninguna otra ciudad, a excepción de Mataró, ha reclamado contra dichas prestaciones; Reus y otras villas grandes de Cataluña están igualmente sujetas a dichas prestaciones, y sin embargo, ni Reus con ser tan constitucional y tener comisionados en la corte, ni las otras villas más grandes han reclamado contra ellas: luego están persuadidas de que no las pagan injustamente.”⁹⁴⁶

A més, Rey, tirava en cara de Puigblanch que desconeixia la realitat de Catalunya, *“porque S.S. no ha estado tal vez de veinte años a esta parte en aquella provincia, y en los seis últimos ha estado fuera del Reino. Cuando el Sr. Puigblanch estaba en Cádiz quitando la máscara de la Inquisición, estaba yo haciendo frente a los enemigos, corriendo los pueblos de Cataluña en los varios destinos que me confió, y tuve buena proporción para conocer su espíritu.”*

Finalment, es posà a votació l'article segon del decret aclaridor de la llei de senyoriis, que assenyalava que *“es obligación de los poseedores acreditar previamente con los títulos de adquisición que los expresados señoríos no son de aquellos que por su naturaleza deben incorporarse a la Nación”*. L'article fou aprovat per 85 vots contra 67. Els diputats catalans Puigblanch, Quintana, Desprat i Oliver, votaren a favor, mentre Espiga, Torres, Rey, Balle, i Serrallach ho feien en contra⁹⁴⁷.

La discussió de l'article tercer comptà amb un discurs de Joan de Balle que es manifestà totalment contrari a la proposta de la Comissió, *“por dos razones: la primera, porque en vez de interpretar el art.6º del decreto de 6 de Agosto de 1811, lo destruye; y la segunda, porque es contradictorio con el final del artículo 5º del mismo proyecto”*:

⁹⁴⁶ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.253-1.255, sessió 56, de 24 d'abril.

⁹⁴⁷ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.255-1.257, sessió 56, de 24 d'abril.

“Por aquel decreto fueron declarados desde el mismo día como contratos de particular a particular los que se habían celebrado entre los llamados señores y vasallos; y con el artículo que se discute se destruye lo mandado entonces, porque dice que solo en el caso de que por la presentación de títulos resulte que los señores territoriales y solariegos no son de los incorporables, y que se han cumplido las condiciones de su concesión, es cuando deben considerarse como contratos de particular a particular, según el artículo 6º del propio decreto, los pactos y convenios que se hayan hecho entre los antes llamados señores y vasallos sobre aprovechamientos, arriendos de terrenos, censos u otros de esta especie. Por consiguiente este artículo en vez de la expresión <desde ahora> que contiene el artículo 6º del citado decreto de 6 de Agosto, difiere la cosa a un término indefinido; de suerte que entonces estos contratos no necesitaban ningún requisito para ser considerados como de particular a particular, y ahora se exige para ello la presentación de títulos y en el curso de un juicio.”⁹⁴⁸

Per Balle això significava que els senyors:

“Son despojados de su propiedad en virtud de una ley, con pretexto de que puede tener un derecho la nación a esta propiedad; y no a la Nación o al conjunto de todos los españoles es a quien se dan gratuitamente los frutos y la posesión, sino a los pueblos que fueron de estos señores, esto es, a los colonos que llamaron a poblar en sus tierras y solares, y con los cuales comunicaron por voluntad el pleno dominio que tenían. [...]

[...]; este proyecto es tan nuevo, que carece de modelo en los países cultos que nos han suministrado los difíciles experimentos de los revoluciones políticas; y que no sería adoptado ni imitado sin grave riesgo de la tranquilidad general y del edificio mismo social, que tanto nos interesa conservar y defender todavía de los ataques de la malignidad o la ignorancia. [...]. En vez de las doctrinas salvadoras de los Montesquieu, de los Bentham, nos inclinariamos al espíritu de unas leyes agrarias, más funestas que las de excepción, y cuyo recelo impide tal vez en algún otro país reformas saludables.

No sería esto conforme a los principios de eterna verdad y justicia que dirigieron a las Cortes extraordinarias para hacer nuestra regeneración política: principios que se dirigieron a destruir el feudalismo, acabar con las preocupaciones rutineras, elevar el trono del saber, derrocar el de la ignorancia, hacer inviolable la propiedad, darnos la igualdad legal y proporcionarnos la libertad necesaria para ser felices.”

Balle insistia que el decret era un atac a la propietat:

“¿Cómo puede oírse con calma que se trate de mandar a los enfitéutas que no guarden los contratos hechos con los dueños directos? Sí, señores: tal es el proyecto de ley que se presenta; proyecto que no puede leerse sin horror, pues con él se dice a los pueblos que los que hayan despojado de hecho propio a los señores serán protegidos hoy en este acto de despojo, que por nuestras antiguas leyes hacía perder hasta el dominio útil o enfitéutico, y que los colonos que no hayan cometido este despojo recibirán el mandato de ejecutarlo. [...]. Semejante proyecto, repito, es injusto, escandaloso y contrario a todos los principios liberales; y en su vista, todos los demás propietarios de la Nación no pueden menos de temblar por su seguridad; porque una vez abierta la puerta a esas funestas leyes de excepción para alterar el orden de los juicios en que la legitimidad de las adquisiciones debe ventilarse, a cada paso se repetirán y a cada momento les ocurriría la idea de que mañana se les despojaría a ellos buscando una razón plausible, como ahora se haría con los poseedores de siete y ocho siglos. [...]. Y en tal estado de ansiedad, ¿que sería d ella propiedad? ¿Que del cultivo? ¿Que de la Nación? ¿Como se consolidaría el sistema constitucional, viendo lo propietarios que era vana y quimérica la protección que les ofrece?”

Finalment, assenyalava Balle, els pobles tampoc sortirien beneficiats amb aquest decret ja que haurien de continuar pagant: als senyors o la Nació:

“De la aprobación del artículo no resultaría ventaja alguna a favor de los pueblos, porque aun en el caso de resultar del juicio que algún señorío territorial es incorporable, los enfitéusis siempre estarán obligados a pagar a la Nación los censos, laudemios, y demás derechos que ahora pagan al señor directo. ¿Cómo, pues, se alarma a los pueblos con la esperanza halagüeña de que no habrán de pagar nada? Pagarán; porque debemos distinguir dos contratos: el primero entre el señor territorial y la Nación, del cual se tratará en el juicio de incorporación, y el segundo el enfitéusis, arriendo o cualquier otro que se hizo entre el señor y el enfitéuta o colono, y este debe siempre tener su efecto y cumplimiento, ya sea en favor del dueño territorial, ya sea en favor de la Nación. [...]

Concluyo, pues, suplicando a las Cortes que no pierdan de vista que aun en el caso que se declaren reversibles a la Nación algunos de los señoríos de que se trata, los pueblos nunca quedarán libres de pagar las prestaciones que deben en virtud de los contratos hechos con los señores; porque o habrán de pagar a estos, o a la Nación.”

El discurs de Balle fou contestat per Calatrava en nom de la Comissió que plantejava que *“los señoríos territoriales y solariegos no se pueden considerar como fincas de propiedad particular sin que esto conste por la presentación de sus títulos; pero las fincas de propiedad particular y de libre pertenencia, no como señores propietarios, estas es justo que los pueblos las respeten, porque en esto no ha entrado ni debió entrar la Comisión.”*⁹⁴⁹

En la discussió de la resta de l'articulat es produïren algunes intervencions més de diputats catalans que passem a ressenyar breument. Rey continuà defensant la conversió automàtica dels senyoriis territorials en propietat particular i el pagament pels pobles de les prestacions corresponents: *“yo no veo en que puede fundarse la diferencia que hace el artículo [5º] entre unas tierras y otras, entre aquellas en que el señor percibe prestaciones y aquellas que cultiva por sí, supuesto que la diferencia que hay entre unas y otras proviene únicamente de la libre disposición del señor, y no de la diferencia de derecho que haya tenido sobre las mismas”*⁹⁵⁰. Rey afirmava que calia protegir aquest sistema d'explotació de la terra, perquè permetia accedir a la quasi propietat a un nombre important de pagesos, i que això comportava un millor conreu de la terra:

“¿Que diferencia hay entre un campo cultivado por un enfitéuta, y otro cultivado por los criados de un señor en los mismos pueblos de señorío? El primero da una renta al señor y alimenta una familia; y el segundo apenas cubre con sus frutos los gastos de su cultivo; el primero es útil al señor, al enfitéuta y a la Nación; el segundo a nadie. [...] Por lo mismo, todo golpe que se dé a estos derechos, será un golpe funesto dado a la agricultura y a la prosperidad pública; será retraer a los propietarios de hacer semejantes concesiones; será impedir la multiplicación de propietarios y el aumento de producciones; será, en fin, perpetuar la esterilidad de nuestro suelo a pesar de su fecundidad natural.”

Rey continuà la seva defensa i amb motiu de discutir-se l'article 7è, manifestà que només hi havia *“una especie de enfitéusis, [...] y] según como se entienda la palabra*

⁹⁴⁹ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.303-1.305, sessió 59, de 27 d'abril.

⁹⁵⁰ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.683-1.684, sessió 80, de 18 de maig.

*señorío, yo creo que todos los enfiteúsis son de señorío. [...] No hay, pues, más que un enfiteúsis, esto es, el que recae sobre la propiedad y divide el dominio directo del útil de ella. [...], es imposible distinguir estos enfiteúsis de los otros.”*⁹⁵¹:

“Primera, que no hay más que una especie de enfiteúsis, que es de señorío o de dominio, y consiste en la separación del dominio directo del útil; segunda, que aún cuando hubiese enfiteúsis de señorío y de no señorío, sería imposible distinguirlos; y tercera, que aún cuando pudiese hacerse esta distinción, sería contraria al art. 5º del decreto de 6 de Agosto de 1811, que iguala los derechos de los señoríos que deben subsistir con los demás derechos de propiedad particular.”

Rey plantejà una altra qüestió, quines lleis s’havien d’aplicar?, les de Castella, les de València, les de Catalunya?, “Yo supongo que la comisión hablará de las leyes de Castilla, que por antonomasia se llaman leyes del Reino; pero ¿como se podrá pretender que los contratos que se hayan hecho con arreglo a las leyes de Navarra o de Valencia se hayan de arreglar a las leyes de Castilla, y particularmente en un punto en que estas leyes son tan diminutas o defectuosas?”. Finalment, Rey defensava el dret de fadiga:

“No sostengo la fadiga porque tiende a reunir y consolidar el dominio útil con el directo, antes al contrario, la sostengo porque tiende a la separación: parece esto una paradoja, pero no hay cosa más cierta. Todos los hombres tienen una predilección a sus propiedades, y una cierta repugnancia a enajenarlas, aunque sea con ventajas. ¿Y no es el mejor medio de vencer esta repugnancia, el dejarles una esperanza y un medio de volverlas a adquirir si en algún tiempo les acomoda? Pues en esto consiste la fadiga. El propietario desea por una parte separar el dominio directo del útil, porque le trae ventajas; pero este deseo está contrarrestado por la idea de la enajenación que envuelve esta separación. Pues si la fadiga desvanece esta idea, ofreciendo la otra de que la enajenación es temporal y que pueden ofrecerse mil ocasiones de recobrar lo enajenado, claro está que la fadiga facilita la separación del dominio directo del útil, y que de consiguiente proporciona las ventajas que lleva consigo esta separación.”

Calatrava respongué en nom de la Comissió que:

*“En España el derecho común es que el laudemio no pase de la cincuentena o del 2 por 100. En Cataluña, en Valencia y acaso en alguna otra provincia, de que no estoy perfectamente enterado, hay laudemio que pasa del 5 y del 10 por 100; pero es indudable que el derecho común es que el laudemio no exceda del 2 por 100. Más digo: que para mí es una cosa esencial el enfiteúsis que así el laudemio, como la pensión anual y todas las demás prestaciones que se pagan como un reconocimiento hecho al señor que tiene el dominio directo, sean una cantidad muy módica; porque de otro modo resultará, como reconocen algunos escritores catalanes, que a las tres o cuatro enajenaciones por un laudemio, como quiere el Sr. Rey, por un laudemio excesivo, contrario a la naturaleza del contrato, el señor o el dueño directo del territorio cobra una cantidad dupla o triplicada de lo que vale la finca.”*⁹⁵²

⁹⁵¹ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.813-1.815, sessió 86, de 24 de maig.

⁹⁵² DSC, 1821, t.III, pàg. 1.815-1.817, sessió 86, de 24 de maig.

També el diputat Puigblanch contestà a Rey, assenyalant que les Corts tenien plenes facultats per regular els lluïsmes, i que la unió del domini directe i del domini útil seria molt beneficiosa als pagesos i a l'estat:

“En Cataluña el enfiteusis llega a ser escandaloso, siendo acaso el más gravoso que se conoce en parte alguna. Allí el dueño de un fundo, cuando le da a un enfiteuta, previendo las mejoras que deberá recibir su propiedad, le estima desde luego en más de o que es su verdadero e intrínseco valor, y cobrando según esta estimación el canon anuo, cobra luego el laudemio cuando ocurre una venta, el cual no es nada menos que una tercera parte del valor de la finca, sin que de él se excluyan las mejoras. Si esto es inicuo en los predios rústicos, lo es mucho más en los urbanos. [...] De aquí resulta que el señor del predio se apodera de las mejoras hechas por el colono o estabiliente, sino que también se alza con el equivalente de los gastos que han sido indispensables para conservar la finca durante dos años. [...] Es, pues, necesario se reduzcan en Cataluña los laudemios alodiales a los términos de los señoriales y derecho común de las demás provincias.

El tanteo o derecho de fadiga es también allí desordenado, pues por el puede el señor directo comprar la finca durante los treinta primeros días, no solo para sí, sino para cualquiera otro que le parezca. De consiguiente, convendrá que la comisión, teniendo presentasen estos datos y las reclamaciones que obran en el expediente haga por reformar este artículo.”⁹⁵³

En canvi, Balle donà suport a Rey i criticà a Puigblanch, tot fent una defensa aferrissada del contracte enfiteutic al qual devia Catalunya la seva felicitat:

“Por cuyo medio se han repartido las tierras en una multitud de manos activas y laboriosas que no hubieran podido de otra manera adquirir un palmo de tierra, quedando por consiguiente en la clase de simples jornaleros. Sin el enfiteusis, la propiedad territorial habría quedado acumulada, y entonces habrían precisamente de emplearse en las grandes labores brazos mercenarios, y de ello se seguiría el vilipendio de los principios más conocidos en la economía política, y la agricultura no podría dejar de sujetarse a los vicios y al desaliento que son inseparables en semejante estado.”⁹⁵⁴

Per això es mostrava contrari al fet que s'apliquessin a Catalunya, “*las reglas que rigen en las demás de España, [...], porque esta uniformidad de las leyes reduciría la agricultura de Cataluña al estado deplorable en que vemos la de Castilla*”. A Castella, segons Balle, havia passat el mateix que a l'imperi romà: la manca d'equilibri entre el domini directe i el domini útil havia afavorit l'acumulació de béns en poques mans. A Catalunya s'ha adoptat la majoria del dret romà, però “*los legisladores catalanes, repito, no siguieron las leyes de Roma en punto al enfiteusis: aumentaron el laudemio, y el contrato ha causado admirables efectos*”:

“Cualquiera que esté medianamente instruido del estado de la provincia de Cataluña a fines del siglo XVII, debe saber que no había allí un palmo de terreno desaprovechado. En medio de las rocas y montes escarpados se veían viñedos hermosísimos; en colinas empinadas, en que parecía imposible el tenerse un hombre de pie, trigos y cebada; amenidad de huertas de todas partes, hermosura de jardines, casas de campo deliciosas y en grande abundancia que hacían honor a la cultura de la provincia y del Reino, con una población floreciente y llena de vigor. Nunca se ha dado mejor prueba de lo que fue Cataluña en el siglo pasado, que lo que ella ha

⁹⁵³ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.817, sessió 86, de 24 de maig.

⁹⁵⁴ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.818-1.821, sessió 86, de 24 de maig.

hecho en el principio del presente. [...] Y si este contrato hubiese sido inicuo y escandaloso, como ha querido persuadir el Sr. Puigblanch, ¿habría producido tan buenos resultados? ¿Habría hecho la felicidad de aquel país? Seguramente que S.S. ignora lo que pasa allí, pues de lo contrario no hubiera atacado el artículo que se discute, apoyándose en datos equivocados. [...].

[...]; porqué o el censo es moderado, o no: si lo primero, es muy justo que el laudemio sea alto, pues de lo contrario no habría equilibrio en el contrato; si lo segundo, es decir, si el canon excede el valor de la finca, inútil es pedir la reducción del laudemio, porque entonces nada quedaría sobre que calcular el laudemio, hecha la deducción de aquella carga intrínseca y real.”

Per Balle, el que calia era:

“Primera, que los contratos celebrados o existentes se respeten y cumplan religiosamente, como propone la comisión en el presente artículo, pues de otra suerte atacaríamos el precioso derecho de propiedad, [...]; segunda que para los enfiteús que se hayan de celebrar en lo sucesivo, lejos de adoptar la ley de Partida, se deje plena libertad a los contratantes para convenirse del modo que les acomode.

En cuanto a los contratos existentes, hay también otra razón para respetarlos. O los que poseen hoy las casas y heredades establecidas son los enfiteutas, o son los que las han comprado. Si lo primero, es cierto que no pueden impugnar el contrato, si lo segundo, es innegable que cuando compraron se rebajó del justo precio todo lo correspondiente al dominio directo, a saber: los censos, laudemios y demás derechos que hoy pagan. [...] De aquí es que aún en el caso de que una conocida utilidad común exigiese la reducción del laudemio estipulado en los contratos existentes, debería indemnizarse a los dueños directos: indemnización que deberían realizar los enfiteutas con el aumento del censo; lo que estoy bien persuadido que causaría un disgusto general, y sería un semillero de disputas y pleitos que el legislador está obligado a precaver.

[...] Reduciendo los laudemios sería necesario aumentar los censos; porque de otra suerte, al paso que con aquella reducción se mejoraría la condición del enfiteuta, se perjudicaría la del dueño directo y faltaría el verdadero equilibrio del contrato. [...], y ya he manifestado que según lo prevenido en la Constitución, no se puede tomar a ningún particular su propiedad, ni turbarle en el uso y aprovechamiento de ella sin que al mismo tiempo se le indemnice.

[...] Es, pues, claro que los contratos vigentes han de correr como están, y han de ser cumplidos escrupulosamente. En cuanto empero a los contratos futuros, no soy de opinión que se fije el laudemio al 2 por 100, sino que se deje amplísima libertad a los contratantes para convenirse del modo que tengan por más ventajoso. Es menester no perder de vista que el interés individual es el primer instrumento de la prosperidad de la agricultura; [...] En suma, el contrato enfiteutico, bien calculado y realizado, como lo será, por el interés libre e ingeniosos del dominio directo y del enfiteuta, fomentará la agricultura y hará un número inmenso de propietarios. Las leyes no han de mezclarse en estos intereses particulares; los contratos se deben arreglar por la voluntad libre de los contratantes: estos son mis principios y los de todo hombre liberal por sistema.”

Sorprement Rey, es mostrà menys radical que Balle en la defensa dels contractes senyoriais, i defensà la desaparició del terratge, la jova, el tragi, la lleuda, el peatge, el ral de batlle, perquè “*la presunción es que generalmente provienen de señorío*”⁹⁵⁵.

Quan es plantejaren algunes modificacions a l'articulat aprovat, Puigblanch s'oposà a què els senyors poguessin acreditar amb altres documents que no fossin els títols d'adquisició el seu domini territorial, i es preguntava si “*el legislador, cuyo objeto primario es procurar el bien a la comunidad, ¿tendrá que mantener a esta sacrificada*

*eternamente por solo reparo de que si medida benéfica podrá tal vez perjudicar a este o al otro particular?*⁹⁵⁶. Una posició ben contrària fou la que manifestà Balle, mostrant-se d'acord amb que es poguessin presentar altres documents per acreditar, ja que en cas contrari es cometria una injustícia:

“Por lo que toca a mi provincia, debo manifestar a las Cortes que la legislación catalana, tan liberal como justa, y la más análoga a las instituciones constitucionales, convencida de lo mucho que interesa a su población y a su agricultura el fomento y conservación de la propiedad territorial, tiene de remotos siglos prescritos y consignados en sus leyes otros títulos para los casos de pérdida, quema o extravío del original en garantía y seguridad de las mismas propiedades.

[...] Vean, pues, las Cortes cuan remota es la antigüedad de los dichos títulos, y el trastorno que se seguiría en la propiedad de mi provincia si no fuesen admitidos en juicio, como se han admitido constantemente en todos sus tribunales desde que la referida sentencia arbitral [de Guadalupe] fue consentida por los señores territoriales y por los enfiteutas, es decir, por el espacio de cerca de cuatro siglos.

En compendio: si la sabiduría del Congreso no protegiese la continuación de estas pruebas, consignadas en las leyes y costumbres con que de largos siglos se ha vivido y progresado en Cataluña, las consecuencias serían necesariamente funestas, no solo para los dominios directos, sino también para los enfiteutas, a saber: el despojo y ruina d ellos primeros, que perderían desde luego el goce de sus rentas, y el quedar los últimos inciertos y dudosos en la validación de los títulos de su pertenencia, siendo expuesto su dominio útil a sufrir igual despojo que los señores territoriales sus causantes habrían sufrido del directo.”⁹⁵⁷

Balle també es mostrà totalment favorable a la tasca que realitzaven els tribunals de capbreuació, molt criticats per Oliver. Els diputats Balle y Rey presentaren també addicions a l'article 8è, intentant de salvar alguns drets senyoriais sota el mantell de contractes “*en uso del sagrado derecho de propiedad*” o de subrogacions “*en otras feudales anteriores de la misma o diversa naturaleza*”, cosa que s'aprovà tot i que fent referència a que es referien exclusivament “*a los bienes puramente alodiales*”⁹⁵⁸. Rey encara presentà una altra addició dient que “*si los censos se hubiesen pagado por el establecimiento de molinos, hornos o mesones construidos ya por el señor al tiempo de dicho establecimiento con el goce de los referidos derechos continuarán a pagarse dichos censos, o deberán restituirse al señor los molinos, hornos y mesones*”. Per defensar aquesta proposta Rey exposà que:

“Por derecho particular de Cataluña, desconocido en Castilla, los mayorazgos podían separar el dominio útil del directo, y no se entendía esto por enajenación; más por derecho de Castilla los mayorazgos nunca han podido separar el dominio útil del directo. Este derecho de Cataluña se extendía igualmente a las propiedades particulares y a los derechos feudales; y de aquí es que así como en Castilla, y creo que en Valencia, por lo común los señores han administrado sus molinos y hornos, en Cataluña ha sucedido lo contrario, y por eso muchos particulares tienen hornos y mesones en privativa, pagando al señor un censo o canon. [...]”

⁹⁵⁵ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.821, sessió 86, de 24 de maig.

⁹⁵⁶ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.866-1.867, sessió 88, de 26 de maig.

⁹⁵⁷ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.867-1.869, sessió 86, de 26 de maig.

⁹⁵⁸ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.962-1.965, sessió 92, de 30 de maig.

hay en Cataluña varios molinos que son de privativa; pero cuya privativa no es de origen de señorío, sino muy reciente, que se ha constituido así. En tiempo de la guerra pasada se imponía una contribución exorbitante; el pueblo no tenía con qué pagarla, y se han valido los vecinos de este arbitrio. Decían a un particular: si usted paga la contribución, nos obligamos a moler o a cocer en su molino u horno de usted. Yo creo que no es justo que este particular pierda el fruto de un gran capital que desembolsó hace diez años.”

Serrallach proposà que s'afegís a la llei de senyoriu un darrer article que “se imponga al que deje de pagar maliciosamente una pena pecuniaria capaz de contenerle”⁹⁵⁹. Per la seva banda Puigblanch, Desprat, i Quintana, junt a Moreno Guerra i Díaz Morales, presentaren una proposició per tal de reduir tots els lluïsmes al 2%⁹⁶⁰.

En les diverses votacions, article per article, del projecte de llei de la Comissió sobre senyoriu, els diputats catalans repartiren els seus vots, reproduint-se una divisió entre aquells que donaven suport a les propostes de la Comissió (Quintana, Corominas, Puigblanch, Desprat, Cortes, i Oliver) i aquells altres que votaren sistemàticament en contra (Balle, Rey, Serrallach, Espiga, Janer). La unanimitat dels diputats catalans durant la primera legislatura en defensa dels sistema proteccionista es trencava ara al dividir-se aquest col·lectiu en dos grups: mentre els moderats i més lligats als interessos de l'Antic règim defensaven una interpretació restringida del decret de senyoriu, els altres, que no podem qualificar de radicals amb excepció de Quintana i Puigblanch, però que estaven més lligats als interessos de la nova societat liberal i capitalista, donaven suport a una interpretació àmplia d'aquest.

Un cop aprovada la minuta de decret, Puigblanch s'oposà a que es presentessin al rei per a la seva sanció els tres primers articles del decret, al·legant que “*siendo como es una interpretación de ley o de un decreto de las Cortes, y semejantes interpretaciones en ninguna manera tocan al Rey. [...], según la Constitución, de quien reciben autoridad las leyes es del pueblo, que es el soberano por medio de sus representantes.*”⁹⁶¹ Acabava recordant a les Corts: “*los graves males que se seguirán de que se dilate esta ley, porque los pueblos están consentidos en que, aunque tarde, se les ha hecho justicia. Y no se diga que no pagan: en Cataluña generalmente pagan por una declaración de aquella Audiencia; bien que todo hierva en pleitos, y no estamos en circunstancias de agriar más los ánimos.*” Romero Alpuente anava més enllà i

⁹⁵⁹ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.871, sessió 93, de 31 de maig.

⁹⁶⁰ DSC, 1821, t.III, pàg. 1.871, sessió 93, de 31 de maig.

⁹⁶¹ DSC, 1821, t.III, pàg. 2.085-2.086, sessió 99, de 6 de juny.

proposava que no es presentés cap article a la sanció real. Però les propostes de Puigblanch i Romero Alpuente no van merèixer ni tant sols el dret a discussió.

L'aprovació per les Corts de la proposta de llei sobre senyorijs, provocà una onada de felicitacions d'arreu de Catalunya⁹⁶². Ja quan es van aprovar els articles 1r. i 2n. molts pobles catalans es dirigiren a les Corts per felicitar-les: tres-cents seixanta "*ciudadanos de varias clases, vecinos de Barcelona*"⁹⁶³, diversos veïns de Vidreres, els ajuntaments de Lloret de Mar i Arenys de Mar⁹⁶⁴, Sant Feliu de Guíxols⁹⁶⁵, Mataró⁹⁶⁶, Tordera⁹⁶⁷, Sabadell⁹⁶⁸, Moià, i Puigcerdà que manifestava que:

*"Son innumerables los beneficios que de ello han de resultar a toda esta Cerdaña, en que son infinitos los perjuicios que de estos señoríos se han seguido a todos los pueblos por la preponderancia e influencia de los señores que los han poseído en ellos y los que han podido algunos engrandecer, abusando de la inocencia rústica credulidad de sus antiguos vasallos. [...] La agricultura acabará de reanimarse, si se extingue enteramente el tan grave, como penoso pago de diezmos que hasta ahora la ha tenido en el más profundo abatimiento. [...] Está en contacto este país con la Cerdaña francesa, en donde por no conocerse ni el feudo ni el diezmo, la agricultura está en un pie el más elevado, y sus labradores, proporción habida a las tierras que posehen son muy opulentos, mientras que los de nuestro solio se hallan en la más estrecha indigencia."*⁹⁶⁹

Els ajuntaments d'Agramunt, Puigverd, Rocabertí, Dorsell, Mafet, Preixens, Pradell, Ventoses, Montgai, Puellas, Serós, Tudela, Montclar, Mascobau, Foradada, Rubió, Guàrdia de Urgell, Santa Maria, Claravalls, Mont-roig, Ossó, Castellnou, Montfalcó; els propietaris i pagesos de Monistrol de Montserrat, i els ciutadans de Calella, també felicitaren les Corts per l'aprovació dels dos primers articles del decret de senyorijs i demanaven la desaparició dels delmes⁹⁷⁰.

Un cop aprovat el decret sencer per les Corts, aquestes continuaren rebent la felicitació des de diversos punts de Catalunya: els ajuntaments d'Arenys de Mar, Arenys de

⁹⁶² Exposició amb data de 5 de juny de 1821 (ACD, lligall 74, expedient 10, núm.29). Reproduït a l'Annex III.10. Bayo, representant del liberalisme moderat assenyalarà que "*los labradores no agradecieron por su ignorancia el beneficio, y los perjudicados no tuvieron bastante virtud para sacrificar en las aras de la patria el interés, y convirtiéronse en enemigos*" (BAYO: *Historia...*, II, pàg.234).

⁹⁶³ *DSC*, 1821, t.III, pàg. 1.756, sessió 85, de 22 de maig.

⁹⁶⁴ *DSC*, 1821, t.III, pàg. 1.850, sessió 88, de 26 de maig.

⁹⁶⁵ *DSC*, 1821, t.III, pàg. 1.736, sessió 84, de 21 de maig.

⁹⁶⁶ Felicità a les Corts per la decisió del 24 d'abril sobre senyorijs "*manifestando cuan grata sería a aquellos ciudadanos la abolición de los diezmos*" (*DSC*, 1821, t.III, pàg. 1.999, sessió 95, de 2 de juny).

⁹⁶⁷ Que felicità a les Corts perquè "*de la aprobación de los artículos del proyecto de ley sobre señoríos dependía su prosperidad, y daban las gracias por la de los dos primeros*" (*DSC*, 1821, t.III, pàg. 1.861, sessió 88, de 26 de maig).

⁹⁶⁸ Que es feia ressò del sentiment dels pobles de la comarca i a més reclamava "*la abolición total de los diezmos*" (*DSC*, 1821, t.II, pàg. 1.690, sessió 81, de 19 de maig).

⁹⁶⁹ *DSC*, 1821, t.II, pàg. 1.616, sessió 77, de 15 de maig. L'ajuntament de Moià felicità a les Corts "*por la aprobación del artículo 2º del proyecto de ley sobre señoríos y por la modificación de diezmos*".

Munt, Canet, Sant Pol i Pineda, Centelles, Torregrossa (Lleida), Sant Pau d'Ordal, Sant Sadurní d'Anoia, Lavern, Subirats, Centelles, i dels de Piera, Pierola i Masquefa que manifestaven “*el cúmulo de beneficios, que por razón de esta aprobación va a recaer sobre todos los Pueblos Agrícolas es demasiado notorio porque pueda dudarse ni un solo instante de su certeza*”, i afegien que aquesta mesura contribuiria a refermar “*a los pueblos agrícolas, y en particular a estas Villas en los sentimientos de adhesión al sabio Sistema Constitucional*”⁹⁷¹. L'ajuntament de Mataró representà, mitjançant la Diputació catalana a les Corts manifestant la seva alegria per l'aprovació de l'obligació de presentar els títols als senyors:

*“La presentación de los títulos de tantos que han obrado como señores alodiales en la ciudad y su distrito, abreviará los pleytos, cortará de golpe las vejaciones y los ciudadanos disfrutaran la libertad y los verdaderos derechos que la ley concede al propietario de que tanto se han visto obstruidos, por la prepotencia y odible abuso que de algún tiempo había ido progresando. [...] No sería menos grata la supresión de los diezmos particularmente en esta parroquia y en la limitofe occidental... es lamentable que el laborioso agricultor igual que los demás ciudadanos en el pago de contribuciones y en todos los demás servicios, tenga el particular gravamen de que el fruto que consigue con su penosa aplicación y continuas fatigas que muchas veces malogran los infortunios y en otras le agosta el granizo y otros accidentes haya de serle sersenado con la exacción de la décima.”*⁹⁷²

I en el mateix sentit ho feu el d'Igualada:

*“Penetrado del mayor agradecimiento y observando en indecible jubilo y alegrías en los ciudadanos de esta villa por el beneficio que nuestro Soberano Congreso Nacional le ha dispensado con la aprobación del dictamen de Señoríos y en la baja del diezmo, que proporcionará un impulso el más grande a nuestra decaída agricultura y asegurará la prosperidad y felicidad de la Nación. Se apresura a dar a las Cortes las más espresivas gracias por tan singulares beneficios y deseando una continuación invariable de la firmeza, constancia y energía que tanto les ha animado y anima al mayor bien de la Patria, de la Religión y de Nuestro rey Constitucional.”*⁹⁷³

La proposta de llei, però, fou vetada pel rei que presentà mitjançant el govern una proposta de llei alternativa al inaugurar-se la legislatura de 1822. El projecte del rei obtingué una contundent resposta del diputat català Ramon Adan:

*“Pocas veces se habrá visto en la historia de las Naciones, y mucho menos en las que rige un sistema representativo, que en el mismo tiempo en que se desecha una ley o que se le niega la sanción por el Poder ejecutivo se presente otra por el mismo y sobre el mismo objeto. [...] Que quiere decir esto, sino que se trata de paralizar la marcha de las Cortes, cuando por la Constitución tienen libre y expédita para volver a tratar de este asunto y remitirlo de nuevo a la sanción de S.M.?”*⁹⁷⁴

⁹⁷⁰ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.688, sessió 81, de 19 de maig.

⁹⁷¹ Exposició d'aquests ajuntaments a les Corts amb data de 5 de juny de 1821 (ACD, lligall 74, expedient 10). Les seves exposicions es presentaren a les Corts el 26 de juny (DSC, 1821, t.III, pàg. 2.496, sessió 119).

⁹⁷² DSC, 1821, t.II, pàg. 1.999, sessió 95, de 2 de juny.

⁹⁷³ Representació amb data de Igualada 7 de Juny de 1821 (ACD, lligall 74, expedient 10).

⁹⁷⁴ DSC, 1822, t.I, pàg.226-227, sessió 15 de 7 de març.

Seguint aquesta línia diversos diputats, entre ells els catalans Prat i Busaña, proposaren que el projecte de senyoriu a discutir fos el que aprovaren les corts de 1821, i no pas el proposat pel rei. La Comissió de Legislació proposava que les Corts no tinguessin en compte ni el projecte del rei “*pues este más bien debe reputarse una excepción o restricción al decreto de las Cortes extraordinarias de 6 de Agosto de 1811, que una aclaración o interpretación de su contenido*”, ni les propostes del govern perquè es tractava tant sols “*de la explicación de un decreto que está ya dado*” i que “*adopte y apruebe el proyecto de decreto acordado en 7 de Junio de 1821 por las anteriores Cortes*”⁹⁷⁵. Una proposta que retornà el debat sobre senyoriu a les Corts entre partidaris de la interpretació favorable als pobles i els seus contraris, entre ells el ministeri, en el qual es repetiren els arguments presentats a favor i en contra en la legislatura de 1821, tot i que en aquest cas la intervenció de diputats catalans fou força minsa, a diferència del que havia passat l’any anterior⁹⁷⁶. En les diverses votacions que se celebraren per aprovar article per article la llei, es donaren majories de dos terços a favor del decret aprovat l’any 1821 per les Corts. Entre els diputats que votaren a favor hi trobem la majoria de diputats catalans, mentre que tant sols un, Martí, es posicionà en contra⁹⁷⁷. El decret es presentà intacte per segona vegada al rei que el refusà de nou⁹⁷⁸. El Consell d’Estat havia fet costat al rei en aquesta qüestió, informant desfavorablement i demanant que retornés a les Corts perquè s’hi introduïssin modificacions⁹⁷⁹.

A començaments de març de 1823 els diputats tornaven a discutir el projecte de senyoriu a les Corts “*aprobado en la legislatura de 821, y por segunda vez en la de 822, cuya sanción ha sido negada por S.M. en ambas épocas*”⁹⁸⁰. La Comissió encarregada d’informar sobre aquest tema presentà el seu dictamen recomanant que les Corts fessin seu el projecte de les darreres legislatures, proposta acceptada per 88 vots (Surrà, Rubinat, Bages, Busaña, Septien, Adan, Grasses, Salvato) contra 38⁹⁸¹. Quan,

⁹⁷⁵ DSC, 1822, t.II, pàg.1.010-1.013, sessió 68 de 27 d’abril. Únicament s’hi manifestà en contra un membre de la Comissió, el diputat Argüelles.

⁹⁷⁶ DSC, 1822, t.II, pàg.1.013-1.027, sessió 68 de 27 d’abril; pàg.1.094-1.100, sessió 73 d’1 de maig; pàg.1.142-1.149, sessió 77 de 3 de maig.

⁹⁷⁷ Vegeu per exemple la votació de l’article 2n. (DSC, 1822, t.II, pàg.1.148-1.149, sessió 77 de 3 de maig).

⁹⁷⁸ DSC, 1822, t.III, pàg.1.739, sessió 126 de 7 de juny.

⁹⁷⁹ Acta de la sessió de 13 de febrer de 1822 (AHN, Estado, llibre 26).

⁹⁸⁰ També a la Gaceta de Madrid, de 4 de març de 1823, pàg.17, que inclou les actes de la sessió de les Corts de 3 de març de 1823.

⁹⁸¹ Gaceta Española, Sevilla, de 27, 28 i 29 d’abril de 1823, amb les actes de les sessions de les Corts dels dia 26 i 27 (ordinària i extraordinària), pàg.15-24.

finalment, s'aprovà, el 3 de maig de 1823, al règim liberal ja li restaven pocs dies de vida (fou abolida per la Reial Cèdula de 15 d'agost de 1823)⁹⁸². El decret d'abolició de 3 de maig de 1823, era, malgrat tot, força radical dins el context de la revolució burgesa europea, ja que declarava “*abolidas todas las prestaciones reales y personales y las regalías y derechos anejos y que deban su origen a título jurisdiccional o feudal*”, i obligava als senyors a presentar els títols per a poder continuar cobrant rendes territorials, malgrat que consolidava la divisió entre senyoriis territorials i jurisdiccionals, cosa que va permetre de consolidar importants patrimonis territorials als antics senyors. També es reduïa el lluïisme al 2% (en algunes indrets arribava a significar el 33% del valor de la transacció) i s'establia la possibilitat de redimir els censos senyoriais. La nova legislació liberal sobre el tema, l'any 1836, seria favorable als senyors.

III.5.5 Delmes i senyoriis, pagesos, senyors i burgesos

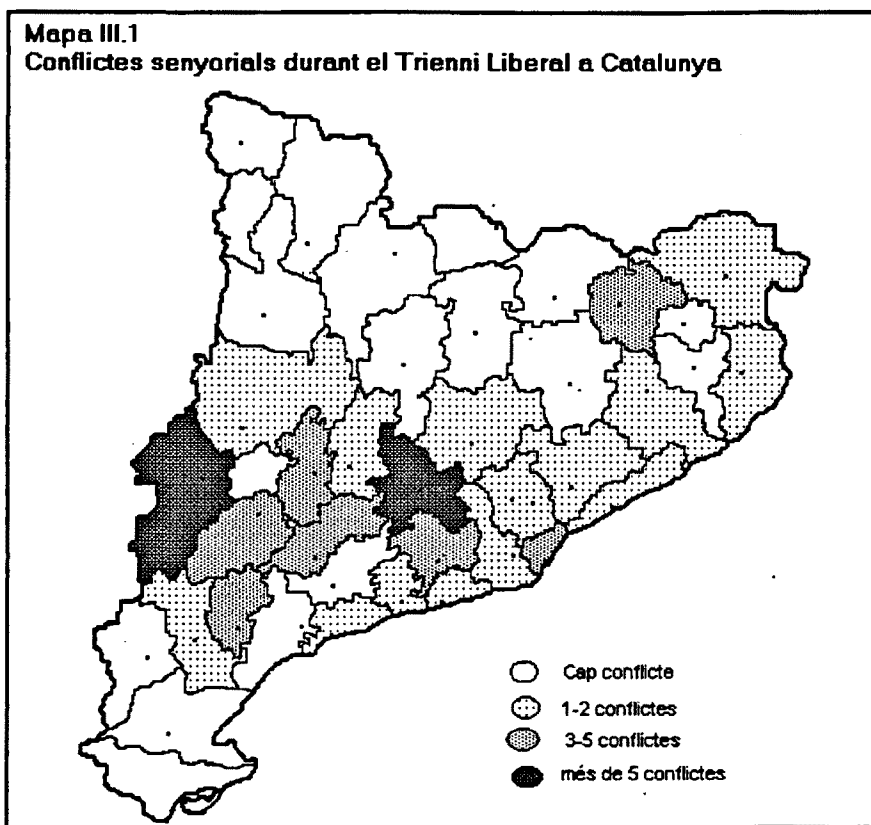
Al llarg d'aquest apartat hem pogut resseguir la conflictivitat al voltant dels drets senyoriais i els delmes a Catalunya durant el Trienni liberal, una conflictivitat sovint encapçalada per les classes benestants i els ajuntaments i que tenia una llarga tradició des de finals del segle XVIII. Aquesta conflictivitat tingué especial incidència al litoral (de l'Alt Empordà al Tarragonès), a algunes comarques del pre-litoral (la Garrotxa, els dos Vallés, el Bages i l'Alt Penedès), a la Catalunya central (Bages, Anoia i Segarra), i sobretot a les terres de ponent (Segrià, Noguera, Urgell, Garrigues i Conca de Barberà)⁹⁸³, tocant d'esquitllada el Priorat (vegeu l'annex III.13 i el mapa III.1).

La conflictivitat senyorial ens dóna un mapa que s'assembla força al que marquen les exposicions de diversos pobles a les Corts reclamant l'abolició dels senyoriis i dels delmes (mapa III.2): una franja litoral (de l'Alt Empordà al Tarragonès), una franja interior (de la Garrotxa a l'Alt Camp) i una franja que travessa Catalunya d'oest a est (Noguera, Urgell, Anoia i Alt Penedès). Malgrat que el nombre de pobles afectats per aquest conflicte (57) i el nombre de pobles que presentaren exposicions a les Corts (61) només signifiquin un 6% dels pobles catalans, els veïns d'aquests pobles (35.393 i 33.232, respectivament) representaven una cinquena part de la població catalana, un

⁹⁸² El 9 de juny de 1823 el Cap polític de Tarragona circulava l'esmentat decret als pobles on arribà mitjan mes de juny (AHMR, lligall 2.6.4.7). Vegeu també ACA-RA, Registre 1.421, fol.122-123, expedient 220, caixa 23. pàg.219.

⁹⁸³ Vegeu Enric VICEDO: Les terres de Lleida i el desenvolupament català del set-cents, Barcelona, 1991 i “Notes...”, i LLADONOSA: Carlins..., pàg.54-90.

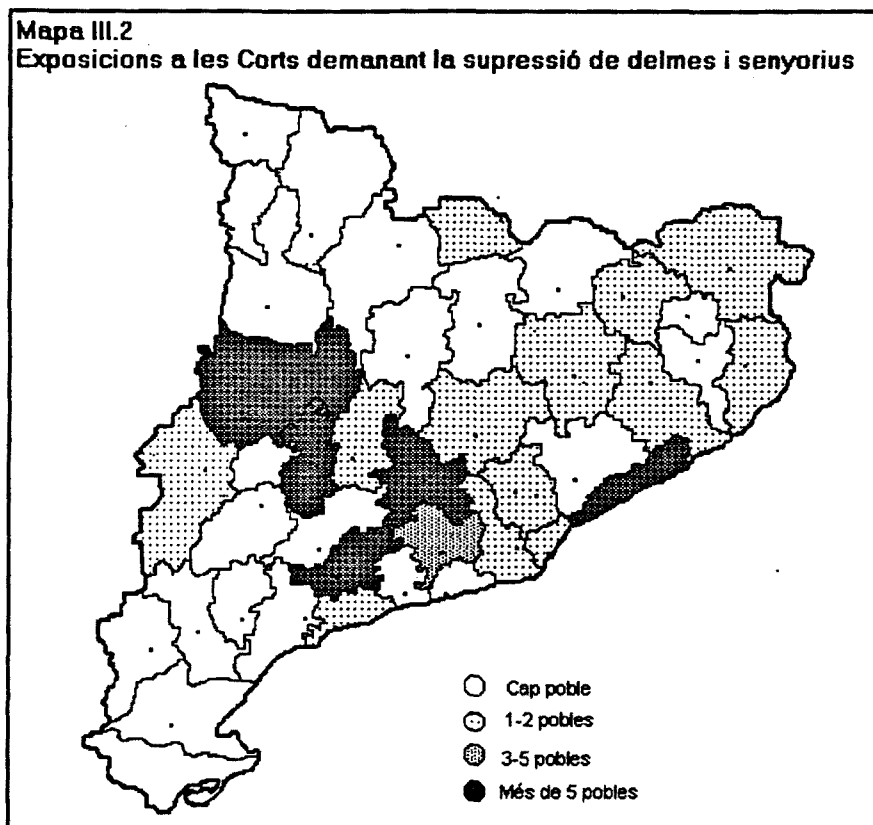
percentatge força important (vegeu el quadre III.5).

Tant en un mapa com en l'altre resta la meitat de Catalunya on no hem trobat conflictes senyorials importants ni exposicions a les Corts, una divisió de Catalunya que s'adiu amb la que mantingueren el diputats a les Corts entre aquells que defensaren una aplicació àmplia del decret de senyories i aquells altres que reclamaven una interpretació restrictiva.

Les lleis d'abolició del règim senyorial van afectar de manera molt diferent unes o altres senyories, en funció de la composició dels seus ingressos, com han demostrat Garrabou, Tello i Vicedo, *“la adaptació de estos linajes de nobles y hacendados al nuevo sistema capitalista fue muy rápida e indolora. Convertirse en capitalistas significaba para ellos desarrollar formas aún más eficaces de explotar el trabajo ajeno. Supieron captar pronto los signos de los nuevos tiempos y actuar de acuerdo con ellos.”*⁹⁸⁴ De fet, la desaparició del règim senyorial de la forma que es realitzà no va eliminar la propietat compartida, ni provocà canvis importants en l'estructura de la

propietat, però sí que afectà el poder polític de la noblesa i les economies nobiliàries que havien començat a decreïxer abans⁹⁸⁵.

El moderat marquès de Miraflores, assenyalava que les reformes eren necessàries, però que les que es dugueren a la pràctica no eren les millors:

“Tampoco desconocemos, que mal podría repararse el mal estado de España, sin destruir los abusos que la habían conducido a este extremo. Mala división y amortización de la propiedad; injusta e impolítica desigualdad en las cargas públicas; vejámenes y sinrazones; reliquias aun feudales, destruidas por la mano del tiempo y la civilización; desproporción entre las clases productivas y consumidoras; estos y otros mil abusos reclamaban la atención de los que se habían propuesto mejorar la suerte de su Patria. [...]”

Más la historia llena de escarmientos, y la sabiduría siempre prudente debieron servirles de guía en la empresa: atacando a la vez intereses añejos, costumbres arraigadas, y opiniones fortalecidas por medios poderosos, clases, corporaciones enteras; ajando a unos, maltratando a otros, sin que fuese posible hacer palpables desde luego las ventajas a los mismos que-les reportaban”⁹⁸⁶.

Miñano tampoc s'estava de criticar una de les poques mesures radicals que, tot i que tard, decretaren les Corts. Miñano va combatre ferotgement l'esmentada llei, per

⁹⁸⁴ GARRABOU, TELLO i VICEDO: “De rentistas...”, pàg.567-604 (especialment les pàg.578-582 i pàg.582 per la cita).

⁹⁸⁵ Vegeu SEGURA: Burguesia..., pàg.17-75 i GARCIA SANZ: “La agricultura...”, pàg.46-49).

entendre que atacava el “sagrat” dret de propietat, així Sebastián de Miñano no s’està de dir que “*el decreto de señoríos, que a nada menos se dirigía, que a sublevar los colonos contra los propietarios, y a precipitar de tal modo la revolución, que las clases inferiores tomasen una parte activa en ella.*”⁹⁸⁷

La desaparició de les rendes senyorial (tasques, censos, delmes, etc.) beneficià sobretot a la pagesia benestant que deixava de pagar censos sobre les seves terres i alhora obtenia un augment de la renda que els proporcionaven els petits pagesos que tenien establerts que, a més havien de fer-se càrrec d’una part de la contribució territorial i de l’impost de consums. Si el delme i altres càrregues senyorial desapareixen (calculem en un 17,4% de la collita el total de la renda senyorial), suposant unes parts al terç, la part de la collita que s’apropiava el pagès benestant passaria de representar el 28% al 33,3% i del 16,5% al 20%, en el cas d’unes parts al quint, que multiplicades pel nombre de peces de terres cedides a altri donaven un bon guany, tal i com han explicat Josep Colomé i Francesc Valls⁹⁸⁸. És evident que l’eliminació de les rendes senyorial beneficiava, també, el petit pagès i, sobretot el mitjà, ja que podia disposar d’una major part de la producció (del 66% al 80%). Però, els propietaris o primers emfiteutes pressionaren per quedar-se amb la vella renda feudal, en el cas de les zones vitivinícoles empitjorant les condicions dels rabassers en augmentar la part del propietari que passarà del cinquè al terç com a norma general en les noves rabasses⁹⁸⁹. El cas de Pierola, estudiat per Francesc Valls, ens mostra com a partir de 1820, quan els primers emfiteutes es veuen ja com a amos absoluts de les terres, es produeix un augment de les cessions d’aquestes amb establiments com la rabassa morta a la que s’hi apliquen parts de fruits més gravoses⁹⁹⁰. Per altra banda, a finals de maig de 1823, començaven a arribar queixes a les Corts que els arrendataris dels drets dominicals dels monestirs catalans continuaven

⁹⁸⁶ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.58-59.

⁹⁸⁷ MINAÑO: *Examen crítico...*, pàg.219.

⁹⁸⁸ Josep COLOMÉ i Francesc VALLS: “La viticultura catalana durant la primera meitat del segle XIX. Notes per a una reflexió”, dins *Recerques*, núm.30 (1994), pàg.47-68. També VALLS: *La dinàmica...*, pàg.300-320 i “La rabassa morta”, pàg.100-107. Vegeu també Enric VICEDO: “Notes sobre la integració de l’agricultura de les terres de Lleida en el procés de desenvolupament capitalista”, dins *Recerques*, núm.24 (1991), pàg.159-177, i “Emfiteutes”, pàg.122-129. Sobre la renda senyorial seguim a OLIVER: *Memorias...*, pàg.61-63 (vegeu les notes al respecte de PASCUAL: *Agricultura...*, pàg.12-16).

⁹⁸⁹ Vegeu Josep COLOMÉ: “Les formes d’accés a la terra a la comarca de l’Alt Penedès el segle XIX: el contracte de rabassa morta i l’expansió vitícola”, dins *Estudis d’Història Agrària*, núm.8 (1991), pàg.123-143, i VALLS: “La rabassa morta”, pàg.100-104, Santi PONCE “Formes d’accés a l’explotació de la terra, renda agrícola i transformacions socioeconòmiques a la comarca d’Osona. 1850-1936”, dins *Estudis d’Història Agrària*, núm.11 (1997), pàg.57-88 (pàg.69-82, per aquesta qüestió).

exigint el pagament d'aquestes⁹⁹¹. Enric Vicedo ha assenyalat per les terres de Lleida que *“l'impacte de la supressió del règim senyorial en les economies pageses serà limitat. D'una banda no se suprimirà l'emfiteusi i llur capitalització exigirà que el pagès desviï de l'àmbit de la producció i del consum familiar una part gens negligible de capital”*, i afegeix que *“la liquidació del delme es traduirà en un creixement de les parts de fruits que la pagesia prestava per les emfiteusis que incorporaven drets proporcionals a la producció. La indemnització dels delmes de la noblesa laica significarà, també, una sostracció de producte pagès a través de la fiscalitat. Sens dubte, la pagesia de les terres de Lleida difícilment podia accedir a les subhastes dels diversos béns que configuren la desamortització.”*⁹⁹²

Com a resultat final, podem pensar que la situació del rabasser que pagava la cinquena part de la collita amb la renda feudal i el nou rabasser que pagava la tercera part eren semblants ja que al rabasser li quedava el mateix, però, el propietari s'apropiava de la desapareguda renda feudal⁹⁹³. En tenim un exemple en Josep Font de Terrassola (pagès benestant i fabricant d'aiguarent) que l'any 1820 es negà a pagar delme al rector, mentre el cobrava als seus rabassers⁹⁹⁴. O en l'esmentat del pagès benestant de Pierola, Miquel Subirats, que a l'hora que lluitava contra el senyor Josep M. Dalmases, establia sots-enfiteutes a les seves terres tot imposant-los unes condicions més gravoses⁹⁹⁵.

No és estrany, doncs, que els principals instigadors de la resistència a pagar delmes i censos senyoriais fossin els pagesos benestants i mitjans. La pagesia benestant i mitjana comptà amb el suport de les autoritats locals, però hagué d'enfrontar-se sovint, a

⁹⁹⁰ VALLS: “La rabassa morta”, pàg.96-100.

⁹⁹¹ Queixa de Llorenç Coroquia, que no fou acceptada per les Corts (Gaceta Española, Sevilla, de 31 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 30, pàg.192).

⁹⁹² VICEDO: “Desamortització...”, pàg.95.

⁹⁹³ Aquest aspecte ha estat estudiat per COLOMÉ: “Les formes...”, pàg.123-143. Vegeu també, Llorenç FERRER: Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII i XIX), Barcelona, 1987, pàg.706, VALLS: La dinàmica..., pàg.300-320, VICEDO: “Desamortització...”, pàg.94-95, i CONGOST: Els propietaris..., pàg.184. Que no devia ser una qüestió purament catalana ens ho demostra Diego GONZALEZ ALONSO: La nueva ley agraria, Madrid, 1840, pàg.5: “*Presenciamos la triste suerte de los labradores colonos, más deplorables aún que en 1823. Se advierte un monopolio en el que el rico abusa de la bondad de los decretos sobre enajenaciones, aumentando las rentas para compensar lo que ha dejado de percibir por el diezmo abolido*”, i ni tant sols espanyola si ens atenem al que planteja Paul BOIS: Paysans de l'Ouest, Paris, 1971, pàg.320-321.

⁹⁹⁴ Carta del rector de Lavit, Joan Roquer, amb data de 20 de desembre de 1820 a l'ADiocB, “Delmes i primícies...”. Tenim altres casos com el d'un comprador de béns desamortitzats al Bruc que exigia el pagament del delme sencer als seus colons (Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona, de 3 de desembre de 1821, pàg.4). Vegeu, també, TORRAS: Los alzamientos..., pàg.120). Vegeu-ne més exemples a ARNABAT: Liberals..., pàg.98-99.

⁹⁹⁵ VALLS: “La rabassa morta....”, pàg.96-100.

més de als senyors, a les autoritats polítiques liberals (no locals) més orientades cap a la moderació, com mostren els exemples del Penedès ja estudiats⁹⁹⁶. En aquesta qüestió, i en les altres relacionades amb les mesures econòmiques del liberalisme (desamortització, reconversió de la propietat, censos, contribucions, delmes, etc.) estem davant d'un enfrontament entre dos sectors dominants de la societat: les velles classes privilegiades i les noves classes propietàries⁹⁹⁷. El que estava en joc era de quina manera s'extreia l'excedent pagès i on anava a parar aquest. I el fet que es fes d'una forma (exaccions senyorials) o d'una altra (explotació capitalista), condicionava quin sector dominant en sortia més beneficiat⁹⁹⁸. Al final (segona meitat del segle XIX), una i altra classe dominant, formaren una nova classe benestant (uns s'ennobliren i els altres s'aburgesaren): els hisendats, que confluïren en les formes d'explotació de la pagesia (en el cas de les zones vitivinícoles amb la rabassa morta) i fins i tot s'entrellaçaren mitjançant matrimonis, com el de l'esmentat Miquel Subirats i els marquesos de Camps⁹⁹⁹, o el del fill del reialista Caralt amb la filla del dirigent liberal Basart¹⁰⁰⁰.

⁹⁹⁶ Vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.91-100. En canvi sembla que a Andalusia les autoritats provincials, sobretot la Diputació, es mostrà més favorable als pobles segons JIMENEZ i altres: "El Trienio ...", pàg.86-88 per aquesta qüestió

⁹⁹⁷ Vegeu, també VALLS: "La rabassa Morta ...", 100-106.

⁹⁹⁸ Vegeu GARCIA SANZ: "La crisis...", pàg.92-99 i FERNANDEZ DE PINEDO: "Coyuntura...", pàg.161-166. Alguns exemples del Penedès a ARNABAT: *Liberals...*, pàg.99.

⁹⁹⁹ Vegeu, també VALLS: "La rabassa Morta ...", pàg.102-107. Una visió totalment diferent de la tasca de les Corts la trobem a ZANCADA: "El sentido...", pàg.143-144 que assenyala que "*los revolucionarios de 1820 trataron, como era lógico, de desarrollar el contenido de igualdad económica que palpitaba en toda política verdaderamente liberal*", tot i que l'encerta quan assenyala que "*los diputados de 1820 fueron instauradores de un orden de cosas reparador de las injusticias hasta entonces sufridas por los ciudadanos laboriosos, restituyendo a la vida y al movimiento las riquezas muertas, los bienes ahogados en lagunas sin corriente, y los cuales debían fertilizar el Estado, del mismo modo que los ríos fertilizan las tierras en su curso.*"

¹⁰⁰⁰ Vegeu GELABERTÓ: *Revolució...*, pàg.124: "*Acabada la primera guerra carlina, l'oligarquia local acaba per fusionar-se, en superar-se antigues rivalitats*".

